

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра всесвітньої історії

Лариса Шваб

ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ: НОВИЙ ЧАС
Навчально-методичний комплекс для студентів
Факультету історії, політології та національної безпеки

Луцьк – 2018

УДК 930.85(100)«1492/...»(075.8)

ББК Ш 33

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(Витяг з протокол № 9 від 20 червня 2018 року)*

Рецензенти:

Баран Володимир Кіндратович, доктор історичних наук, професор, завідувач Кафедри нової та новітньої історії України Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Шабала Ярослав Миколайович, доктор історичних наук, професор, завідувач Кафедрою археології давньої та середньовічної історії України Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Історія світової культури: Новий час. Навчально-методичний комплекс для студентів Факультету історії, політології та національної безпеки / Л. Шваб. – Луцьк, 2018. – 117 с.

У навчально-методичному комплексі вміщено програму навчальної дисципліни «Історія світової культури : Новий час», укладену в узгодженні з «Навчальним планом» історичного факультету Східноєвропейського національного університету для студентів спеціальностей «032 : Історія та археологія» та «014 : Середня освіта, 014.03 : Історія», освітнього ступеня «Бакалавр». Подано короткий виклад змісту тем, запропонованих для вивчення; перелік тем практичних (семінарських) занять і самостійного опрацювання для студентів денної й заочної форм навчання в супроводі з рекомендованою літературою, запитання для контролю тощо. В частині «Додатки» вміщено інформацію для осіб, зацікавлених у більш широкому опануванні навчальною дисципліною – новинки зарубіжної й української літератури тощо.

© Шваб Л. П.

©Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, 2018

ЗМІСТ

1. Програма навчальної дисципліни
  - 1.1. Тематичний план змістових модулів
  - 1.2. Теми практичних занять : Денна форма
  - 1.3. Теми самостійного вивчення
  - 1.3. Теми семінарських занять : Заочна форма
  - 1.4. Питання для контролю
  - 1.5. Джерела та методичне забезпечення навчальної дисципліни
2. Додатки

ЧАСТИНА 1.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Історія світової культури : Новий час» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напряму 6.020302 – «Історія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є історія культури Західної Європи та США в Новий час

Міждисциплінарні зв'язки: початкова дисципліна «Історія світової культури : Новий час» тісно пов'язана з такими самостійними навчальними дисциплінами як історія, історія художнього мистецтва, історія музики, історія літератури, культурологія, теорія культури тощо.

Другий змістовий модуль:

1. Історія світової культури: модерна й постмодерна доба

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета навчальної дисципліни «Історія світової культури» полягає в необхідності опанування набутками світової культури; виховання осіб з гуманними цілями життя й культурною поведінкою.

1.2. Завдання навчальної дисципліни:

- опанувати основні поняття дисципліни: «світова культура», «національна культура», «мультикультуризм», «культура Нового часу», «художні стилі та напрямки культури Нового часу»: «маньєризм»; «бароко», «рококо», «класицизм», «романтизм», «реалізм», «експресіонізм», «авангардизм», «модернізм», «постмодернізм», «Просвітництво», ««перманентна революція» в культурі Нового часу», «художні стилі й напрямки модерної/постмодерної доби», «культура Західної Європи», «культура країн Центрально-Східної Європи» тощо.
- формувати аналітичне мислення в категоріях історії світової культури;
- розвивати естетичні смаки;
- виробляти етику мовлення, поведінки згідно набутого знання з історії культури

1.3. Вимоги до знань і умінь студентів:

Студент повинен знати базові поняття дисципліни:

- художні стилі й напрямки культури Нового часу;
- ознаки архітектури, живопису, літератури, музики в межах художнього стилю;
- взаємопов'язаність і взаємозалежність культурних епох;
- культуру окремих регіонів світу;
- історію світової культури в особах тощо

Студент повинен уміти:

- оперувати поняттями й фактами навчальної дисципліни;
- аналізувати культурний феномен модерного/постмодерного світу;

- бачити зв'язки між ідеологією, політикою, економікою й культурою;
- розрізняти культурну епоху за характеристикою стилю;
- давати характеристику творам живопису, літератури, музики за ознаками художнього стилю доби;
- вести розмову, дискусію в категоріях історії світової культури тощо.

2. Опис навчальної дисципліни

2.1. Денна форма

Освітній ступінь, кваліфікація, спеціальність	Характеристика навчального курсу
<p>Освітній ступінь – <i>«Бакалавр»</i></p> <p>Галузь знань – <i>03 «Гуманітарні науки»</i></p> <p>– <i>01 – «Освіта»</i></p> <p>Спеціальність – <i>032 «Історія та археологія»</i></p> <p>– <i>014 – «Середня освіта (історія)»</i></p> <p>Освітня програма: <i>Історія, європеїстика, археологія</i></p> <p><i>Історія, правознавство, суспільствознавство</i></p>	<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS: <i>4</i></p> <p>Загальна кількість годин: <i>120</i></p> <p>Тип курсу: <i>нормативний</i></p> <p>Семестр: <i>8</i></p> <p>Лекції: <i>30 годин</i></p> <p>Семінари: <i>24 годин</i></p> <p>Консультації: <i>8 годин</i></p> <p>Самостійна робота: <i>58 годин</i></p> <p>Вид контролю – іспит</p> <p>Модулів: <i>2</i></p> <p>Змістових модулів: <i>2</i></p>

2.2. Заочна форма

Освітній ступінь, кваліфікація, спеціальність	Характеристика навчального курсу
<p>Освітній ступінь – <i>«Бакалавр»</i></p> <p>Галузь знань – <i>03 «Гуманітарні науки»</i></p> <p>– <i>01 – «Освіта»</i></p> <p>Спеціальність – <i>032 «Історія та археологія»</i></p> <p>– <i>014 – «Середня освіта (історія)»</i></p> <p>Освітня програма: <i>Історія, європеїстика, археологія</i></p> <p><i>Історія, правознавство, суспільствознавство</i></p>	<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS: <i>4</i></p> <p>Загальна кількість годин: <i>120</i></p> <p>Тип курсу: <i>нормативний</i></p> <p>Семестр: <i>4</i></p> <p>Тижнів: <i>3</i></p> <p>Лекції: <i>10 годин</i></p> <p>Семінари: <i>10 годин</i></p> <p>Консультації: <i>14 годин</i></p> <p>Самостійна робота: <i>86 годин</i></p> <p>Вид контролю – іспит</p> <p>Модулів: <i>2</i></p> <p>Змістових модулів: <i>2</i></p> <p>Вид контролю: <i>залік</i></p>

3. Методи та засоби діагностики успішності навчання

- усний, письмовий контроль та самоконтроль;
- словесний (проблемна лекція, розповідь-пояснення, бесіда), наочний (ілюстрація, демонстрація) та практичний (семінарські заняття, есе);
- інтерактивний (дискусії тощо);
- пояснювально-ілюстративний, проблемного викладу, частково-пошуковий;

- робота поза аудиторією
- форма контролю – залік.

4. Форми підсумкового контролю успішності

Поточний контроль за роботою та рівнем знань студентів здійснюється засобами:

- усного опитування на семінарських заняттях;
- письмові контрольні роботи;
- виконання індивідуальних завдань;
- співбесіди на консультаціях
- підсумковий контроль – залік.

5. Оцінювання знань студента

В оцінюванні змістових модулів враховується аудиторна робота студента (45% загальної кількості балів у кожному змістовому модулі + 10% за активність) та результати написання тестової контрольної роботи (45%). Окремо оцінюється виконання Індивідуального науково-дослідного завдання (ІНДЗ). Підсумкова форма контролю – іспит.

5.1. Розподіл балів

Підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою складається зі сумарної кількості балів:

- поточне тестування з запропонованих тем (максимум 40 балів);
- модульні контрольні роботи (МКР) (максимум 60 балів).

Поточне тестування		Підсумковий контроль		Загальна кількість балів
Модуль 1		Модуль 2		
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	МКР 1	МКР 2	
12 балів як середнє арифметичне + 8 балів за активність	12 балів як середнє арифметичне + 8 балів за активність	30	30	100

До поточної модульної оцінки додаються бали за активну навчальну діяльність протягом семестру:

- 8 балів додаються, якщо на 75% практичних занять студент отримав позитивну оцінку або доповнення;
- 3 бали додаються, якщо на 25 % практичних занять студент отримав позитивну оцінку або доповнення.

5.1.1. Шкала оцінювання

90 – 100 балів – відмінно (A)

75 – 89 балів – добре (BC)

60 – 74 бали – задовільно (DE)

35 – 59 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FX)

1 – 34 бали – незадовільно з обов'язковим повторним курсом

6. Структура залікового кредиту

6.1. Денна форма

№ п/ п	Назва теми	Аудиторні й поза аудиторні заняття			
		Лекції	Семінари	Самостійна робота	
<u>Змістовий модуль 2. Історія світової культури: модерна й постмодерна доба</u>					
1.	Реформація і культура	-	-	2	
2.	Реформація й становлення культури Нового часу	-	2	-	
3.	Поняття культури Нового часу	2	-	2	
4.	Художні стилі й напрямки в культурі Нового часу	2	-	2	
5.	Культура бароко	-	2	-	
6.	Мистецтво бароко: живопис католицької й протестантської Європи	2	-	2	
7.	Музика бароко	2	-	2	
8.	Західноєвропейська музика XVII – XVIII сторіччя	-	2	-	
9.	Європейська література XVII сторіччя	-	2	-	
10.	Феномен Просвітництва	2	-	2	
11.	Культура Просвітництва	-	2	-	
12.	Література західноєвропейського просвітництва	2	-	2	
13.	Просвітницька література народів Центрально-Східної Європи	-	2	-	
14.	Музична культура другої половини XVIII – початку XX сторіч	-	2	-	
15.	Художня культура Європи XVIII – XIX сторіч	2	-	2	
16.	Культура романтизму	2	-	2	
17.	«Перманентна революція» в культурі Нового часу XIX – початку XX сторіччя /живопис і архітектура	2	-	2	
18.	Мистецько-літературні течії й напрямки культури XX – початку XXI століть	-	2	-	
19.	Європейська й американська модерна культура / живопис, скульптура й архітектура	-	2	-	

20	Американська література ХХ сторіччя	2	-	2	
21	Американська постмодерна література	2	2	2	
22	Культура постмодернізму	-	2	-	
23	Музична культура постмодерної доби	-	-	2	
24	Російський імперський культурний дискурс	2	-	6	
25	Історія моди ХVІІІ – ХХ сторіччя	2	-	2	
26	Європейська ментальна настанова. Новий час	-	-	2	
27	Європейська ментальна настанова. Новий час	-	-	2	
28	Західноєвропейський театр ХVІІ – ХVІІІ сторіччя	2	-	2	
29	Західноєвропейський театр ХІХ – ХХІ сторіччя	-	2	2	
30	Масова культура	2	-	2	
31	Читання художньою літератури; інші культурні акції	-	-	14	
	Разом	30	24	58	

6.2. Заочна форма

№ п/ п	Назва теми	Аудиторні й поза аудиторні заняття			
		Лекції	Семінари	Самостійна робота	
<u>Змістовий модуль 2. Історія світової культури: модерна й постмодерна доб</u>					
1.	Реформація і культура	-	-	2	
2.	Реформація й становлення культури Нового часу	-	-	2	
3.	Поняття культури Нового часу	2	-	2	
4.	Художні стилі й напрямки в культурі Нового часу	2	-	2	
5.	Культура бароко	-	2	2	
6.	Мистецтво бароко: живопис католицької й протестантської Європи	-	-	2	
7.	Музика бароко	-	-	2	

8	Західноєвропейська музика XVII – XVIII сторіччя	-	-	2	
9	Європейська література XVII сторіччя	-	-	4	
10	Феномен Просвітництва	-	-	2	
11	Культура Просвітництва	-	2	2	
12	Література західноєвропейського Просвітництва	-	-	2	
13	Просвітницька література народів Центрально-Східної Європи	-	-	2	
14	Музична культура другої половини XVIII – початку XX сторіч	-	-	2	
15	Західноєвропейська культура XIX – початку XX сторіччя	-	-	2	
16	Культура романтизму	2	-	2	
17	«Перманентна революція» в європейській архітектурі й живописі XIX – початку XX сторіччя	-	2	2	
18	Мистецько-літературні течії й напрямки культури XX – початку XXI століть	2	-	2	
19	Модерний Європейський та американський живопис, скульптура й архітектура	-	-	2	
20	Американська література XX сторіччя	-	-	4	
21	Американська постмодерна література	-	-	4	
22	Культура постмодернізму	2	-	2	
23	Музична культура постмодерної доби	-	-	2	
24	Російський імперський культурний дискурс	-	2	4	
25	Історія моди XVIII – XX сторіччя	-	-	2	
26	Європейська ментальна настанова. Новий час / «ментальність»; <i>індивід, сім'я, суспільство; релігійність</i>	-	-	1	
27	Європейська ментальна настанова. Новий час / <i>сексуальність, кохання; смуток, радість, щастя; комунікація</i>	-	-	1	
28	Західноєвропейський театр XVII – XVIII сторіччя	-	-	2	
29	Західноєвропейський театр XIX – XXI сторіччя	-	2	2	

30	Масова культура	-	-	2	
31	Читання художньої літератури й інші культурні акції	-	-	20	
	Разом	10	10	86	

**1.1. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ / лекції, семінари, теми
самостійного вивчення**

Тема 1. Реформація й культура

«Я хочу, щоб кожна жінка могла читати Євангеліє і Послання св. Павла. І нехай ці твори будуть перекладені кожною мовою... нехай їх розуміють не тільки шотландці та ірландці, а й турки і сараціни. Нехай селянин виспіває уривки із Святого Письма за плугом, нехай ткач мугикає фраз зі Святого Письма під шурхіт свого човника»

Еразм Роттердамський

«Я пронизаний Святим Письмом, яке цитував вам, моє сумління – полоненик Божого слова. Я не можу і не буду ні від чого відмовлятися, бо вчинити проти сумління – і небезпечно, і нечесно... Hier stehe ich. Ich kann nicht anders [На цьому я стою і не можу інакше].

Із виступу Лютера 1524 р. в імперському парламенті у Вармсі

«Отже громадяни неба не люблять світу і всього пов'язаного з ним... Вони проголошують разом з пророком: «Марнота марнот, усе навколо – не що, як марнота і мука душевна»

*Жан Кальвін
«Настанови в християнській вірі» (1536)*

«Мене вразило, що людина здатна завдати такої прикрості для Мухаммеда й турків, зробити їм шкоду (більшу, ніж завдає зброя) лише тим, що дає при світлі дня їхній Коран християнам, щоб ті побачили, якою абсолютно мерзенною, огидною й розпачливою книгою він є, сповнений брехні, вигадок і відрази, майстерно прихованих турками... Во славу Христа, на благо християн, на шкоду туркам, на прикрийсть дияволу, дайте цій книзі нове життя і не чиніть їй перешкод... Відкрийте виразки і рани, щоб вони загоїлися»

*Із виступу Мартіна Лютера на захист
Опорінуса, видавця перекладу Корану*

Мікрографія. Шлях Європи до наукової Революції і Просвітництва. Європа напередодні 1500 року. Відкриття класичних учень за доби Відродження, у тому числі завдяки зв'язкам з мусульманським світом. Досягнення мислення й науки в XII – XII сторіччях – експериментальний метод Роберта Гроссетеста й Роджера Бекона, перший анонімний роман «Життя Ласарільйо з Тормеса» (1500), лінійна перспектива Філіппо Боунелескі, система рухливого металевого шрифту Гутенберга тощо. Винайдення «надпотужної технології» (Н. Фергюсон) та Реформація. Індивідуальне читання Святого Письма за посередництвом верстата як справжня революція змін. Переклад Святого

Письма Мартіном Лютером (1517) у Німеччині та Метью Тіндейлом (1526) у Англії. Переклад Корану латиною у Базелі Йоганнесом Опорінусом (1542). Інші видання у Європі: «Молот відьом» (1487 – 1667), «Доктор Фауст» (1592) Крістофера Марло, «Мікрографія» (1665) Томаса Гука тощо. Реформація у переддень наукової революції.

Реформація як криза середньовічної культури. Перехід від Середніх віків до Нового часу через Відродження (повернення до життя античних наук і мистецтв) і Реформацію (повернення Католицької Церкви до апостольських часів). Католицька реформація й Протестантська реформація. Причини релігійного відродження. Провісництво ченця Джіроламо Савонароли (1452 – 1498); «*Poliglota*» (1517) – біблія багатьма мовами університету в Алькалі; Ораторія Божественної Любові (1511) й виникнення нових католицьких конгрегацій: театинці (1523), барбабіти (1528), єзуїти (1540) та ораторіанці (1575). Протестантський бунт Мартіна Лютера (1438 – 1546). Публічні дискусії Лютера. Трактати про лютеранство – «*Розв'язки*», «*Свобода людини-християнина*», «*Звертання до німецького народу*», «*Про вавилонський полон Божої церкви*». Лютер як поет і композитор. Церковні новації Жана Кальвіна (1509 – 1564). Думки Кальвіна про теологію, відносини церкви і держави, індивідуальну мораль, етику тощо в «*Настанових у християнській вірі*» (1536). Географічне поширення протестантизму. Поширення кальвінізму в Польсько-Литовській державі. Вплив протестантизму на царини європейського життя. «Люди вже не згадували про християнський світ і заговорили про Європу» (Н. Дейвіс «Європа. Історія»))

Реформація як реакція на культуру Відродження. Суперечність віри Лютера і Кальвіна з ренесансною гуманістичною культурою возвеличення людини. Савонарола і Пікко делла Мірандола. Антропоцентризм Відродження і теоцентризм Реформації. Полеміка між Лютером і Еразмом Роттердамським. «*Діатриба, чи Роздуми про свобідну волю*» (1524) Е. Роттердамського. «Зустріч» 1553 р. Реформації і Відродження в особі Жана Кальвіна і Мігеля Сервета. Правовірний католик Г. К Честертон про Лютера: «Лютер почав епоху, започаткував цей світ...», але... Людина Відродження і Людина Реформації: божественність в собі проти божественності в Бозі.

Реформація й секуляризація культури. Секулярний, світський характер культури Нового часу. Десекралізація мистецтва, науки, філософії, освіти, норм і форм поведінки в побуті тощо в добу Відродження. Реформація як релігійна течія. Відмінність між акцентованим теоцентризмом Реформації й антропоцентризмом Відродження. Розірвання залежностей між вірою, релігією і культурою в протестантизмі (особливе ставлення до храму, зникнення монашеської аскези й заміна її аскезою в миру тощо). Індивідуалістські характеристики людини Ренесансу і Реформації. Особливості протестантського індивідуалізму – служіння Богу й матеріальному світові або перебування в обезбоженому світі.

Література

1. Renatio. Ренесанс і Реформація, бл. 1450 – 1670 у: Дейвіс Н. Європа. Історія / Н. Дейвіс. – К. : Основи, 2000. – С. 485 – 594.
2. Бродель Ф. Граматика цивілізацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fedy-diary.ru/html/042011/24042011-08a.html>
3. Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина 1. До кінця XVIII століття / О. Джеджора. – Львів : Видавництво ЛБА, 1999. – 448 с.
4. Каган М. С. Введение в историю мировой культуры. Кн. 1 и 2 / М. С. Каган. – СПб : Петрополис, 2003. – Кн. 1. – 383 с; Кн 2. – 320 с. або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yanko.lib.ru/books/cultur/kagan-vved_v_ist_mir_cult-a.htm
5. Лосев І. В. Реформація і становлення культури Нового часу // в: Історія світової культури: Навч. посібник / Керівник авторського колективу Левчук Л. Т. – 3-тє видання перероблене і доповнене. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – С. 304 –

326. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://shron.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Istoria_svitovoi_kultury.pdf
6. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера; Переклад з нім. В. Кам'янець. – Львів : Літопис, 2004. – 720 с.
  7. Неретина С. С. Слово и текст в Средневековой культуре: Ист.: Миф, время, загадка. – Москва : Гнозис, 1994. – 208 с.
  8. Сапронов П. Курс лекцій по теорії та історії культури / П. Сапронов. – СПб. : «Союз», 1998. – 560 с.
  9. Хейзинга Й. Homo Ludens. Статті по історії культури / Составитель Д. В. Сильвестров. – Москва : Прогресс-Традиция, 1997. – 414 с.
  10. Магидович И. П., Магидович В. И. Очерки по истории географических открытий. В. 5-ти томах / И. П. Магидович и др. – Москва : Просвещение, 1983. – Т. 2 : Великие географические открытия (конец XV – середина XVII вв.). – 399 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://fileskachat.com/download/3363_2fbf37798a3cb9f821328a01d4d87ccf.html
  11. Раков В. М. «Европейское чудо» (Рождение новой Европы в XVI – XVIII вв.: Учебн. Пособие / В. М. Раков. – Пермь : Из-во Пермского у-та, 1999. – 254 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://new.vk.com/doc7293550_328943462?hash=10c41357fbf51b27bf&dl=b1d236c346421e93da
  12. Фергюсон Н. Цивілізація. Як Захід став успішним / Переклад з англ. В'ячеслава Циба. – К. : Наш формат, 2017. – С. 100 – 113.

Тема 2. Реформація й становлення культури Нового часу

«Результатом Реформації було передусім те, що на противагу католицькій точці зору моральне значення світської професійної праці і релігійна винагорода за неї значно зросли»

«же в тому глибокому презирстві, котре відчувається в повідомленнях пуританських страдників, чия холодна стриманість протиставлена крикливим промовама високопоставлених прелатів і чиновників, виявляється висока оцінка стриманості й володіння собою, що характеризує найкращих представників англійських й американських джентельменів і в наші дні»

«Якщо Бог вказує вам шлях, прямуючи яким, ви можете для збитку для своєї душі і без шкоди для інших, законним засобом заробляти більше, ніж на якомусь іншому шляху, а ви відкидаєте це і обираєте менш прибутковий шлях, то ви перешкоджаєте здійсненню однієї з цілей вашого покликання, ви відмовляєтесь бути розпорядником Бога і приймати дарунки для того, щоб мати можливість використати їх на благо Його, коли Він того забажає. Не для втіх плоті і грішних радощів, але для Бога слід вам працювати і збагачуватися»

Макс Вебер

Соціально-економічні й політичні витоки та ідейний зміст Реформації. Реформація як широкий суспільно-політичний рух на початку XVI сторіччя в Європі. Скерваність реформації проти католицької церкви та постановня нових протестантських церков. Реформація з ідеологічного погляду: руйнування феодально-патріархального укладу, ґрунт для ранніх буржуазних революцій, виховання особливого типу людської особистості, формулювання основ буржуазної моралі, релігії, філософії, ідеології та громадянського суспільства, закладання засадничих принципів відносин індивіда, групи і соціуму. Особлива етика протестантизму – етика праці, економічної діяльності, договірних відносин, акуратність, педантизм та інші бюргерські чесноти. Протестантська

цивілізація й досягнення західного середньовіччя: збереження традицій римського права, самоврядування міст, автономія університетів тощо. Реформація й риси культури Нового часу в галузі філософії, науки, мистецтва, моралі тощо. Ідейний ґрунт Реформації – середньовічні ересі (Дж. Вікліф та англійські лорди, Ян Гус та чешники й таборити в Чехії). Реформація в боротьбі проти католицької церкви. Три реформаційні течії: реформа церкви в інтересах старого класу феодалів – соборний рух у Європі XV сторіччя; реформа в інтересах буржуазії – євангелістський напрям Реформації («бюргерська реформа»); єретично-сектантський напрям Реформації. Мета і значення буржуазної Реформації: Мартін Лютер, Ульріх Цвінглі, Жан Кальвін. *Ідейний зміст Реформації*. Засадничі твердження реформаторів: 1) спасіння залежить від віри; 2) джерелом істини є Святе Письмо. Принцип «виправдання вірою». Протестантська ідеологема й культурна практика протестантизму. Пов'язаність Реформації з Відродженням: зв'язок Лютера з Еразмом Роттердамським, Муціаном Рейхліном, Кротом Рубіаном, Ульріхом фон Гуттенем. Вчення Кальвіна: наперед визначеність життя людини – «одні для спасіння, інші для загибелі»; божественне невтручання в закономірність світу тощо. Соціальна орієнтованість кальвінізму й розірвання з ренесансним гуманізмом. Дискусія з Мігелем Серветом: Кальвін проти філософії, яка «псує віру» («Настанови в християнській вірі», 1536). Культурний аспект Реформації: розвиток релігійної думки в Німеччині (Якоб Беме, Мейстер Екхард, Сузо, Таулер тощо); перемога «нової науки» Лютера – диспут з доктором теології Екком («До християнського дворянства німецької нації», Лютер, 1520).

Біблія як ідейне джерело Реформації. Переклад Біблії національними мовами. Пошуки «правдивого» священного тексту – Біблія, Коран, тексти Трипітаки, Зенд-Авеста тощо). Прочитання Біблії гуманістами й реформаторами як усім доступного джерела (перший етап Реформації); перешкоджання протестантської теології світському прочитанню Біблії (другий етап Реформації). Праця над узгодження текстів Старого й Нового Заповітів. Узгодження богослів'яз з філософією Еразмом Роттердамським («Зброя християнського воїна» або «Зброя»). Новаторський підхід гуманістів до біблійних текстів й супротив традиційної церкви. Утвердження принципів протестантського біблеїзму Жаном Кальвіном. Кальвін проти індивідуальних роздумів над текстом Біблії як втрату істинної віри.

Реформація та засади новоєвропейської ментальності. Ставлення протестантизму до людської праці (праця як богоугодна справа). Практична діяльність (за Лютером) як вияв «любові для ближнього». Переважання світського обов'язку у Кальвіна або «ідея перед визначеністю до спасіння, яка б заохочувала людей перевірити свою обраність конкретно своєю дією». Спрямованість на аскетичну діяльність кальвінізму: Бого допомагає тому, хто сам собі допомагає; кальвініст той, хто сам «створює» своє спасіння. Кальвіністська етична система: очищення від пристрастей, від ірраціональних інстинктів, підпорядкування суворому раціоналізмові, постійний контроль й самоперевіряння етичної значущості вчинків тощо. Протестантська етика праці: підприємництво як виконання релігійного обов'язку; поетизація й сакралізація праці тощо. Багатство як основа служіння вищому ідеалові. Ділова людина Нового часу – ідеал Протестантизму. Протестантизм – релігія лицарів раціонального буття (Л. Левчук).

Мистецтво доби Реформації. Північне Відродження й провідна роль живопису. Мистецтво доби Реформації як мистецтво міське. Симетричний розвиток науки й мистецтва. Роздрібненість Німеччини й мистецькі школи та напрями: Нижня Німеччина з ганзейськими містами, Нижній Райн, Швабія, Баварія, Верхній Райн, Австрія. Нові мистецькі імпульси південних областей Німеччини й близькість до Італії. Епоха Відродження в Німеччині (XV – XVI) й розквіт творчості Дюрера, Грюневальда, Кранаха, Гольбейна тощо. Відмінність мистецтва Німеччини й Італії (про етичний й естетичний складники). Італійський ренесанс та його естетичні вподобання. Творчість Альбрехта Дюрера, Магіаса Грюневальд, Лукаса Кранаха, Ганса Гольбейна Старшого, Ганса Гольбейна Молодшого, Ієронімуса ван Акена (Босха), Пітера Брейгеля тощо.

Джерела та література

А) Джерела

1. Роттердамський Е. Похвала Глупоті або похвальне слово Дурості, виголошене Еразмом Роттердамським / Перекл. з латини К. Литвинова. – К. : Основи, 1993. – 320 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ae-lib.org.ua/texts/erasmus_fool_ua.htm
2. Кальвін Ж. Наставлення в християнській вері. Книга 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reformed.org.ua/2/856/Calvin>
3. Листи темних людей / Написали: Ульріх фон Гуттен, Крот Рубеан, Муціан Руф, Герман Буш. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://javalibre.com.ua/java-book/book/2917010>
4. Лютер М. О свободі християнина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reformed.org.ua/2/175/Luther>

Б) Література

5. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/weber/wbr.htm>
6. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст. У 3-х томах. – К. : , 1997. – Т. 2 : Ігри обміну. – 575 с.
7. Renatio. Ренесанс і Реформація, бл. 1450 – 1670 // у: Дейвіс Н. Європа. Історія / Н. Дейвіс. – К. : Основи, 2000. – С. 485 – 594.
8. Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина 1. До кінця XVIII століття / О. Джеджора. – Львів : Видавництво ЛБА, 1999. – 448 с.
9. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера; Переклад з нім. В. Кам'янець. – Львів : Літопис, 2004. – 720 с.
10. Історія світової культури / Наук. ред. Левчук С. (керівник). – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 410 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://shron.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Istoria_svitovoi_kultury.pdf
11. Ревуненкова Н. В. Ренессансное свободомыслие и идеология Реформации / Н. В. Ревуненкова. – Москва : Мысль, 1988. – 208 с.
12. Раков В. М. «Європейське чудо» (Рождение новой Европы в XVI – XVIII вв.: Учебн. Пособие / В. М. Раков. – Пермь : Из-во Пермского у-та, 1999. – 254 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://new.vk.com/doc7293550_328943462?hash=10c41357fbf51b27bf&dl=b1d236c346421e93da
13. Фергюсон Н. Цивілізація. Як Захід став успішним / Переклад з англ. В'ячеслава Циба. – К. : Наш формат, 2017. – С. 100 – 113.

Тема 3. Поняття культури Нового часу

«Цей малий острів повинен стати для мене цілим світом, і всяка річ у ньому, всяке деревце служить нагадуванням і спонукає до благочестивих помислів, що личать усякому благочестивому християнину. І так, угледівши якусь колючу рослину, я пригадував терновий вінець Христа; угледівши яблуко чи гранат, пригадував про гріхопадіння наших праотців і журився ним... Такими й іншими думками я терзав себе щоденно...; я ніколи не споживав їжі, не пригадуючи Таємної вечері Господа нашого Ісуса Христа, я не зварив ні однієї страви без того, щоб цей вогонь не нагадав мені про вічні муки в пеклі»

«Багатство – відгонить турботи, що день і ніч нівечать наше життя. Ми радісно дивимося в будучність, якщо ми тільки зберігаємо при тому власне сумління. Це повинно бути основою всякої наживи.

Завжди правильно вчиняти і робити добро в пошануванні Бога, в пошануванні людства – це заохочує всяку підприємливість. Мати Бога завжди перед очима і в серці, разом з розумною працею – є початком мистецтва розбагатіти; адже як би допомогла всяка пожива, якби ми мали остерігатися Того, Хто є Господь світів, і яку б користь принесли б нам гроші, якби ми не могли б підняти взір до неба»

Б. Франклін

«Землеробець на своїх ногах вищий за дворянина на колінах»

Б. Франклін

Культура Нового часу: періодизація, основні характеристики. Розмитість часових меж культури Нового часу (за аналогією Античності й Середньовіччя). XVII ст. – початок XXI ст. – часові межі тривання культури Нового часу. Світськість, десакралізованість культури Нового часу. Нові обґрунтування антропоцентризму. Самостійне місце безвір'я (атеїзму) в новоєвропейській культурі. Зв'язок культури Нового часу з релігією.

Нові обґрунтування антропоцентризму: Блез Паскаль «Думки» (1670) – новоєвропейський погляд на світ і Людину. Про «житейське море» до Блеза Паскаля – Теодор Цвінгер «Театр людського життя». Паскаль про Людину і Всесвіт: 1) загубленість Людини у Всесвіті; 2) роздуми про кліща як образ людини; 3) про Людину як небуття Всесвіту, «щось середнє між всім і нічим»; 4) про нову точку відліку в погляді на світ; 5) про взаємовизначальність ницості й величі Людини; 6) про Людину як істоту розумну (здатну мислити); 7) про центральне місце Людини, що мислить, у без свідомому Всесвіті тощо. Ренесансна гуманістична думка як визначальний фактор новоєвропейського мислення. Франсуа де Ларошфуко «Роздуми або Висловлювання й моральні максими. Максими» (1665) як людський документ нової епохи. Ларошфуко про людину і пристрасть. Розуміння пристрасті в Античну добу. Людина вільна і людина раб у розумінні історичних епох. Ідея прогресу як винахід і стержень новоєвропейської культури.

Буржуазія й дворянство в культурі Нового часу: Даніель Дефо «Пригоди Робінзона Крузо» (1719); Ганс Якоб Гріммельсгаузен «Сімпліціссімус» (1671 (найповніше видання)); Бенджамін Франклін «Життєпис» (1893); Александр Дюма «Шевальє д'Арманталь» (1842); Станіслав Оріховський «Політія Польського королівства на киталт аристотелевих політик» або «Політія»; Хенрик Жевуський «Традиційні міщани» (1843). Типи індивідуально-людського існування в новоєвропейській культурі. Культурний консерватизм селянства. Бюргерська середньовічна субкультура як прототип буржуазної (міської) культури Нового часу. Зміст бюргерської субкультури. Поняття буржуазії та дрібної буржуазії. Історія і міфологема романів Дефо «Робінзона Крузо» і Гріммельсгаузена «Сімпліціссімус»: Александр Салькір і Робінзон Крузо, Якоб Рамзай і Сімпліцій Сімпліціссімус. Параметри буржуазності в життєписі й етичній програмі Бенджаміна Франкліна. Фігура дворянина в новоєвропейській культурі. Попередник дворянина – середньовічний лицар. Ідея служіння й – оммаж (Карл Густав Маннергейм). Міфологема роману А. Дюма «Шевальє д'Арманталь». Вищий зміст середньовічного поединку (дуелі). «Дворянин не творець, не працівник... він демонстрант своєї довершеності». Суперечність буржуазної й дворянської культур: Станіслав Оріховський

«Політія», Хенрик Жевуський «Традиційні міщани», Хенрик Сінкевич «Сім'я Поланецьких», «Без догмата» тощо.

Джерела та література

А) Джерела

1. Гріммельсгаузен Я. Сімпліцій Сімпліціссімус [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://librebook.me/simplicissimus/voll/1>
2. Дефо Д. Життя та незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://read-online.in.ua/read/robinzon_kruzo
3. Дюма А. Шевальє д'Арманталь / Пер. Н. Лунгіна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.e-reading.club/book.php?book=21214> (Часть первая: «Дуэль»)
4. Ларошфуко де Ф. Максимы и моральные размышления / Перевод Э. Л. Линецкой. – Москва : Наука, 1993. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lib.ru/INOOLD/LAROSHFUKO/larosh1_3.txt
5. Паскаль Б. Думки / Б. Паскаль. – К. : Дух і Літера, 2009. – 704 с.
6. Твори. Станіслав Оріховський / Пер. з латинської та старопольської В. Литвинова. – К. : Дніпро, 2004. – 672 с.
7. Wejta J. [Rzewuski H.] Mieszaniny obyczajowe. T. 1. – Wilno. – 1843 [Оцифровано]
8. Franklin B. The life of Benjamin Franklin, written by himself. Philadelphia, 1893, vol. 2, vol. 3 [Оцифровано]
9. Orzechowski S. Policia Królestwa Polskiego na kształł Arystotelesowych «Polityk» wypisana... Poznań, 1959 [Оцифровано].

Б) Література

10. Гуревич П. С. Философия культуры: Учебное пособие для студентов гуманитарных вузов. – Москва : Аспект Пресс, 1995. – 288 с.
11. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник у 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Шавурського. – Тернопіль : Богдан. – Т. 1. – С. 488 – 491, 522 – 526, 585 – 589; Т. 2. – С. 19 – 20.
12. Каган М. С. Введение в историю мировой культуры. Кн. 1 и 2 / М. С. Каган. – СПб : Петрополис, 2003. – Кн. 1. – 383 с; Кн 2. – 320 с. або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yanko.lib.ru/books/cultur/kagan-vved_v_ist_mir_cult-a.htm
13. История всемирной литературы / Ред кол. Ю. В. Виппер, Н. А. Гринцер и др. – Москва : Издательство «Наука», 1987. – Т. 4. – С. 133 – 135 (Б. Паскаль); С. 164 – 166 (Ф. де Ларошфуко); Т. 5. – С. 46 – 51 (Д. Дефо).
14. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера; Переклад з нім. В. Кам'янець. – Львів : Літопис, 2004. – 720 с.
15. Лазарев В.В. Становление философского сознания Нового времени / В. В. Лазарев. – Москва : Наука, 1987. – 137 с.
16. Осовская М. Рыцарь и буржуа (у двох частинах: Частина 1 : Лицарський етос і його різновиди; Частина 2. Буржуазна мораль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://krotov.info/libr_min/15_o/so/vskaya_00.htm
17. Сапронов П. Курс лекцій по теорії та історії культури / П. Сапронов. – СПб. : «Союз», 1998. – 560 с.
18. Скуратівський В. Блез Паскаль і його «Думки» в: Паскаль Б. Думки. – С. 395.
19. Стрельцова Г. Я. Паскаль и европейская культура / Г. Я. Стрельцова. – Москва : Республика, 1994. – 465 с.

20. Хейзинга Й. Homo Ludens. Статті по історії культури / Составитель Д. В. Сильвестров. – Москва : Прогресс-Традиция, 1997. – 414 с.
21. Яковенко Н. У пошуках нового неба. Життя і тексти Йоаникія Галятовського / Н. Яковенко. – К. : Лаурис-Критика, 2017. – 698 с. («Житейське море: «Театр людського життя» Теодора Цвінгера. – С. 124 – 131).

Тема 4. Художні стилі й напрями культури Нового часу

Якщо ми подивимося на еволюцію мистецтва з її початків, то вона постане перед нами як безперервна боротьба двох елементів, частин художнього твору. На перший погляд ми бачимо, що в ньому зображена натура, тобто ми пізнаємо на картині предмети і людей завдяки тому, що форми цих предметів і людей більши-менш точно відтворені. Назвемо їх «форми природні, або об'єктивні». Але в картині є ще й інші форми – ті, які живописець наклав на об'єктивні, впорядковуючи їх і представляючи у фресці або на полотні. Вже саме розташування – предметів і фігур – проводиться згідно більши-менш геометрично правильним архітектонічним лініям. Ці форми, об'єктам непритаманні і їх собі підпорядковуючі, ми назвемо «форми художні». Оскільки вони не є формами предметів, але формами чистими, нематеріальними, ми повинні їх розглядати як «форми формальні». Всяка картина є поєднання зображальності й формалізму.

«Формалізм – це стиль»

Х. Ортега-і-Гассет

«Благослови хліб, що вгамує твою втому...»

(назва картини художника-символіста

Х. К. Вільєгаса

Поняття художнього стилю. Стиль як найбільш загальна категорія художнього мислення, а також внутрішні зв'язки твору мистецтва – змісту, форми, сюжету, техніки виконання, матеріалу, колориту, композиції. Стиль як вираження певного історичного часу. Хосе Ортега-і-Гассет про «форми природні й об'єктивні» та «формальні форми». «Формалізм – це стиль». Походження стилевих назв за Ернстом Гомбріхтом.

Художні стилі й напрями в культурі Нового часу: означення, царина застосування. Поняття художніх стилів і напрямків в культурі Нового часу. *Маньєризм.* Маньєризм – течія в європейському мистецтві та архітектурі XVI сторіччя. Загальна характеристика стилю. Періодизація. Художники-маньєристи в Неаполі. Медальєрне мистецтво доби маньєризму. Культ віртуозного малюнка. Декоративні стінописи доби маньєризму. Зразки архітектури доби маньєризму. Маньєризм в українському мистецтві. Наслідки маньєризму *Бароко і необароко.* Бароко як стиль у європейському мистецтві (живописі, скульптурі, музиці, літературі) та архітектурі початку XVI сторіччя – кінця XVIII сторіччя. Періодизація бароко: раннє, розвинене, пізнє. Загальна характеристика. Походження терміну. Бароко в архітектурі. Бароко в ювелірній справі. Малюнки доби бароко. Світські фрески доби бароко. Полеміка про надмірності живопису бароко в Римі. Бароко в музиці. Бароко в літературі. Театр бароко. Барокова філософія. Бароко в моді. Бароко в українському мистецтві. Регіональні особливості бароко. Необароко. *Рококо* – реверсований стиль щодо бароко, друга половина XVIII сторіччя. Загальна характеристика. Портрети доби рококо. Живопис доби бароко. Арлекін (картини Ферреті). Релігійний живопис у стилі рококо. Спротив стилістиці рококо. Скульптури доби рококо. Театр доби рококо у творах Клода Жилло. Західноєвропейська література доби рококо. Рококо в Україні. *Класицизм.* Класицизм – напрям у європейському мистецтві проявлений в італійській культурі XVI сторіччя; розквіт у Франції у XVII сторіччі; притаманний усім

країнам Європи до першої чверті XIX сторіччя. Витоки класицизму в літературі. Класифікація, періодизація і місцеві школи класицизму. Класицизм і палладіанство. Класицизм у Франції XVII сторіччя. Єднання бароко з класицизмом у мистецтві Франції XVII – XVIII сторіччя. Компромісний класицизм Крістофера Рена, Англія. Класицизм у Франції XVIII сторіччя. Класицизм у малярстві Європи (відомі представники). Класицизм в Україні. *Романтизм*. Романтизм – ідейний рух в літературі й мистецтві кінця XVIII – першої половини XIX сторіччя. Історія: філософський напрям романтизму; перевдягання в античні шати за Жерменою де Сталь; заперечення раціоналізму. Виникнення романтизму: Французька революція й утвердження абсолютизму; філософська база романтизму – Фрідріх Шеллінг; співіснування романтизму з класицизмом, академізмом (історичний живопис, портрет, гравюра, архітектура, музика, література). Загальна характеристика стилю. Філософія романтизму. Романтизм в Україні. *Реалізм*. Реалізм – стиль і напрям у літературі та мистецтві 50-х років XIX сторіччя. Передування символізму. Визначальні риси реалізму. Реалізм в літературі, живописі, музиці. Реалізм в Україні. *Символізм*. Символізм – літературно-мистецький напрям кінця XIX – початку XX сторіччя. Ідеалістична база символізму (теорії Шопенгауера, Гартмана, Ніцше). Символізм в живописі. Представники символізму. Обрані твори художників-символістів. *Імпресіонізм*. Імпресіонізм – мистецька течія в живописі, літературі й музиці (1860-ті – початок XX сторіччя). Імпресіонізм як протиположність реалізму, неокласицизму й натуралізму. Історія імпресіонізму. Недоліки й переваги імпресіонізму. Дивізіонізм. Представники в живописі, літературі й музиці. *Модернізм*. Модернізм – неокласичне мистецтво – протиположність «класичному мистецтву» XIX сторіччя. Прерафаеліти; *імпресіонізм, символізм, неоромантизм, постімпресіонізм, модерн (ар-нуво), фонізм, експресіонізм, кубізм, футуризм, абстрактне мистецтво* або «мистецький авангард». Широке тлумачення модернізму. Риси. Український модернізм. *Пост/ультрамодернізм*. Постмодернізм – зміна модернізму в останні десятиліття XX сторіччя. Значення терміна. Розвиток постмодернізму. Риси постмодерну у мистецтві, літературі. Деконструкція як художня транскрипція філософії за допомогою естетики за Ж. Дерріда. Божевілья та мистецтво за Мішелем Фуко тощо.

Історія художніх стилів. Характер та еволюція стилів в дослідженнях. Йоган Йоахим Вінкельман «Історія мистецтва давнини» (1764) – перший твір з історії стилю, «Гадки про наслідування грецькому живопису і скульптурі» (1753) тощо. Продовження німецької традиції в XIX – XX сторіччях (Майкл Подро «Критична історія мистецтва» (1982). Порівняльний аналіз художніх стилів швейцарського історика Генріха Вольфліна. Психологічна теорія розвитку мистецтва (стилю) Вільгельма Веррінгера як наслідування ідеології імпресіонізму. Французькі дослідження стилів: Анрі Фосійон «Життя форм» (1995).

Джерела та література

А) Джерела

1. Ортега-і-Гассет Хосе, Введення к Веласкесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.ru/FILOSOF/ORTEGA/ortega19.txt>

Б) Література

2. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство і культурологія / Переклад з англ. Ольги Погинайко; наук. редактор Р. Семків / Пітер Баррі. – К. : Смолоскип, 2008. – 360 с.
3. Безклубенко С. Д. Мистецтво: терміни і поняття. У 2-х томах: енциклопедичне видання. – К. : Інститут культурології АМУ, 2008. – 240 с.

4. Вельфлин Г. Ренессанс и барокко. Исследование сущности становления стиля барокко в Италии / Пер. с нем. Е. Г. Лундберга; под ред. Е. Н. Козиной. – СПб : Азбука-классика, 2004. – 288 с.
5. Власов В. Г. Стили в искусстве: Словарь / В. Г. Власов. – СПб, 1995. – Т. 1. – 672 с.
6. Виньйола . Правило пяти орденов архитектуры / Джакомо Бароцци да Виньйола. – М. : Изд-во Архитектура-С, 2005. – 168 с. або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://platona.net/load/knigi_po_filosofii/istorija_vozrozhdenie/vinola_pravilo_pjati_orde_rov_arkhitektury_2005/9-1-0-2307
7. Гомбрих Э. История искусства / Э. Гомбрих. – Москва , 1998. – 688 с.
8. Ничкало С. А. Мистецтвознавство: Короткий тлумачний словник / С. А. Ничкало. – К. : Либідь, 1999. – 208 с.
9. Каган М. С. Введение в историю мировой культуры. Кн. 1 и 2 / М. С. Каган. – СПб : Петрополис, 2003. – Кн. 1. – 383 с; Кн 2. – 320 с. або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yanko.lib.ru/books/cultur/kagan-vved_v_ist_mir_cult-a.htm
10. Кон-Винер История стилей изобразительных искусств / Перевод с нем. – Москва : «Сварог и К», 2000. – 217 с.
11. Ренессанс. Барокко. Классицизм. Проблема стилей в западно-европейском искусстве XV – XVII веков. – Москва : Наука, 1966. – 347 с.
12. Сидоренко В. И. История стилей в искусстве и costume: Учебн. для студ. образ. учрежд. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 476 с.
13. Холд Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве: Перевод с англ. – Москва : КРОН-ПРЕСС, 1999. – 656 с.
14. Бартенев И. А. Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей / И. А. Бартенев, в. Н. Батажкова, 1983. – 384 с.
15. Проблемы стиля в музыке XVII века // в: Ливанова Т. Н. Из истории музыки и музыкознания за рубежом/ Т. Н. Ливанова. – Москва : Издательство «Музыка», 1981. – С. 56 – 79.
16. Музыка и живопись в Италии XVII – XVIII веков (некоторые сопоставления) // в: Ливанова Т. Н. Из истории музыки и музыкознания за рубежом/ Т. Н. Ливанова. – Москва : Издательство «Музыка», 1981. – С. 80 – 94.
17. Шевельов Ю. З філософської сповіді в: З історії незакінченої війни. – К. : Вид-во Києво-Могилянської академії, 2009. – С. 136 – 138.

Тема 5. Культура бароко

Історична епоха й культура XVII сторіччя. Великі географічні відкриття та зміни в європейському суспільстві: поживлення у Південній Америці; перші плавання до Африки; португальські плавання в Атлантичному океані; значення відкриття Колумба (1493 – 1495); відкриття португальських та іспанських моряків 1498 – 1499 років; відкриття нового континенту між Європою та Азією (Америго Веспуччі). Америка до і після появи європейців. Значення та наслідки великих географічних відкриттів. Початок ери європейського домінування. Розширення світового ринку та переміщення основних торговельних шляхів. Зростання цін і соціальної нерівності. Перетворення Східної Європи на аграрний додаток Західної Європи. Протестантська Європа: масові релігійні рухи в XVI сторіччі; виступи проти зловживань церкви та продажу індульгенцій; тези Мартіна Лютера (1483 – 1546); інші діячі Реформації: Філіп Меланхтон (1497 – 1560, Німеччина), Ганс Таус (1494 – 1561, Данія), Олаус Петрі (1493 – 1552, Швеція), Ульріх Цвінглі (1484 – 1531), Жан Кальвін (1509 – 1564), Томас Кранмер (1489 – 1556, Англія), Джон Нокс (1514 – 1572, Шотландія), Фаусто Соціні (1539 – 1604, Польща). Поширення протестантизму на магістрати та уряди. Розкол Реформації. Аугсбурзький релігійний мир (1555). Реформація в Англії. Католицька реформа. Реформація та Контрреформація в Західній та

Східній Європі. Суспільні наслідки Реформації у Західній Європі. Релігійні війни другої половини XVI – першої половини XVII сторіччя. Нідерландська революція (1578 – 1609). Тридцятирічна війна 1618 – 1648 років. Формування конституціоналізму й абсолютизму у XVII сторіччі: Англія за Стюартів у часи Революції; розвиток французького абсолютизму у XVII сторіччі. Культура і думка XVI – XVII сторіччя.

Архітектура західноєвропейського бароко. Стилістичне розрізнення архітектури XVII, XVIII і початку XIX сторіччя як архітектури бароко й класицизму. Зародження архітектурного бароко наприкінці XVI сторіччя в Італії, як наслідок творчості Мікеланджело. Основні ознаки бароко. План храму та його варіації. Нові типи житла. Ордер в стилі бароко. Декоративні прийоми бароко. Гротески. Злиття архітектури, скульптури, живопису. Барокове світло. Ідеї куполів. Інтер'єр в стилі бароко в поєднанні з архітектурою. Церковний інтер'єр XVIII сторіччя. Будівельна техніка в стилі бароко. *Італійське бароко.* Перший архітектор «нової генерації» – Карло Мадерна (1556 – 1629). Титулярна церква на Квіриналі в Римі Санта Сюзана (споруджено 796 року; перебудовано 1475 і 1603 року; від 1958 року – національна церква католиків США) – перший тип католицького барокового храму. Найвизначніші архітектори XVII сторіччя: Лоренцо Берніні, Гваріно Гварніні, Франческо Барроміні, Карло Райнальді, Бальдассара Лонгена та інші. Розвиток бароко продовж XVII, першої половини XVIII сторіччя Лоренцо Берніні (1598 – 1680) – великий майстер зрілого бароко. Нове розуміння внутрішнього простору: Франческо Барроміні (1599 – 1667). Два напрямки розвитку бароко: динамічне бароко й бароко класичного спрямування. Динамічне бароко: Барроміні як суперник Берніні та особливість архітектурних просторів (церква Сан Іво в Римі). Верховина розвитку динамічного бароко в кінці XVII сторіччя. Переміщення динамічного бароко на північ Італії – Гваріні (1624 – 1683; церква Сан Лоренцо і палацо Каріньяно в Туріні) тощо. Найхарактерніша барочна церква в Римі Санта Марія ін Кампітеллі (Райнальді). Виникнення садово-паркових комплексів у Італії в XVII – XVIII сторіччях. Барокові вілли в Італії. «Порушення» хронологічних меж архітектурного бароко в Німеччині, Австрії (Тридцятилітня війна) й Англії. Національні риси бароко. *Архітектура бароко у Франції.* Ранній період архітектури бароко й переходу до академічного класицизму: Жак Лемерсьє (1585 – 1654), Франсуа Мансар (1598 – 1666), Луї Лево (1612 – 1670). Грандіозний версальський парк. Будівництво зовнішніх фасадів Лувра в 1670-х роках Клодом Перро (1613 – 1688) і Жюлем Ардуеном-Мансаром (1646 – 1708). Новий тип французького містобудування – Вандомська площа, Париж, Мансар. XVIII сторіччя – згасання бароко й виникнення рококо. Мода на власний дім – мотель Матіньйон в Парижі (Ж. Куртон). Інтер'єри в стилі рококо – Овальна зала готелю Субія (Ж. Боффран). *Поширення бароко в Австрії* на рубежі XVII – XVIII сторіччя: Йоган Бернгард, Ерлах фон Фішер (1656 – 1723), Лукас Гільдербранд (1668 – 1745), Франц Антон Пільграм (1699 – 1761). Барокові будови в Австрії: палацово-парковий ансамбль імператорської резиденції в Шенбруні (Фішер), віденський палац в Бельведері (Гільдербранд), два монастирські комплекси в Мельк (Якоб Прандтауер), монастир у Ясові (нині Словаччина) (Пільграм). Баварське бароко: Йоганн Непомук (1778 – 1837). Бароко Франконії – Бальдазар Нейман (1687 – 1753) та його резиденція архієпископа-курфюста Франконії у Вюрцбурзі. Архітектура Дрездена – протестантська церква Фрауенкірхе (Георг Бер), католицька Придворна церква (Гаetano Кіавері). Майстер берлінської барокової архітектури – Андреас Шлютер (1660 – 1714). Перехід від бароко до класицизму в берлінській архітектурі – Георг Кнобельдорф (1699 – 1753). *Англійська барокова архітектура.* Крістофер Рен (1675 – 1711), собор св. Павла в Лондоні та ін. Джон Ванброу (1654 – 1726) – найбільш барочний з усіх майстрів Англії та його замок Бленхейм та ін. Інтер'єр бароко: «стиль Буль»; посилення елементів класицизму за Людовіка XIV; раннє рококо чи стиль регентства (1715 – 1723) і розвиток рококо (1723 – 1750).

Скульптура епохи бароко в Італії, Франції і Центральній Європі. Розвиток скульптури в період від епохи Відродження до виникнення рококо. Творчість Алессандро

Вітторіо: від маньєризму до риторики бароко. Джон Лоренцо Берніні (1598 – 1680). Італійська скульптура до і після Берніні: Камілло Маріані (1556 – 1611), Франческо Моккі (1580 – 1654), Стефано Мадерно (1576 – 1636), Алессандро Альгарді (1598 – 1654), Франсуа Дюкенау (1597 – 1643), Ерколе Феррата (1610 – 1684), Доменіко Гвіді (1628 – 1701), Франческо Квейроло (1704 – 1762), Філіппо дела Валле (1697 – 1770), Ніколо Сальві (1697 – 1751) тощо. *Скульптура бароко у Франції*. Раннє французьке скульптурне бароко й Жермен Пілон (1525 – 1590). Сімон Гіллен (1581 – 1658) – наслідувач стилю Пілона. Розвиток класицистичної тенденції французької скульптури Жаком Сарраzenом (1592 – 1660). Особливе місце французької барочної скульптури в роботах П'єра Пюже (1620 – 1694). Франсуа Жирардон (1628 – 1715) – адепт Паризької академії на її поглядах на скульптуру. Суперник Жирардона – Антуан Куазево (1640 – 1720). Рене-Мішель Слодца (1705 – 1764) – формалізація бароко. Перехід від естетики рококо до неокласицизму – творчість Жана-Батиста Пігалі (1714 – 1785). Запізніле визнання Жана Батиста Лемуана II (1704 – 1780). *Скульптура бароко в Німеччині й Австрії*. Поява центрів розвитку мистецтва на півдні Німеччини. Флорентійське походження німецької скульптури – Губерт Герхард (1550 – 1622) і Анлірієн де Врієз (1545 – 1626) та ін.. Дерев'яні скульптури (алтарі) Ганса Деглера (1564 – 1634), Йорга Цьорнера (1583 – 1635), Георга Петеля Вайльхайма (1601 – 1634) тощо. Друга половина XVII сторіччя: Мартін Цюрн (1585 – 1665), Томас Швантелар (1600 – 1656), Йоганн Гуттенбіхлер (1649 – 1723), Матіас Раухмільлер (1654 – 1686). Ергот Бендль (1660 – 1738) та ін. Скульптура рококо: Андреас Шлютер (1660 – 1714), Йоган Шванталер (1683 – 1762), Йоган Егелль (1691 – 1752), Йоганн Штрауб (1705 – 1784), Франц Ксавер Мессершміт (1736 – 1783). Ігнац Гюнтер (1725 – 1775) й завершення періоду рококо. Особливе значення монументальної скульптури й живопису XVII – XVIII стріч. Синтез мистецтв в бароко. Барокова скульптура, котра «перекрикує» архітектуру.

Матеріальна культура XVII – першої половини XVIII сторіччя. Завершення централізації європейських країн і умови матеріального виробництва. Колоніальні володіння Іспанії та будівництво й удосконалення флотів інших європейських держав (за Н. Фергюсоном). Розвиток мануфактури й майбутня промислова революція. Нові технології плавлення чавуну (лорд Дедлі в Англії (1621)). Розв'язання проблеми використання сили води в XVI – XVII сторіччях. Доменне виробництво металу (XVI – XVII ст.). Розвиток військової техніки як стимулювання у розвитку металургії: перехід до вогнепальної зброї, виготовлення гармат (метал, мідь, чавун). Зброя і Тридцятилітня війна (1618 – 1648). Успіхи кораблебудування й морського судноплавства. Розвиток ткацького виробництва: винайдення стрічкового ткацького верстата (Голландія, Англія). Годинникове виробництво в Європі (див. Н. Фергюсона «Цивілізація») як перший автоматичний пристрій у період переходу від середньовіччя до нових часів.

Література

1. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності / Дарон Аджемоглу, Джеймс Робінсон / Переклад з англ. Олександр Дем'янчук. – К. : «Наш формат», 2017. – 435 с.
2. Базен Ж. Барокко и рококо / Жермен Базен. – Москва : Слово/Slovo, 2001. – 288 с. (бібліотека Олени Пчілки).
3. Бертенев И. А., Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей / И. А. Бертенева. – Москва : Изобразительное искусство, 1983. – 262 с. (бібліотека Пчілки).
4. Барокко. Архитектура. Скульптура. Живопись / Под ред. Рольфа Томана. – Koenemann. – 480 с.+ Додаток (бібліотека Пчілки). ІЛЮСТРАЦІЇ + АНГЛІЯ, ФРАНЦІЯ, ІТАЛІЯ та ін. (ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО).

5. Бартенеv И. А. Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей / И. А. Бартенеv, в. Н. Батажкова, 1983. – 384 с. (бібліотека Олени Пчілки).
6. Вельфлин Г. Ренессанс и барокко. Исследование сущности становления стиля барокко в Италии / Пер. с нем. Е. Г. Лундберга; под ред. Е. Н. Козиной. – СПб : Азбука-классика, 2004. – 288 с. (бібліотека Олени Пчілки)
7. Власов В. Г. Стили в искусстве: Словарь / В. Г. Власов. – СПб, 1995. – Т. 1. – 672 с. (МАН'ЄРИЗМ. – С. 315 – 320) (бібліотека Олени Пчілки).
8. Всеобщая история искусств. В 6 т. Т. 4: Искусство 17 – 18 веков / Под общ. Ред. Ю. Д. Колпинского, Е. И. Ротенберга. – Москва : Искусство, 1963. – 482 с.
9. Гаврюшенко А. О., Шейко В. М., Кравченко О. В. Історія світової культури : Навчальний посібник / Наук. ред. В. М. Шейко. – К. : Кондор, 2006. – 406 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/ISTORIA_Svit_kul_2006.pdf
10. Гомбрих Э. История искусства / Э. Гомбрих. – Москва , 1998. – 688 с.
11. Гуляницкий Н. Ф. История архитектуры в 5-ти томах / Н. Ф. Гуляницкий. – Москва : Стройиздат, 1984. – Т. 1. – 332 с. (бібліотека Пчілки).
12. Дейвіс Н. Європа. Історія / Н. Дейвіс. – К. : Основи, 2000. – 1080 с.
13. Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина 1. До кінця XVIII століття / О. Джеджора. – Львів : Видавництво ЛБА, 1999. – 448 с.
14. Ильина Т. История искусств. Западноевропейское искусство / Т. Ильина. – Москва : Искусство, 2011. – 435 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/ilina/index.php; <http://www.alleng.ru/d/art/art001.htm>
15. История искусства зарубежных стран XVII – XVIII века / Под ред. В. И. Рахдольской. – Москва : Изобразительное искусство, 1988. – 512 с. (бібліотека Олени Пчілки)
16. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера; Переклад з нім. В. Кам'янець. – Лівів : Літопис, 2004. – 720 с.
17. Історія світової культури / Наук. ред. Левчук С. (керівник). – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 410 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://shron.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Istoria_svitovoi_kultury.pdf
18. Каган М. С. Введение в историю мировой культуры. Кн. 1 и 2 / М. С. Каган. – СПб : Петрополис, 2003. – Кн. 1. – 383 с; Кн 2. – 320 с. або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yanko.lib.ru/books/cultur/kagan-vved_v_ist_mir_cult-a.htm
19. Кирсанов В. С. Научная революция XVII века . – Москва : «Наука», 1987. – 341 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://coollib.com/b/273799/read>
20. Кон-Винер История стилей изобразительных искусств / Перевод с нем. – Москва : «Сварог и К», 2000. – 217 с. (СТИЛЬ РЕГЕНСТВА Й РОКОКО) (бібліотека Олени Пчілки)
21. Ничкало С. А. Мистецтвознавство: Короткий тлумачний словник / С. А. Ничкало. – К. : Либідь, 1999. – 208 с.
22. Ренессанс. Барокко. Классицизм. Проблема стилей в западно-европейском искусстве XV – XVII веков. – Москва : Наука, 1966. – 347 с.
23. Фергюсон Н. Цивілізація. Як Захід став успішним / Переклад з англ. В'ячеслава Цаба. – К. : Наш формат, 2017. – С. 89 – 142.
24. Станькова Я, Пехар И. Тысячелетние развитие архитектуры / Я. Станькова, И. Пехар. – Москва : Стройиздат, 1987. – 296 с. (бібліотека Пчілки).
25. Фукс Э. Иллюстрированная история нравов. Галантный век / Э. Фукс. – Москва, 1994. – 478 с.; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libelli.ru/works/b2.htm>
26. Холд Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве / Перевод с англ. – Москва : КРОН-ПРЕСС, 1999. – 656 с.

27. Холлингсворт М. Искусство в истории человека / Пер с итал. Б. М. Искусство, 1989. – 512 с.
28. Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Західна Європа XVII і XVIII ст. / В. М. Шейко та ін. – Харків : ХДАК, 2001. – 183 с. (бібліотека Олени Пчілки).

Тема 6. Мистецтво бароко: живопис католицької й протестантської Європи

«Треба бачити Рубенса, треба в Рубенса проникнути, треба Рубенса копіювати, бо Рубенс – Бог»

Ежен Делакруа

Бароковий живопис Італії та Франції в XVII сторіччі. Критика мистецтва бароко в XVIII і XIX сторіччях і забуття імен живописців. Генріх Вельфлін «Ренесанс і бароко» (1888) про сумнівні цінності бароко. Позитивне бачення бароко: Вельфлін «Основні поняття історії мистецтва» (1915), Алоїс Гігль «Виникнення барокового мистецтва в Римі» (1908), Герман Фосс «Живопис бароко в Римі» (1925), Ніколаус Повзнер і Отто Граутофф «Живопис бароко в романських країнах» (1928). Рим як найбільший центр розвитку живопису в XVII сторіччі. Опікування живописом Римським престолом. Найвищий злет живопису за понтифікату Урбана VIII Барберіні (1623 – 1644), Іннокентія X Панфілі (1644 – 1655), Александра VII Чігі (1655 – 1667). *Римська художня школа:* Мікеланджело Мерізі (Караваджо) (1573 – 1610), П'єтро да Картоне (1596 – 1669) – батько зрілого римського бароко vs Аннібале Караччі (1560 – 1609) з плеядою художників Болонської академії – Доменіко Дзамп'єрі (Домінікіно) (1581 – 1641) – найбільш ранній представник послідовного класицизму Рима, Гвідо Рені (1575 – 1642), Джовані Франческо Барб'єрі (Гверчіно) (1591 – 1666), Андреа Саккі (1599 – 1661) та їх різні мистецькі цілі. Рим як Мекка для художників Європи XVII сторіччя – «бамбочатти» з Фландрії та Голландії (Пітер ван Лара; 1599 – 1642) і утвердження нового жанру натуралістичного зображення жанрових сцен; творчість французів Ніколя Пуссена (1594 – 1664) та Клода Желле (Лоррена) (1600 – 1682). Основні течії римського живопису XVII сторіччя: академізм Караччі та його послідовників з Болонської академії; реалізм Караваджо, звинуваченого у відсутності «фантазії, рисунка, прикрас й уміння»; суперництво монументального і пишного живопису зі строгим класицизмом у другій половині XVII сторіччя. *Академії:* Флорентійська академія мистецтв (1564; Вазарі), Академія св. Луки в папській митрополії (1593; Фредеріко Дззуккарі); Французька академія як філіал Паризької академії (1666; Кольбера). Неаполітанське королівство і Сіцилія під управлінням віце-короля (1516 – 1700). Неаполітанська художня школа або «школа Караваджо»: Артемізія Джентілескі (1597 – 1651), Хусепе Рібера (Спаньолетто – «маленький принц») (1591 – 1652), Лука Джордано або «Лука робить швидко» (1634 – 1695). Мадридська живописна школа: Дієго Веласкес (1599 – 1660), Антоніо Переда (1611 – 1678) (стиль «ванітас» – «марнота марнот» – натюрморт), іспанські художники Франциско Ерреса Молодший (1627 – 1685) із Севільї, Хосе Антолнес (1635 – 1674), Франсиско Ріса (1614 – 1685) тощо. Севільська художня школа: «Академія Пачеко» (Франсиско Пачеко – член цензорів Інквізиції), Франсиско Сурбаран (1598 – 1664), Бартоломео Мурильйо (1617 – 1682), Севільська гільдія художників «Братство св. Луки» тощо. Паризька художня школа. Становлення абсолютистської монархії у Франції (1600) і живопис. Людовік XIV (1661 – 1715) і мистецтво. Королівська академія живопису (1648). Нове покоління живописців 1600 – Ленен, Вуе, Латур. Творчість Сімона Вуе (1590 – 1649), Жаржа де Латура (1593 – 1652), братів Ленен – Мат'є (1607 – 1674), Луї (1593 – 1648), Антуан (1588 – 1648), Філіп де Шемпень (1620 – 1674), П'єр Міньяр (1612 – 1698). Прайзькі гільдії художників (поновлення привілеїв 1622 року). Конфлікт між гільдіями й

академією. Утворення гільдією Академії де Сен-Лю (Академія св. Луки). Об'єднання академій і створення Королівської академії живопису і скульптури (1651) як наступниці Академії Кольбера (1635). Класифікація Академією творів мистецтв за категоріями: зображальність, пропорції, колорит, експресія й композиція. Проголошення строгої ієрархії жанрів: все «неісторичне» не значиме. Оцінювання змісту картин відносно встановлених ціннісних принципів – розділення реальності на форму та матерію: зображення Бога і людини як вираження форми – найвище місце у шкалі цінностей; природа, як матерія, не достойна високого мистецтва – «низьке мистецтво». Паризька дискусія між «пуссеністами» (перевага рисунка над кольором) і «рубенсистами» (перевага кольору над рисунком) (1671 – 1699). Результат полеміки: Пуссен і Рубенс, старе і нове, форма і колір, бароко і класицизм. Емблеми та їх вплив на барокову європейську культуру.

Поділ Нідерландів і формування національних шкіл живопису. Нідерланди в XVI сторіччі: Нідерланди – «долішні землі» на Нижньому Рейні, Маасі, Шельді та на узбережжі Північного моря у складі Нідерландів, Бельгії, Люксембурга, земель Північно-Східної Франції; успіхи в економічному розвитку; Нідерланди у складі Священної Римської імперії Карла V; Нідерланди під владою короля Іспанії Філіпа II (1527 – 1598); Нідерландська революція 1566 – 1609 років, перемога гезів на Півночі; «Гентське примирення» (1575); утворення Об'єднаних провінцій Нідерландів або Голландської республіки (Утрехтська унія, 1581); іспанська влада над Південними Нідерландами (Фландрія, Бельгія); незалежність Об'єднаних провінцій Нідерландів за Вестфальським миром 1648 року; заснування колонії у Північній Америці – Новий Амстердам – Новий Йорк – Нью Йорк; утворення великої голландської колоніальної імперії. Вплив пореволюційних змін на культуру Голландії. Утвердження кальвінізму. Лейденський університет і розквіт науки. Феномен голландської школи живопису. Незапотребованість бароко. Розквіт реалістичного живопису. Запит на станковий живопис. Поширення портретного мистецтва. Портретисти: Міхіль ван Міревельт (1567 – 1641), Ян ван Равестейн (1572 – 1657), Томас де Кейзер (1596/7 – 1667). Груповий громадський портрет (стрілків, торгових цехових майстрів, корпорацій медиків (анатомій), громадських організацій тощо). Збереження релігійної тематики з наголошенням на реалістичному трактуванні біблійних сюжетів: Пітер Ластман (1583 – 1633), учитель Рембранта. Спеціалізація художників і урізноманітнення жанрів (пейзаж і побутовий жанр): Пітер Брейгель Старший (1525 – 1569) – «мужицький живописець і графік».. Перший з плеяди великих – ФРАНС ХАЛС (1581/85 – 1666). Халс як великий майстер групових портретів: «Стрільці корпорації св. Адріана і св. Георгія», «Портрет опікунок будинку для пристарілих», «Портрет опікунів будинку для пристарілих» тощо. Пейзажний живопис Яна ван Гойєна (1596 – 1656), Сімона де Влігера (1603 – 1653). РЕМБРАНТ ВАН РАЙН (1606 – 1669) – НАЙВЕЛИЧНИШИЙ ХУДОЖНИК УСІХ ЧАСІВ; Рембрант і караваджисти; групові портрети Рембранта («Анатомія лікаря Тюльпа» (1632)); «Даная» (1637).; криза творчості Рембранта 1642 року й конфлікт з громадською думкою; зрілий період творчості Рембранта (пейзаж, індивідуальні портрети – «Пейзаж з містком» (1630-ті), «Портрет дідуся в червоному» (1646), «Портрет Яна Сикса» (1654); творчість 1650-х – 1660-х років (історична тематика – «Зговір Цівіліса» (1661), серія автопортретів, «Повернення блудного сина (біля 1668/9). Школа Рембранта. Гумористичний побутовий жанр: Ян Стен (1623 – 1679). Пейзажист Ян ван Гойєн (1596 – 1656). Ян Вермер Делфтський (Вермеєр) (1632 – 1675) – художник післярембрантового покоління («Служниця з глечиком молока» (1660), «Дівчина з перловою сережкою» (1665). Фламандська школа живопису. Післяреформаційна мистецька криза. Особливості художньої культури Фландрії. Петер Паувел Рубенс (1577 – 1640) – чільний художник фламандського живопису XVII сторіччя; Рубенс – придворний художник іспанського намісника в Нідерландах; умовні періоди творчості Рубенса: ранній (до 1611 – 1613 років), 1620-ті роки й 1630-ті роки – пізній період творчості; барочний патетичний живопис

Рубенса; міфологічні та алегоричні теми творчості; Рубен-портретист. Політична діяльність Рубенса. Вплив Рубенса на творчість А. ван Дейка. Антоніс ван Дейк (1599 – 1641) – придворний художник англійського короля Карла I з іменем сер Ентоні Вандейк. Інші фламандські художники: Якоб Йорданс, Франс Снейдерс, Ян Фейт, Адріан Браувер тощо.

Література

1. Барокко. Архитектура. Скульптура. Живопись / Под ред. Рольфа Томана. – Könemann. – 480 с.+ Додаток (бібліотека Пчілки). ІЛЮСТРАЦІЇ + АНГЛІЯ, ФРАНЦІЯ, ІТАЛІЯ та ін. (ВАЖЛИВЕ ДжЕРЕЛО).
2. Виппер Б. Р. Очерки голландской живописи эпохи расцвета. 1640 – 1670 / Б. Р. Виппер. – Москва : Искусство, 1962. – 519 с.
3. Гомбрих Э. История искусства / Э. Гомбрих. – Москва, 1998. – 688 с.
4. Всеобщая история искусств. В 6 т. Т. 4: Искусство 17 – 18 веков / Под общ. Ред. Ю. Д. Колпинского, Е. И. Ротенберга. – Москва : Искусство, 1963. – 482 с.
5. История искусства зарубежных стран XVII – XVIII века / Под ред. В. И. Рахдольской. – Москва : Изобразительное искусство, 1988. – 512 с.
6. Фрис де Т. Рембрант / Фрис де Тейн / Перевод с голл. А. Кобецкой. – К. : Мистецтво, 1985. – 248 с. (бібліотека Олени Пчілки)
7. Петер Пауль Рубенс. Мир художника. Письма. Документы. Суждения современников / Сост. К. С. Егорова. – Москва : Искусство, 1977. – 480 с. (бібліотека Олени Пчілки)
8. Уэдждуд К. В. Мир Рубенса. 1577 – 1640 / К. В. Уэдждуд. – Москва : Терра – Книжный клуб, 1998. – 192 с. (бібліотека Олени Пчілки)
9. ХУДОЖНИЙ ФІЛЬМ «Дівчина з перловою сережкою» (2003), режисер Пітер Веббер [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://moviestape.net/katalog_filmiv/drama/4523-dvchina-z-perlovoyu-serezhkoju.html

Тема 7. Музика бароко

«Не знаю. Тому що не знаю, ким є»

Шекспір «Гамлет»

«Рух на користь скрипки і віолончелі супроти віол і від них похідних було дружньо сприйнято не всіма музикантами. Юбер Леблан, котрий говорив від імені прихильників віол, скаржився, що скрипка криклива, писклива й груба, аж так, що втомлює музиканта»

Скандальний епізод, що розігрався в XVIII сторіччі у «світовому театрі», Юбер Леблан

XVII сторіччя в історії музики. XVII сторіччя – великий перехід від музики Відродження до XVIII сторіччя. Політична Європа і музика. Італія як духовний центр музичного мистецтва Європи. Значення Франції. Нелегкі часи німецького музичного мистецтва. Пуританський рух в Англії і музика. Занепад музичного мистецтва в Голландії (на противагу живопису). Вплив нових наукових ідей на музичну творчість й оперний театр в XVII сторіччі. Соціальний статус італійських, німецьких, французьких, англійських музикантів та його несумісність з принципами ренесансного гуманізму. Зміни у світовідчутті післяренесансної людини і драматизм, динамічність, експресивність музичного мистецтва. Поява нових засобів вираження музичної мови, стилістики й нових жанрів. Секуляризація художньої творчості. Зміни в інструментальній музиці. Опера як

програмний жанр світського мистецтва (опера на античну етику). «Церковна соната» без церковного в собі. Боротьба церкви зі секуляризацією церковної музики. Шлях музичного мистецтва в XVII – XVIII сторіччях: ренесансна спадщина в Італії; новий розвиток мадригала й наступність хорового мистецтва; поліфонічні традиції Палестрини; рух від класики нового стилю до вершин поліфонії у Баха і Генделя; «завоювання» італійською оперою Європи (Жан Батист Люллі). Нові творчі відкриття італійських композиторів Монтеверді, Фрескобальда, Скарлатті та Кореллі. Піднесення малих інструментальних жанрів та музика у Франції. Творчість Люллі. Великий творчий потенціал оперного мистецтва в Німеччині. Досягнення композиторів-органістів Пальбеля, Букстехуде, Бьома, Рейнкена. Унікальна творчість Шютца. Шляхи музичного мистецтва Англії. Особливості іспанського музичного мистецтва. Музичне мистецтво XVII сторіччя та творчість Баха і Генделя – «музика епохи бароко». Музична культура XVII сторіччя як епоха «великого подолання» релігійної тематики, обмеженості образної системи минулого, підпорядкування ролі музики світським творчим концепціям тощо. Засновник англійського музикознавства Чарльз Берні про музику Європи («Щоденник Берні», 1770).

Сутність, основні риси, естетика музики бароко. Бароко як перехідна епоха; відкриття нової культурної реальності; перегляд поглядів на культуру і людину, на історію і людину. Бароко як продовження Ренесансу. Бароко – час великих відкриттів або час «зіткнення двох великих антиномій («антиномія» від грецького буквально «протириччя в законі»): середньовічного і нового часу. Це була епоха, коли середні віки в останній раз гучно, грізно і велично заявили про себе – та вже особливим голосом. Це епоха, коли новий час уже плутано, але все впевненіше піднімав голову». Про антиномічну природу бароко: «поняття особливостей і поняття перехідності епохи не суперечать один одному». Антиномія бароко в конкретно-музичному плані – «інтонаційна криза». Поліфонічна сутність бароко: «епоха генерал-баса» (Г. Ріман); «ера гомофонії», що заперечує й відкидає минуле (діячі флорентійської камерати, котрі вибухнули критикою «варварського готичного контрапункту», бароко – «стиль монодії»); «концертний стиль». Поліфонічна природа бароко та її вплив на особливості національних культур, шкіл, напрямків. Протиставлення та єдність венеціанської і римської шкіл. Позиція бароко стосовно величання «слова» (опера). Погляд бароко на «слово» як на «священне промовляння», джерело проповіді, екзегетики (з гр. – «тлумачення, виклад»). Оцінка слова в протестантських музичних традиціях. Барокове світовідчуття – скепсис, невпевненість, стражденні сумніви в можливості пізнання світу й самого себе: «Я не знаю, хто мене послав у світ, я не знаю, що таке світ, що таке я... Ось мій стан: він наповнений ницстю, слабкістю, темінню» (Блез Паскаль). «Відкриття світу і людини» в музиці бароко (Монтеверді): афекти й страсті. Вплив «гуманістичних штудій» на музику – зацікавленість античним спадком («Коронація Поппеї», Монтеверді vs «Анали» Тацита). Боротьба «старого – нового» в музичній культурі бароко: Джовані Артузі проти Клавдіо Монтеверді). Уявлення бароко про новизну, висловлене Джанбатісто Маріно – «порушувати правила, означає слідувати за аристократичним поривом». Інновації в культурі бароко: прагнення до першості – «intentio» – «gli moderni» (модерністи) і їх предмет особливої гордості – «stil moderno» (модерний стиль), «arte nuova» (нове мистецтво); прагнення до нового (Джуліо Каччіні – «перший винахідник речитативного стилю» тощо); псевдоінвенції як традиція бароко; поширення й сприяння «дивацтвам» бароко, «дивацтва як музичний закон (Вівальді «Stravaganza» («Дивацтва») – назва скрипичного концерту; токати з жорсткостями й затриманнями»; техніка ачкаатури (дослівно «вм'тини») Д. Скарлатті й винайдення «педалей»; дивацтва як вияви барокової свободи. Основна естетика й поетика бароко: простір, час, рух. Сутність музики в епоху бароко: поняття музики («Музикальний лексикон» І. Г. Вальтера); музика і космос; гармонія світу й музикальна гармонія; «музикальне мистецтво» й «музикальна наука» («математична музика»); порушення гармонії; музика і пафос й теорія афекта; міра «свободи» і міра «порядку» в музиці бароко. Музичний стиль і жанр в епоху бароко:

«церковний», «канонічний», «мотетний», «фантазійний», «мадригальний», «мелізматичний», «горічний чи театральний», «стиль симфоній», «драматичний чи речитативний», «метаболічний стиль», «кольоровий стиль» за А. Кірхером «Musurgia universalis» (1640). Марко Скаккі про музичний стиль та його класифікацію. Томаш Бальтазар Яновка як автор першого в історії нового часу музикального лексикону.

Література

1. Берни Ч. Музыкальные путешествия / Чарльз Берни. – М. – Ленинград : «Музыка», 1967. – 290 с. (Бібліотека Олени Пчілки)
2. Бронфин Е. Клаудио Монтеверди. 1567 – 1643. Краткий очерк жизни и творчества / Е. Бронфин. – Ленинград : Музыка, 1970. – 99 с. (бібліотека Олени Пчілки)
3. Гивенталь И., Щукина Л. Музыкальная литература. Выпуск 1: Г. Ф. Гендель, Й. С. Бах / И. Гивенталь, Л. Щукина. – Москва, 1986. – 444 с.
4. Генрих Шютц / Составитель Н.Дубровская. – Москва : Музыка, 1985. – 304 с. (бібліотека Олени Пчілки)
5. Груббер Р. И. Всеобщая история музыки. Часть первая / Р. И. Груббер. – Москва : Государственное музыкальное издательство, 1956. – 415 с.
6. Гуревич Е. Л. История зарубежной музыки / Е. Л. Гуревич. – Москва : АCADEMIA, 2000. – 320 с.
7. Дейвіс Н. Європа. Історія / Н. Дейвіс. – К. : Основи, 2000. – 1080 с.
8. Конен В. Монтеверди. 1567 – 1643 / В. Конен. – Москва : Советский композитор, 1971. – 322 с. (бібліотека Олени Пчілки)
9. Конен В. Перселл и опера / В. Конен. – Москва : Музыка, 1978. – 262 с.
10. Ливанова Т. Н. Из истории музыки и музыкознания за рубежом / Т. Н. Ливанова. – Москва : Издательство «Музыка», 1981. – 238 с.
11. Ливанова Т. Н. История западноевропейской музыки до 1789 года / Т. Н. Ливанова. – Москва : Музыка, 1983. – Т. 1 : По XVIII век. – 696 с. (Шютц. – С. 288 – 295). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yanko.lib.ru/books/music/livanova_history_of_euro-music_till_1789-1=a.htm
12. Лобанова М. Западноевропейское музыкальное барокко: проблемы эстетики и поэтики / М. Лобанова. – Москва : «Музыка», 1994. – 320 с. (бібліотека Пчілки).
13. Уэстреп Дж. Перселл / Дж. Уэстреп. – Ленинградское отделение издательства «Музыка», 1980. – 239 с. (бібліотека Олени Пчілки)
14. Штейнгард В. Генрих Шютц. Очерки жизни и творчества / В. Штейнгард. – Москва : Музыка, 1980. – 70 с. (бібліотека Олени Пчілки)
15. Штейнпресс Б. Популярный очерк истории музыки до XX века / Б. Штейнпресс. – Москва : Государственное музыкальное издательство, 1963. – 448 с.

Тема 8. Західноєвропейська музика XVII – XVIII сторіч

Оперне мистецтво в Італії, Франції, Англії, Німеччині. Ведуча роль Італії в розвитку музичного мистецтва XVI – XVIII стріч. Народження опери (або «драми на музиці», drama per musica; «опера» – «праця», «справа», «твір») як рішуча зміна в музичному стилі. Початок опери у Флоренції: інтермедії й пасторальні драми як попередниці опери; перша флорентійська опера «Евридіка» й духовна опера «Уявлення про душу й тіло» Еміліо Кавал'єрі; діяльність «флорентійської камерати Барді – Корсі» з метою відродження античної трагедії; Якопо Пері (1561 – 1633), Джуліо Каччіні (1550 – 1618) («Нова музика», 1602), теоретик і композитор Вінченцо Галілей (1520 – 1591), поет Оттавіо Рінуччіні (1563 – 1621), учений-філолог, знавець античності Джироламо Мей («Міркування про античну й нову музику», 1602) – засновники концепції й практики «нової музики»; боротьба «нової музики» з вокальною поліфонією й відстоювання

монодії; перша флорентійська опера «Дафна» (1594); флорентійський оперний театр. Опера в Мантуї та Римі: нові творчі тенденції й зміна «драми на музиці з середини; творчість Марко де Гальяно (1582 – 1643); оперне мистецтво в Римі (друга половина XVII сторіччя); перші оперні спектаклі в Римі («Смерть Орфея» Стефано Ланді (1619), «Ланцюг Адоніса» Доменіко Мадзоккі (1626)); оперний театр Барберіні (1630-ті роки); папська опіка над римською оперою (меценатство понтифіка Урбана VIII із сім'ї Барберіні (1623 – 1644); понтифік Климент IX (1667 – 1669) й піднесення оперного мистецтва в Римі; Іннокентій XII й зведення нового театру Тордінова (1690-ті роки)); творчість Стефано Ланді («Святий Олексій» (1632)); морально-дидактична релігійність в римській опері. Клаудіо Монтеверді (1567 – 1643) як істинний творець музикальної драми. Опера в Венеції: Франческо Каваллі (1602 – 1667): народження комічної опери (Флоренція) й продовження традиції у Венеції; перший оперний театр «Андромеда» (1637); комерційне призначення венеціанського театру (театральні сезони, особливість театральної аудиторії тощо); композитори на венеціанській сцені XVII сторіччя: Франческо Паоло Сакраті (пом. 1650), Антоніо Сарторіо (бл. 1620 – 1681), Джованні Логренці (1626 – 1690), П'єтро Андреа Ціані (бл. 1630 – 1711), Антоніо Драгі (1635 – 1700), Франческо Каваллі (1602 – 1676), Марк Антоніо Честі (1623 – 1669). Опера в Неаполі: Алессандро Скарлатті (1585 – 1757): новий тип неаполітанської опери; діяльність «Аркадійської академії»; перемога музики над словом. Кантати й ораторії як твори «нового стилю». *Опера у Франції: Жан Батист Люллі (1632 – 1687)*. Дозрівання французької опери 1670 – 1680-их років. Люллі як творець художнього обличчя Франції. Французький придворний балет часів Люллі. Поява італійської опери в Парижі за сприяння кардинала Мазаріні. Творча праця Люллі. Королівська академія музики (19 травня 1671 року). Вплив творчої діяльності Люллі на інструментальну музику. *Музикальний театр в Англії: Генрі Перселл (1659 – 1681)*. Музика в період пуританського руху й реставрації Стюартів. Творчість Перселла: яскрава національна традиція; індивідуалізація тощо; опери і напівопери Персалла (опери: «Дідона і Еней», «Королева фей», «Король Артур»; напівопери: «Провісниця чи історія Деклатіана», «Король Артур чи британський герой», «Буря чи прекрасний острів», «Королева індійців»). Доля англійського музикального мистецтва після Перселла. Духовні сили англійського мистецтва в Просвітництві: художня література, публіцистика, естетика, живопис і другорядність музики. Забуття Перселла. *Пісня, ораторія й опера в Німеччині*. Тяжкі випробування німецької музики в XVII сторіччі. Пов'язаність німецьких музикантів з церквою. Зародження collegii musicі в Гамбурзі, Любеку тощо. Генріх Шютц (1585 – 1672) – композитор європейського штибу. Шютц на магістральному шляху від класичної поліфонії XVI й пошуці нового стилю на початку XVII сторіччя до Баха – Генделя. Пісні Німеччини: німецька побутова пісня (мадригали, віллanelи, духовні концерти Шайна (1586 – 1630); верховина німецької пісні – Крігер (1634 – 1666). Ораторії та інші духовні вокальні жанри Генріха Шютца.

Інструментальна музика. Інтенсивний розвиток інструментальної музики в Європі XVII сторіччя. Інструментальна музика між танцювальною, вокально-поліфонічною та власне інструментальною музикою. Музика для органа: Ян Пітерс Свелінк, Джироламо Фрескобальді, Самюель Шайдт, Йоганн Якоб Фробергер, Йоган Пахельбель, Дітріх Букстехуде. Музика для клавіра: від англійських верджинелістів до Франсуа Куперена Великого. Музика для інструментальних ансамблів: від ранньої венеціанської до болонської школи: Генрі Перселл. Арканджело Кореллі. Інструментальний концерт і музика для скрипки соло: Генрі Ігнаць Бібер, Аркаджелло Кореллі, Антоніо Вівальді.

Творчість Йогана Себастьяна Баха (1685 – 1750), Георга Фрідріха Генделя (1685 – 1759), Крістофа Віллібальда Глюка (1714 – 1787). Життя та творчість Баха: походження, дитинство й отрочество; службові митарства; перше десятиліття творчості; музичні твори у цей період; артистичні поїздки; Бах в Кетені; Бах в Ляйцігу; творчість Баха 1723 – 1734 років («Музика Страстей»; Ораторії; Кантати; Мотети); завершення життя (нові негаразди на службі; визнання Баха; подорож в Дрезден; подорож в Потсдам і Берлін; творча

діяльність останнього періоду; меси; «Kunst der Fuge»); смерть Баха (Бах перед смертю, втрата зору; остання fuga; доля вдови Баха; учні; Товариство в Ляйпцігу «Vach-Gezellschaft» («Товариство Баха»). Головне про Баха: . *Життя й творчість Георга Фрідріха Генделя (1685 – 1759)*. Життя і творчість Генделя. Головне про Генделя: «до кісток мозку світський композитор, котрий писав музику лише для театру й концертної естради»; тертя Генделя з вищим духовенством (арія з опери-сієри «Ксеркс» (1738) (Largo); Гендель як завершальна ланка «світської» культури попередніх поколінь музикантів; від ораторій Генделя до ліричних трагедій Глюка, музикальної драми Моцарта, симфонії Бетховена; пошуки національного оперного стилю й занепад Гамбурзького театру; життя в Англії; «Опера убогих» (1728) як сатира на псевдогероїчну чужоземну оперу, ототожнену з помираючою дворянською естетикою; пошуки нового стилю – «масового мистецтва»; винайдення нового жанру – величної героїчної поеми, проникнутої ідеями громадянської героїки; звернення до біблійної поетики й тема свободи (образи Самсона, Маккавея, Саула та Євфая у творах композитора); хор як основний носій художньої ідеї; програмні твори виконані на відкритому повітрі (сюїти «Музика на воді» (1717), «Музика для королівських феєрверків» (1749)) або винайдення нового виду масового мистецтва; про ораторії «Ізаїль в Єгипті (1739), «Месія» (1741), «Самсон» (1743); вплив творчості Генделя на творчість Глюк і Бетховена; «Персел, Скарлатті, Глюк і Гайдн, Моцарт і Бетховен – всі вони говорили про почуття людини» (О. Конен). Крім Генделя: пісні Сперантоса – панівні в камерному домашньому музикуванні; музика Телемана – музика, що «пригнічує своєю убогістю» (В. Конен); знаменитий художній ефект музики Цельтера тощо. *Крістоф Вільгальд Глюк (1714 – 1787) і музика майбутнього*. Художні відкриття Глюка, що «визначили весь майбутній шлях музикальної творчості Європи». Опера «Орфей і Евридіка» (1762) і глюківські музикальні драми. Богемське походження і відкритість до всього нового. Творчість Глюка як дітище Просвітництва. Особливість музики Глюка в його висловлюваннях: «Ви не уявляєте собі, скільки різних шляхів і нюансів можливі в музиці»; «Не можна очікувати одних і тих самих ефектів світлотіні від картини, сюжет якої розглядається при повному освітленні» тощо. Інші музикальні опери Глюка: «Альцеста» (1767), «Іфігенія і Евліде» (по Рассіну) (1774), «Звільнений Єрусалим» (1777), «Ехо і Нарцис» (1779). «Іфігенія в Тавриді» (по Еврипіді) (1779). «Глюківська школа» та відродження естетичних й драматургічних принципів Глюка у творчості Вагнера.

Література

1. Бах и современность. Сборник Статей / Составитель Н. А. Герасимова-Персидская. – Київ : Музична Україна, 1985. – 159 с. (*У цій книзі треба обов'язково прочитати статтю: Швамаєва К. Творческое наследие И. С. Баха на Украине в XIX – начале XX века*) (бібліотека Олени Пчілки)
2. Белецкий И. Кристоф Виллибальд Глюк. 1714 – 1787. Книжка для юношества / И. Белецкий. – «Музыка» Ленингр. Отделение, 1971. – 103 с. (бібліотека Олени Пчілки).
3. Белоненко А. Георг Гендель 1685 – 1759. Краткий очерк жизни и творчества / А. Белоненко А. – Ленинград : Из-во «Музыка», 1971. – 79 с. (бібліотека Олени Пчілки)
4. Берни Ч. Музыкальные путешествия / Чарльз Берни. – М. – Ленинград : «Музыка», 1967. – 290 с. (Бібліотека Олени Пчілки)
5. Гивенталь И., Гингольд Л. Музыкальна я литература: Г. Ф. Гендель, Й. С. Бах / И. Гивенталь, Л. Гингольд. – М. : Издательство «Музыка», 1976. – 400 с. (Бібліотека Олени Пчілки).

6. Документи життя і діяльності Йоганна Себастьяна Баха / Сост. Х.-Й. Шульце; пер. с нем. і комент. В. Ерохіна. – Москва : Музика, 1980. – 271 с. (бібліотека Олени Пчілки) (*Книгу варто «полистати»!!!*)
7. Друскін М. Пассіони Й. С. Баха / М. Друскін. – Ленінградське відділення «Музика», 1972. – 87 с. (бібліотека Олени Пчілки)
8. Друскін М. С. Йоганн Себастьян Бах / М. С. Друскін. – Москва : Музика, 1982. – 381 с. (бібліотека Олени Пчілки)
9. Друскін Я. С. Про риторичні прийоми в музиці Й. С. Баха / Я. С. Друскін. – К. : Музична Україна, 1972. – 110 с. (бібліотека Олени Пчілки)
10. Западноевропейский театр от эпохи Возрождения до рубежа XIX – XX века : Очерки / Москва, 2001. – 436 с. (бібліотека Олени Пчілки)
11. Конен В. Отюдю о зарубежной музыке / В. Конен. – М. : «Музыка», 1976. – 477 с. / Про реформи в музиці К. В. Глюка. – С. 138 – 152 (Бібліотека Олени Пчілки).
12. Куцман А. Йоганн Себастьян Бах. Маленька документальна повість / А. Куцман. – Москва : Музика, 1999. – 101 с. (бібліотека Олени Пчілки)
13. Ливанова Т. Н. Из истории музыки и музыкознания за рубежом / Т. Н. Ливанова. – Москва : «Музыка», 1981. – С. 136 – 153 (бібліотека Олени пчілки) (до першого питання).
14. Морозов С. Бах / С. Морозов. – Москва : «Мол. гвард.», 1975. – 256 с. (бібліотека Олени Пчілки)
15. Музыка и живопись в Италии XVII – XVIII веков (некоторые сопоставления) // в: Ливанова Т. Н. Из истории музыки и музыкознания за рубежом/ Т. Н. Ливанова. – Москва : Издательство «Музыка», 1981. – С. 80 – 94. (бібліотека Олени Пчілки)
16. Проблемы стиля в музыке XVII века // в: Ливанова Т. Н. Из истории музыки и музыкознания за рубежом/ Т. Н. Ливанова. – Москва : Издательство «Музыка», 1981. – С. 56 – 79. (бібліотека Олени Пчілки)
17. Роллан Р. Гендель / Ромен Роллан. – Москва : «Музыка», 1984. – 255 с. (бібліотека Олени Пчілки)
18. Роллан Р. Музыкально-историческое наследие. Выпуск 1: История оперы в Европе до Люли и Скарлатти. Истоки современного музыкального театра / Ромен Роллан. – Москва : Музыка, 1986. – 310 с. (бібліотека Олени Пчілки).
19. Рыцарев С. А. Кристоф Виллибальд Глюк / С. А. Рыцарев. – Москва : «Музыка», 1987. – 183 с. (бібліотека Олени Пчілки).

Тема 9. Європейська література XVII сторіччя

**«Мудрість – у збереженні нейтралітету»
«Мудрість повинна примиритися з успіхами «злих», з перевагами, що
надаються недостойним»**

Жан Лабрюєр

Література Західної Європи XVII століття як самостійна історична епоха. Художні стилі й жанри літератури та їх характеристики. XVII сторіччя – самостійна епоха в історії європейської літератури. Літературна панорама Західної Європи між Відродженням і Просвітництвом. Преціозна література. Зміна літературної парадигми (поява внутрішнього трагізму) під впливом могутніх історичних катаклізмів – релігійної війни у Франції 60-х – 90-х років XVI сторіччя, Револуції в Нідерландах та Англії, Тридцятилітньої війни (1618 – 1648), Контрреформації тощо. Вторгнення літератури в громадське життя. Виникнення періодики (1631, «Ла Газетт де Франс», Т. Ренодо). Жанри літератури XVII сторіччя: драматургія (трагедія), комічна і класична трагедії («Дон Жуан», «Мізантроп» Мольєра, «Принцеса Клевська» Лафайєта); соціально-побутовий

роман (на зміну новелі) (іспанський пікаресний роман; Сорель, Скаррон і Фюретьер у Франції; Гріммельсгаузен в Німеччині; частково Беньян в Англії тощо); публіцистика (Мільтон 1640-50-х років); зародження просвітницького роману. *Художні стилі і напрямки*: літературне бароко (зародження і розквіт), класицистична література; реалізм (просвітницький реалізм). Визначальний вплив Франції на європейську літературу другої половини XVII сторіччя.

Італійська література XVII сторіччя. Джордано Бруно – останній великий письменник Відродження. Література Венеції та П'ємонта – Джовані Ботеро (1544 – 1617) – «Про державний інтерес», Паоло Сарпі (1552 – 1623) – «Історія Тридентського собору», Трояно Боккаліні (1556 – 1613) – «Відомості Парнаса», «Коментарі до Корнелія Тацита» та ін. Італійський класицизм і творчість Галілео Галілея (1564 – 1642) – «Послання до Інголі», «Про форми місцезнаходження і величина дантового пекла» та ін. Поет, мислитель і теоретик літератури Томазо Кампанелла (1568 – 1639). Джамбатіста Маріно (1569 – 1625) і маріністи. Кьябрера (1552 – 1638) і класицистичні тенденції в італійській літературі. Театр і драматургія італійського бароко. Теоретики італійського бароко.

Становлення класицизму й розвиток барочних тенденцій у французькій літературі. Жан Батист Мольєр – символ літератури XVII сторіччя. Періодизація французької літератури XVII сторіччя. *Французька література першої третини XVII сторіччя*: 1) становлення класицизму; 2) становлення барочних і реалістичних тенденцій у літературі 1610-х – 20-х років; 3) французька література 1630-х – 40-х років; 4) визначний французький драматург П'єр Корнель (1606 – 1684). *Французька література між 1645 – 1660 роками* – Поль Скаррон (1610 – 1660), Блез Паскаль (1623 – 1662). *Французька література періоду розквіту класицизму*: 1) Жан Расін (1639); Жан Батіст Мольєр (1622 – 1673); Жан де Лафонтен (1621 – 1695); проза 1660-х – 70-х років – Франсуа де Ларошфуко (1613 – 1680); література в період суспільної кризи 90-х років – П'єр Бейль, Шарль Перро та ін.; 2) Людовік XIV і створення Академії Живопису й Скульптури (1635), Академії Надписів (1663), Академії Наук (1666), Академії Архітектури (1671). Жан Лабрюєр (1645 – 1696) як безпосередній попередник просвітителів XVIII сторіччя.

Англійська література XVII сторіччя. Поняття «літератури» XVII сторіччя в історії англійської літератури. Література в переддень англійської революції. Джон Донн (1572 – 1631) і «поети-метафізики». Література 20-х – 30-х років XVII сторіччя: драматургія й реформаторство англійської літературної мови – Бренсіс Бомонт (1584 – 1616) і Джон Флетчер (1579 – 1625); «трагедія жахів» Джона Марстона (1575 – 1634) і Томаса Мідлтона (1580 – 1627); формування класицизму в англійській літературі й Бен Джонсон (1573 – 1637). Література Англійської революції: Джон Мільтон (1608 – 1674), Джон Лільберн (1614 – 1657), Джерард Вінстлі (1609 – 1652). Мільтон – публіцист і поет в роки революції. Література періоду реставрації Стюартів: Джон Драйден (1631 – 1700). Мільтон в роки Реставрації: поеми «Втрачений рай» і «Повернутий рай», трагедія «Самсон борець». Антипуританство в літературі: Джон Беньян (1628 – 1688) і Семюель Бетлер (1612 – 1680).

Література

1. История всемирной литературы в 9-ти томах / Ред. кол. С. В. Тураев, Н. А. Вишневская, А. Д. Михайлов и др. – Москва : Из-во «Наука», 1987. – Т. 4. – 687 с.
2. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Щевурського. – Тернопіль : Богдан, 2006. – Т. 1. – 824 с.; Т. 2. – 864 с.
3. Энциклопедия мировой литературы / Под ред. С. В. Стахорского. – СПб : Невская книга, 2001. – 656 с.
4. Раков В. М. «Европейское чудо» (Рождение новой Европы в XVI – XVIII вв.: Учебн. Пособие / В. М. Раков. – Пермь : Из-во Пермского у-та, 1999. – 254 с. –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://new.vk.com/doc7293550_328943462?hash=10c41357fbf51b27bf&dl=b1d236c346421e93da

5. Полікарпов В. С. Лекція з історії світової культури: навч. посібник. – Харків, Основа, 1995. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/books/book-767.htm>

Тема 10. Феномен Просвітництва

«Я помираю, схиляючись перед Богом, люблячі своїх друзів, не маючи ненависті до ворогів, проте зневажаючи забобони»

Вольтер

«Людина народжується вільною, але всюди вона в кайданах»

Руссо «Про суспільний договір» (1762)

«І все ж 1778 р., коли помер і Руссо і Вольтер, Просвітництво почало виснажуватись, хоча його вплив мав би зберігати силу ще багато десятиріч. Воно й справді забезпечило собі місце одного зі стовпів сучасного європейського мислення. Проте раціоналізм, що попервах надихав його, втратив свою переконливу силу. З'явилося усвідомлення, що чистого розуму не досить для розуміння світу і тлумачення призовів перевороту»

Норман Дейвіс «Європа. Історія»

«Доба абсолютизму» (бл. 1650 – 1789) за визначенням і характеристикою. Європа між Вестфальським миром (1648) і Французькою революцією (1789). Діапазон політичних систем. Взірцевий французький абсолютизм за Людовіка XIV (правив 1643 – 1715). Поразка *Ancien Régime*. Колонії й заокеанські володіння європейських країн. Розширення контактів європейців із далекими континентами і культурами. Подорожні літературні студії: «Нова подорож навколо світу» (1697) В. Дамп'єра (1652 – 1715), «Історія Японії» (1727) Е. Кемпфера (1651 – 1716), «Пригоди Робінзона Крузо» (1719) Д. Дефо (1659 – 1731) та ін. Культурне життя Європи. Релігійне життя Європи. Європейські суспільні звичаї – «доба елегантності» vs «доба безсоромності».

Сутність поняття «Просвітництво» або доби, коли «людство переросло власне неповноліття» (Еммануїл Кант). Періодизація доби Просвітництва: бл. 1650 – 1789 (1778). Географія Просвітництва: від Амстердама до Парижа. Виникнення особливого інтелектуального середовища, що сприяло розвитку раціоналізму в Нідерландах, Шотландії та Англії. Провісники Просвітництва – Скалігер, Декарт, Спіноза, Шефтсбері, Леклерк, Бейль тощо. Головна концепція Просвітництва: Меланхтон «Про закони природи» (1559), переклад текстів філософів-стоїків і Ціерона Йоста Ліпса «Ліпсіус» (1547 – 1606) тощо. Взірєць французького Просвітництва (друга половина XVIII сторіччя). Ідея світла в етимології Просвітництва. Головна концепція Просвітництва – «природа», «розум», «розумний егоїзм», «природне світло розуму». Епістемологія Просвітництва або «теорія пізнання»: Джон Локк (1623 – 1704), Джордж Берклі (1685 – 1753), Девід Г'юм (1711 – 1776). Твердження Локка в «Досліді про людський розум» (1690), Етьєна Кондильяка в «Трактаті про чуття» (1754), Жульєна-Офре Ламетрі в «Людині-машині» (1748), Г'юма в «Трактаті про людську природу» (1739 – 1740) про природу людського розуму й почуттів. Просвітництво і царина моральної філософії: барон Поль Анрі Гольбах (1723 – 1789), Єремія Бентам (1748 – 1832) тощо. Просування

наукових знань: Ісаак Ньютон (1642 – 1727) і його «Початки» (1687), Готфрід Ляйбніц (1646 – 1716), Карл Лінней (1707 – 1778) і його «Система природи» (1735), «Основи ботаніки» (1736), Джозеф Прістлі (1733 – 1804), Генрі Кавендіш (1731 – 1810), Антуан-Лорен Лавуазьє (1743 – 1794). Енциклопедизм: П'єр Бейль (1647 – 1706) – батько сучасного енциклопедизму. Інші енциклопедисти: Джон Гаріс «Енциклопедичний словник» (1704), Єфреїм Чеймберз «Циклопедія» (1728), Йоган Гюбнер «Реальний державний енциклопедичний словник» (1704), Й. Т. Яблонські «Універсальний словник» (1721), Бенедикт Хмельовський «Нові Афіни» (1745 – 1746), Дені Дідро та Жан д'Аламбер «Тлумачний словник мистецтв, наук і ремесел» (1751 – 1765) тощо. Раціональне прочитання Біблії: Вільям Чілінгвет «Релігія протестантів» (1637), Рішар Сімон «Критичні історії Старого Завіту» (1678). Деїзм як форма усіченої віри: Герберт Чербері «Про істину» (1624), Джозеф Батлер «Схожість релігії» (1736), Дені Дідро «Християнство», «Віра», «Провидіння» в «Encyclopedie» тощо. Боротьба філософів проти авторитету церкви. Раціональна економіка: Жан-Батист Кольбер (1619 – 1683), Мірабо Старший «Людський приятель» (1756), фізіократи Франсуа Кене (1694 – 1774) та Жан Гурне (1712 – 1759), Жак Тюрго (1727 – 1781) та їх економічні міркування. Раціоналістична політична філософія: Джон Локк «Трактат про урядування» (1690), барон де Монтеск'є «Дух законів» (1748) тощо. Раціоналістична історіографія: Жак Бенінь Боссює «Загальна історія» (1681) – теорія провіденціалізму, граф Кларендон «Історія великого бунту» (1704), Девід Г'юм «Натуральна історія релігії» (1757), Монтеск'є «Міркування» (1734), Вільям Робертсон «Історія Америки» (1777), Едвард Гібон «Занепад і руїна Римської імперії» (1788), Адам Нарушевич «Історія польського народу» (перший том) (1780 -) тощо.

Вольтер і Руссо як символи Просвітництва. Життя, просвітницька діяльність Франсуа-Марі Аруе (1694 – 1778) – Вольтера. Літературні праці Вольтера: «Англійські листи» (1734), «Сторіччя Людовіка XVI» (1751), «Кандид, або Оптимізм» (1759), «Трактат про терпимість» (1763), «Кишеньковий філософський словник» (1764), епістолярія (15 тисяч листів) тощо. Цілі літературної праці Вольтера: толерантність у релігії, мир і свобода у політиці, підприємливість у економіці, провід розуму в мистецтвах тощо. Жан-Жак Русо (1712 – 1778) у житті й творчості. Літературний набуток Руссо: «Міркування про науки та мистецтва» (1750), «Міркуванні про нерівність» (1755), «Юлія, або Нова Елоїза» (1761), «Еміль, або Про освіту» (1762)», «Про суспільний договір» (1762), ««Сповідь» (1782 – 1789) тощо. «Прогулянка самотнього мрійника» (1782) і смерть у замку Ерменонвіль. Застосування ідей про «природну освіту» Руссо в польському шкільництві після поділів Польщі. Ян Амос Каменський (1592 – 1670) і освіта в Нідерландах. Протиріччя між Вольтером і Руссо як протиріччя епохи. 1778 рік – смерть Вольтера і Руссо та завершення Просвітництва.

Джерела та література

А) Джерела

1. Вольтер, Кандід або Оптимізм / Франсуа-Марі Вольтер / Переклад з фр. Валер'ян Підмогильний // Вольтер, Кандид. Філософські повісті. – Харків : Фоліо, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://1576.ua/uploads/files/5591/Volter_Kandid_Pidmohylnyi.pdf
2. Вольтер, Простак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://modernlib.ru/books/volter/prostak/read_2/
3. Руссо Ж.-Ж. Сповідь / Жан Жак Руссо. – К. : Фоліо, 2014. – 666 с.
4. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Переклад з фр. та коментар О. Хома. – К. : Порт Рояль, 2001. – 249 с., або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/rousseau/rous06.htm>

Б) Література

5. Антисери Д., Реале Д. Западная философия от истоков до наших дней. От Возрождения до Канта / Д. Антисери, Д. Реале. – СПб. : «Пневма», 2002. – 880 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yanko.lib.ru/books/philosoph/reale_antiseri-1-2_tom-antic-srednevekovie-2003-8l.pdf
6. Каган М. С. Введение в историю мировой культуры. Кн. 1 и 2 / М. С. Каган. – СПб : Петрополис, 2003. – Кн. 1. – 383 с; Кн 2. – 320 с. або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yanko.lib.ru/books/cultur/kagan-vved v ist mir cult-a.htm>
7. Барг М. А. От Макиавелли до Юма : становление историзма / М. А. Барг, К. Д. Авдеева. – Москва : Мысль, 1998. – 306 с.
8. Бобкова М. С. «Historia Pragmata»: формирование исторического сознания новоевропейского общества / М. С. Бобкова. – Москва : ИВИ РАН, 2010. – 329 с.
9. Сапронов П. Курс лекцій по теорії та історії культури / П. Сапронов. – СПб. : «Союз», 1998. – 560 с.
10. Дейвіс Н. Європа. Історія / Н. Дейвіс. – К. : Основи, 2000. – С. 595 – 632.
11. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Щевурського. – Тернопіль : Богдан, 2006. – Т. 1. – С. 306 – 308 (Вольтер).
12. Моруа А. Литературные портреты / Анре Моруа / Пер. с фр. Л. Зонина, В. Фрязинов, Я. Лесюк, З. Федотова, В. Казовой, Е. Шишмарева, И. Кузнецова, Н. Разговоров. В кн.: «Собр.соч. в шести томах. Том 6». – Москва : «Пресса», 1992. (бібліотека Пчілки).
13. Раков В. М. «Европейское чудо» (Рождение новой Европы в XVI – XVIII вв.: Учебн. Пособие / В. М. Раков. – Пермь : Из-во Пермского у-та, 1999. – 254 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://new.vk.com/doc7293550_328943462?hash=10c41357fbf51b27bf&dl=b1d236c346421e93da
14. Соколов В. Книга з астрономії та поширення астрономічних знань в Україні у XVIII столітті [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
15. Фергюсон Н. Цивілізація. Як Захід став успішним / Ніл Фергюсон. – Київ: Наш формат, 2017. – С. 143 – 195. (ПРО ВТІЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІДЕЙ ЛОККА В АМЕРИЦІ)

Тема 11. Культура Просвітництва

«Дерево, яке шумить, і верес, який росте, для мене велика історія, яка ніколи не змінюється. Якщо я буду розмовляти їх мовою, я буду розмовляти мовою усіх часів»

Жан-Жак Руссо

«П'ять років, проведені в Магдаленському коледжі, були п'ятьма найбездіяльнішими роками мого життя»

Гіббон про навчання в Оксфордї

«Усе це означає, що юнак... виходить через десять років з коледжу з поганеньким знанням мертвої мови, з приписами риторики та філософії, які йому слід забути, і досить часто з ушкодженим здоров'ям... а ще частіше з таким неглибоким знанням релігії, що стає жертвою першої блюзнірської розмови»

Д'Аламбер «Коледж» в «Encyclopedie»

«Головний принцип Лока звертатися до розуму дитини, і тепер це загальна мода, але я не бачив дурніших дітей, ніж ті, до чийого розуму зверталися»

Руссо, «Еміль...»

«Доба лицарства минулася. Настав час софістів, економістів та рахівників, і слава Європи загинула навіки»

Норман Дейвіс «Історія. Європа»

Витоки та основні ідейні засади Просвітництва: Англія, Франція, Німеччина. Головна концепція Просвітництва у працях Меланхтона «Про закони природи» (1559), Йоста Ліпса «Lipsius» (1547 – 1606) тощо. Визначення Просвітництва за І. Кантом («Що таке Просвітництво?», 1784). Витоки Просвітництва. Особливість інтелектуальних середовищ у Європі, сприйнятливих до раціоналізму Просвітництва: Польща (єзуїти), Швейцарія (толерантність між католицькими та протестантськими кантонами), Нідерланди (пристаніще утікачів Й. Ю. Скалігера, Р. Декарта, Спінози, Шефстбері, Леклерка, бейля тощо). Цілі Просвітництва: Нідерланди та Британія як проект заможних і привілейованих класів (Ч. Дж. Фокс, Едмунд Берк); Франція, Іспанія, Італія як джерело натхнення інтелегентських гуртків; Центральна та Східна Європа як проект «освічених деспотів» тощо. Тривалість ідеалів Просвітництва: освічені реформатори дореволюційної доби барон фон Штайн (1757 – 1831) у Пруссії, барон Й. фон Зоненфельс (1732 – 1817) в Австрії, Станіслав Сташиць (1755 – 1826) у Польщі, граф фон Монтгелас (1759 – 1838) у Баварії та їх пореволюційна діяльність. Жан Жак Руссо – перший з філософів Просвітництва. Жан Жак Руссо (1712 – 1778) як композитор, романіст та філософ. Життєпис Руссо з погляду самого Руссо («Сповідь», 1782 – 1789). «Зненацька знаменитий» – перемога у конкурсі Діжонської академії («Міркування про науки і мистецтва», 1750). Зірка та жертва паризьких салонів – складності публічного життя Руссо та їх вплив на його філософію. Творчий наратив Руссо: ідилічний портрет первісної людини, як основи філософії Руссо, у «Міркуваннях про нерівність», 1755); почуття, моральний обов'язок, неприборкана природа у творі «Юлія, або Нова Елоїза» (1761); про виховання дитини, позбавленої штучного впливу цивілізації, у творі «Еміль, або Про освіту» (1762); про «людину, котра народжується вільною, але всюди вона в кайданах» у творі «Про суспільний договір» (1762); неприваблива особистість Руссо у «Сповіді» (1782 – 1789); завершення мандрів «самотнього мрійника» («Прогулянки самотнього мрійника», 1782). Уплив Руссо на уяву про виховання дитини: нові підручники у дусі Руссо – «Elementarwerk» Й. Б. Базедова (1700 – 1772) та його перша школа *Philanthropinum* у Десау. Освітній проект у Польщі короля Станіслава-Августа Понятовського 1772 – 1773 років і зусилля у ньому Руссо («Міркування про польський уряд», 1769). Смерть Руссо і Вольтера (1778) і завершення Просвітництва. Жан Жак Руссо – батько романтизму.

Наукові досягнення Просвітництва. Енциклопедизм: середньовічні компендіуми як передвісники енциклопедій; ранні спроби оживити енциклопедичний жанр – середина XVII сторіччя (Й. Г. Альстед, Голландія, 1630; Л. Морері, Ліон, 1674); П'єр Бейль (1674 – 1706) як батько енциклопедії; перша енциклопедія – «Історичний і критичний словник» (П. Бейль, Роттердам, 1697); інші репрезентанти жанру: «Технічний словник» в Англії Джона Гаріса, «Циклопедія» 1728 року Єфраїма Чеймберза, «Реальний державний енциклопедичний словник» 1704 року Йогана Гюбнера, «Універсальний словник» 1721 року Й.Т. Яблонєцького тощо; грандіозний енциклопедичний проект у Франції: «Глумачний словник мистецтв та наук» (1751 – 1765) Дені Дідро (1713 – 1784) та Жана д'Аламбера

(1717 – 1783); мета енциклопедичного жанру; «Британська енциклопедія» (1771) й Ф. А. Брокгауз (1772 – 1823). Наукове пізнання: сер Ісаак Ньютон (1642 – 1727) та його наукові досягнення («Початки», 1687); удосконалення Ньютонових наукових досягнень – телескоп Грінвіча (1675), винайдення хронометра тощо; інші наукові відкриття – диференційні числа Готфріда Ляйбніца (1646 – 1716), система класифікація рослин Карла Лінея (1707 – 1778) («Система природи», 1735; «Основ ботаніки», 1736), фундаментальні відкриття в хімії Джозефа Прістлі (1733 – 1804), Генрі Кавендіша (1731 – 1810) та Антуана-Лорана Лавуаз'є (1734 – 1794); Леонард Ейлер (1707 – 1783) та Російська імператорська академія. Релігійна думка й вплив просвітницького раціоналізму на вивчення Біблії; суперечності між католиками і протестантами та їх вирішення у літературі («Релігія протестантів» (1637) Вільяма Члінгверта; «Критична історія старого заповіту» (1678) Рішара Сімона тощо); боротьба філософів проти авторитету церкви. Раціональна економіка: уява про прогрес в ідеї економічного удосконалення (XVIII сторіччя); макрорівень економічних перемін: нова наука управління маєтками, осушування земель в Голандії та Східній Англії, обгородження земель в Англії, новшества у сільському господарстві – організоване тваринництво, селекція рослин, підживлення ґрунту, сівозміна тощо («фермер Георг» у Віндзорі (1770-ті), Томас Коук з Гоукема в Норфолці тощо); макрорівень: проголошення меркантилізму автократичного різновиду Жан-Батистом Кольбером (1619 – 1683) і поява державних мануфактур; будівництво каналів тощо; зняття економічних обмежень (банкір Річард Кантілон, Мірабо Старший («Людський приятель» (1756)); фізіократи Франсуа Кене (1694 – 1774), Жан де Гурне (1712 – 1759) та ін.; принципи фізіократичної теорії в урядуванні (Жак Тюрго (1727 – 1781); доктор Адам Сміт (1723 – 1790) та його економічна теорія; раціоналістична політична теорія Джона Лока і його «Трактат про врядування» (1690) та барона де Монтеск'є (1689 – 1755) у роботі «Дух законів» (1748); раціоналістична історіографія: «Загальна історія» (1681) Босюе, «Історія великого бунту» (1704) графа Кларендона, «Словник» (1702) Бейля, «Нові знання» (1725) Віко, «Натуральна історія релігії» (1757), «Історія Америки» (1777) Робертсона, «Занепад і руїна Римської імперії» (1788) Гібона тощо.

Політичні наслідки Просвітництва. Війна за американську незалежність (1776 – 1783). Том Пейн (1737 – 1809) і його трактати «Здоровий глузд» (1776), «Права людини» (1791), «Доба розуму» (1793). Дух польського Просвітництва й конфронтація з царицею. Поширення російської сфери впливу й зіткнення між «тиранами» й «оборонцями свободи». Поділи Польщі й війна між Францією та Росією. Велика французька революція як наслідок і результат Просвітництва. Коріння революції. Підірвання ідеологічної основи *ancient regime*. Наслідування віри в універсальну, абстрактну людину: «рано чи пізно вплив народу, що ... звів сутність життя до таких простих уявлень, як свобода та рівність, – уявлень, які нестримно ваблять людське серце і поширюються в усіх країнах світу, – вплив такого народу, безперечно, завоює всю Європу задля Правди, Поміркованості та Справедливості, хоч, може, й не миттю не за однісінький день» (Мірабо Національним зборам). Про причини революції Алексіс Токвіль «Стародавній режим і революція» (1836). Революція у Франції як «перша європейська революція». Про три джерела тривоги в Європі XVIII сторіччя – технологічне, соціальне, інтелектуальне.

Джерела і література

А) Джерела

1. Кант І. Що таке просвітництво? / Іммануїл Кант. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://download.kdpu.edu.ua/kaf_philosoph/Dzherela/NKF/i.kant.pdf
2. Локк Дж. Избранные философские произведения: В 2-х т. – М., 1960. – Т. 2. –
3. \i\

- ==о Ж.-Ж. Сповідь / Жан Жак Руссо. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rulit.me/books/spovid-read-418772-1.html>
4. Руссо Ж. Ж. Трактати / Жан Жак Руссо. – Москва : Наука, 1967 . – 704 с.
  5. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права /Переклад з фр. О. Хома / Ж.-Ж. Руссо. – К. : Port-Royal, 2001. – 349 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/rousseau/rous.htm>
  6. Токвіль А. де Стародавній режим і революція / Алексіс де Токвіль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/tocq/toq.htm>
  7. Олімпія до Гуж, Права жінки та громадянина: в Н. Дейвіс «Історія. Європа». – С. 740 – 741.

Б) Література

8. Гаврюшенко А. О., Шейко В. М., Кравченко О. В. Історія світової культури : Навчальний посібник / Наук. ред. В. М. Шейко. – К. : Кондор, 2006. – 406 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/ISTORIA_Svit_kul_2006.pdf
9. Каган М. С. Введение в историю мировой культуры. Кн. 1 и 2 / М. С. Каган. – СПб : Петрополис, 2003. – Кн. 1. – 383 с; Кн 2. – 320 с. або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yanko.lib.ru/books/cultur/kagan-vved_v_ist_mir_cult-a.htm
10. Історія світової культури / Наук. ред. Левчук С. (керівник). – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 410 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://shron.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Istoria_svitovoi_kultury.pdf
11. Раков В. М. «Европейское чудо» (Рождение новой Европы в XVI – XVIII вв.: Учебн. Пособие / В. М. Раков. – Пермь : Из-во Пермского у-та, 1999. – 254 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://new.vk.com/doc7293550_328943462?hash=10c41357fbf51b27bf&dl=b1d236c346421e93da
12. Полікарпов В. С. Лекція з історії світової культури: навч. посібник. – Харків, Основа, 1995. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/books/book-767.htm>
13. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Щевурського. – Тернопіль : Богдан, 2006. – Т. 2. – С. 452 – 460 (про Ж.-Ж. Руссо).
14. Дейвіс Н. Європа. Історія / Н. Дейвіс. – К. : Основи, 2000. – С. 595 – 632.
15. Шартъє Р. Культурные истоки Французской революции / Перевод с фр./ Р. Шартъє. – Москва : Искусство, 2001. – 256 с.
16. Европейское Просвещение и Французская революция XVIII в. / Редкол. : Г. С. Кучеренко, К. М. Андерсон (отв. ред.). – Москва, б.и. :, 1988. – 214 с.
17. Блуменау С. Ф. Просвещение и проблема истоков Французской революции : современное видение // Вопросы истории. – 2003. – № 9. – С. 155 – 161. (*Шукати в Мережі*).
18. Хронологічна таблиця життя і творчості Жан Жака Руссо. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/rousseau/rous12.htm>
19. Алексеев А. Этюды о Ж.-Ж. Руссо. Связь политической доктрины Ж. Ж. Руссо с бытом Женевы. В 2-х частях / А. Алексеев. – СПб. – Москва : Типография изд-ва А. Л. Васильева, 1887. – Т. 1. 386 с.; Т. 2. – 536 с.
20. Асмус В. Ф. Жан-Жак Руссо / В. Ф. Асмус. – Москва : Знание, 1962. – 48 с.
21. Грехем Г. Ж.-Ж. Руссо: Его жизнь, произведения, окружающая среда / Г. Грехем. – Москва : Изд-во В. В. Маракуева, 1908. – 254 с.
22. Дворцов А. Т. Ж.-Ж. Руссо / А. Т. Дворцова. – Москва : Наука, 1980. – 112 с.
23. Шюкэ А. Ж.-Ж. Руссо / А. Шюкэ. – Москва : Изд-во Посредника, 1986. – 200 с.

24. Бернал Дж. Наука в истории общества / Дж. Бернал. – Москва : Издательство иностранной литературы, 1956. – 735 с.
25. Хома О. Трактат Жак Жана Руссо «Про суспільну угоду». Коментарі та примітки / О. Хома. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/rousseau/rous06.htm>
26. Фуко М. История безумия в классическую эпоху / М. Фуко. – СПб. : 1997. – 574 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rulit.me/books/istoriya-bezumiya-v-klassicheskuyu-epohu-read-93297-1.html>

Тема 12. Література західноєвропейського Просвітництва

«... ніщо, що суперечить ясним і самоочевидним властивостям розуму, й ніщо несумісне з ним, не має права бути запропоноване чи визнане як предмет віри»

«...ми нічого не зможемо прийняти за істину що-небудь протилежне нашому знанню»

«Ми народжуємося на світ з такими здібностями й силами, в яких закладена можливість освоїти будь-яку річ, і які, в усякому разі, зможуть повести нас далі того, що ми можемо собі уявити; але тільки тренування цих сил може повідомити нам про вміння й мистецтво в чомусь і вести нас до досконалості»

Джон Локк

Феномен просвітницької літератури. Видатні художні відкриття світових літератур XVIII сторіччя. Естетична схожість і спільність критеріїв літератур світу. Нове покоління письменників. Нові критерії літературних авторитетів – петраркісти й вольтер'янці. Формування ідейного руху – Просвітництва. Система філософських і соціологічних суджень в просвітницькій літературі – Природа і Розум. Просвітники про Природну Людину та право Людини на Свободу (Природний стан – це стан свободи, але не свавілля, він управляється законами природи, яким кожен повинен впокорятися: розум, що відкриває ці закони, вчить усіх людей, що ніхто не має права шкодити життю, здоров'ю, свободі, майнові іншого (Дж. Локк). Видатні письменники-просвітники: Вольтер, Дідро, Руссо, Лессінг, Шіллер, Гете тощо). Пов'язаність літератури з філософією (Вольтер «Кандид, або Оптимізм», Філдінг «Том Джонс», Стерн «Тристрам Шенд» тощо). Міжнаціональні літературні контакти: переклади на іноземні мови художніх творів, поняття «громадянин світу», шанобливі образи іноземців у національних літературах («Голландський лікар», «Англійський філософ» Гольдоні) тощо. Літературні жанри: мемуари (Сен Сімона, Вольтера, Бомарше, Гольдоні, Гоцці, Альф'єрі, Казанова); епістолярій (лист Руссо Д'Аламберу про театр, Зальцбургський лист Белінського на «Вибрані місця з листування з друзями» Гоголя); монументальні бесіди (Джонсона з Боссуелом, написаних останнім); посвяти («Його високості принцу Нащадків» у «Казці про бочку» Свіфта); розмаїття типів романів: роман в листах (Річардсон), повчальний роман (Вілланд, Гете), просвітницький роман; малозначимість поезії. Театр як просвітницька трибуна.

Ідеї Просвітництва в англійській, французькій, німецькій літературах. Англійська література. Початки англійського просвітництва: філософія Локка; вплив Берклі; просвітницький критицизм Шефтсбері; філософські погляди Генрі Сен-Джона тощо. Сатирико-повчальна есеїстика в Англії в ранньому Просвітництві: журнали Джозефа Еддісона (1672 – 1719) і Річарда Стіла (1672 – 1729). Джонатан Свіфт (1667 – 1745) та інші сатирики. Навколо Свіфта: Арбетнот, Гей, Поп. Творчість Александра Попа (1688 – 1744). Англійський просвітницький роман: Даніель Дефо (1660? – 1731), Семюель Річардсон (1689 – 1764), Генрі Філдінг (1707 – 1754), Джордж Смоллет (1721 – 1771). Міщанська

драма Джорджа Лілло (1693 – 1739) і Едуарда Мура (1712 – 1757). Сентименталізм: поезія – Едвард Юнг (1683 – 1765), Джеймс Томпсон (1700 – 1748); роман – Лоренс Стерн (1713 – 1768), Олівер Голдсміт (1728 – 1774). Драма 70-х – 80-х років: Річард Брінслі Шерідан (1754 – 1816). Поезія Роберта Бернса (1759 – 1796). Преромантизм: Томас Персі (1729 – 1811), Томас Четтертон (1752 – 1770) тощо. Англійська література і велика Французька революція: «Роздуми про Французьку революцію» Едмунда Берка (1729 – 1797), «Людина як вона є» Роберта Беджа (1728 – 1804), «Пригоди Хью Тревора» Томаса Холкрофта (1745 – 1809) тощо. *Французька література*. Французька література в першій половині XVIII сторіччя: «Філософські листи» Вольтера, трагедії Проспера Кребійона-батька (1674 – 1762), вірші Шарля Огюста Лафара (1644 – 1712) тощо. Роман 10-х – 30-х років: Ален-Рене Лесаж (1668 – 1747), П'єр де Маріво (1688 – 1763), Антуан Прево (1697 – 1763). Творчість Шарля Луї де Монтеск'є (1689 – 1755). Французький літературний рух у другій половині XVIII сторіччя: «Людина-машина» (1746) Ла Метррі, «Про розум» (1758) Гельвеція, «Розвінчання християнства» (1770) Гольбаха, «Думки про пояснення природи» (1753) Дідро. Діяльність Дені Дідро (1713 – 1784). Особливе значення роману П'єра-Амбруаза де Лакло «Небезпечні зв'язки» (1782). Життя і творчість П'єра Огюстена де Бомарше (1732 – 1799). Література Французької революції: Антуан Леблан (1730 – 1799), Антуан Лем'єр (1723 – 1793), Бернар Сорен (1706 – 1781). *Німецька література*. Розірвання традиції XVII сторіччя. Створення просвітницьких журналів: «Кмітливі пророки» (Ляйпціг, 1725 – 1726), «Справедливий чоловік» (Ляйпціг, 1727 – 1729) Готшеда; «Бремерські праці» (Гамбург, 1744 – 1750) тощо. Рання просвітницька сатира: Готліб Рабенер (1714 – 1771), Людвіг Лісков (1701 – 1760). Готхольд Ефраїм Лессінг (1729 – 1781) – драматург, публіцист, байкар. Просвітницькі принципи Йогана Вінкельмана (1717 – 1768). Епічні твори Готліба Клопштока (1724 – 1803). Гердер і рух «Буря і натиск». Творчість Йогана Гете (1749 – 1832) і Фрідріха Шіллера (1759 – 1805). Французька революція і німецька література кінця XVIII сторіччя.

Література

1. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Шевурського. – Тернопіль : Богдан, 2005. – Т. 1. – 824 с.; 2006. – Т. 2. – 864 с.
2. Павличко С. Теорія літератури. Видання друге / Соломія Павличко. – К. : Видавництво Соломія Павличко «Основи», 2009. – 679 с.
3. История всемирной литературы в 9-ти томах / Ред. кол. С. В. Тураев, Н. А. Вишневская, А. Д. Михайлов и др. – Москва : Из-во «Наука». – Т. 5. 783 с.
4. Энциклопедия мировой литературы / Под ред. С. В. Стахорского. – СПб : Невская книга, 2001. – 656 с.
5. Ладыгин М. Б. Предромантизм в мировой литературе / М. Б. Ладыгин. – Москва : Полярная звезда, 2000. – 74 с.
6. Реизов Б. Г. Из истории европейских литератур. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1970. – 373 с.
7. Строев А. Ф. «Те, кто прославляет фортуна». Авантюристы Просвещения / А. Ф. Строев. – Москва : Новое литературное обозрение, 1999. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.e-reading.club/book.php?book=1019463>
8. Филиппов М. М. Очерки о западной литературе XVIII – XIX вв. / Отв. ред. Ю. В. Манн. – Москва : Наука, 1985. – 328 с.

Тема 13. Просвітницька література народів Центрально-Східної Європи

«...той, хто насмілювався мислити»

гравіювання на медалі, відбитої на прославлення Ст. Конарського

«...людина народилася вільною...»

Дьордь Бешенеї

Розвиток літератури народів Центрально-Східної Європи XVIII сторіччя: загальна характеристика / польська, угорська, чеська, словацька, хорватська, сербська, словенська, молдово-валаська, грецька, албанська літератури. Нерівномірність розвитку літератур народів Центрально-Східної Європи. Просвітницький літературний поступ в середині (Польща), в другій половині й останній третині XVIII сторіччя (Угорщина, Словаччина, Греція). Художні стилі і напрямки: просвітницький класицизм (з оминанням класицизму західноєвропейської літератури) у поєднанні з сентименталізмом і фольклорно забарвленим рококо – байки (до початку XIX сторіччя). Національно-патріотичне забарвлення центральносхідноєвропейської літератури. Змагання за збереження й емансипацію національних літературних мов. Рух «оновлювачів» мови й літератури в Угорщині як продовження політичного руху угорських «якобінців». Фольклорні лінії національних літератур (угорський письменник-просвітитель Палоці-Хорват і Чоконаї-Вітез, Качіч-Міюшич в Хорватії). «Національне відродження» – символ просвітницького й романтичного руху в Центрально-Східній Європі (XVIII – XIX сторіччя). Пошук власних Реформаційних і Ренесансних джерел-образів. Різноманітність літератури: визрівання літературних стилів – історичних творів, епістолярю тощо; перший роман з ознаками просвітницького реалізму – «Пригоди Миколи Досвядчинського» (1775) І. Красіцького; роман «Фанні» (1795) – єдиного угорського сентименталіста Й. Кармана тощо.

Польська література: персоналії, ідеї. Сарматське бароко як явище масової шляхетської культури періоду Контрреформації (друга половина XVII сторіччя). Стилiстичні норми сарматського бароко: «Польський поголос» (1720) єзуїта В. Верушевського, «Розважливий поляк» єзуїта В. Бистшонського. «Нові Афіни, чи академія усякої ученості повна» (1730) Б. Хмелевського як свідоцтво тодішнього способу мислення, психології та смаків. Посилене поширення рукописних творів: відсутність королівської та меценатської опіки над літературою. Зростання популярності західноєвропейського роману. Польська художня проза – А. П. Заторський «Доповнення» (1746); Ельжбета Дружбацька (1695 – 1765) – одна з чисельних письменниць жінок. Поезія сарматського бароко: А. Кампінський. Занепад національної драматургії й народного (совіжальського) театру. Поширеність літератури з політичним змістом: С. Лецинський «Глас свобідний, що свободу захищає» (1749); С. Гарчинський «Анатомія Речі Посполитої» (1751). Польська ранньопросвітительська філософія. Перша публічна бібліотека (1747) в Кракові (меценати: єпископ краківський А. С. Залуський (1695 – 1754) та єпископ київський Ю. А. Залуський (1701 – 1773). Попередники просвітництва: Станіслав Конарський (1700 – 1773) і його боротьба проти монастирської (піярські школи) освіти. Перша класицистична трагедія «Трагедія Епамінонда» (1756) Ст. Конарського. Театр піярістів і театральна доктрина препросвітництва. Театр В. Жевуського (1706 – 1779). Перший період Просвітництва: літературні салони, суспільно-політичні журнали, національний театр. Діячі салону Ф. Богомолець, Н. Нарушевич, С. Трембіцький, І. Красіцький тощо. Другий період Просвітництва: інтелігентське середовище Варшави й Пулави (резиденція А. К. Чарторийського). Поетика Ф. Н. Голянського (1753 – 1824),

поетична практика Фр. Кс. Дмоховського (1762 – 1803), драматургія Я. Дроздовського, Г. Бронішевського, Ф. Орачевського, поетика Ю. Шимановського (1748 – 1825) тощо.

Чеська й словацька літератури: персоналії, ідеї. Чеська література. Глуха реакція в Чехії XVIII сторіччя. Насильницьке окатоличення чехів. Занепад питомої чеської культури (онімечення). Народні традиції національної культури: перекази та легенди; рукописна (заборонена) література; народні спектаклі. Початок раннього чеського національного відродження (кінець XVIII – перші роки XIX сторіччя): боротьба проти духовного гніту Контрреформації; боротьба за право чеської мови (публіцистичні трактати В. Тама та ін.). Діяльність Йозефа Добровського (1753 – 1829) («Історія чеської мови та літератури» (1792), «Основи старослов'янської мови» (1822)). Творчість Вацлава Тама (1765 – 1816). Пухмайєрівська школа – Антонін Пухмайєр (1769 – 1820), Шебастьян Гневковський (1770 – 1847) та ін. Виникнення чеського театру в кінці XVIII сторіччя. *Словацька література.* Традиції словацького національного мистецтва. Поява історичних творів: «Історія словацького народу, про королівства й королів слов'янських, про громадські й церковні відносини як старого, так і нового віку словаків» (1780) Юрая Папанека, «Стародавнє становище Великої Моравії і перший прихід і напад угорців на неї» (1784) Юрая Скленера. Словацькі художні твори XVIII сторіччя (Гуголін Павлович (1712 – 1787). Створення словацької національної мови (Йозеф Байзе (1755 – 1836). Найрадикальніший зі словацьких просвітників – Юра Фандлі (1750 – 1811).

Угорська література: персоналії, ідеї. Традиції бароко в угорській літературі (до 70-х років XVIII сторіччя): Ференц Ракоці (1676 – 1735) («Сповідь грішника» (1716 – 1719, лат. м.), «Спогадування» (1717, фр. м.). Галантний стиль: засновник стилю Ласло Адаме (1703 – 1764), Ференц Фалуді (1704 – 1779). Класицизм і сентименталізм (власне Просвітництво): класицизм – Дьордь Бешенеї (1747 – 1811) («Шлях законів» (1778), «Угорський спостерігач», «Мадяри», «Скромні наміри» (1777 – 1781); сентименталізм – Пал Аньош (1756 – 1784), Габор Дайка (1769 – 1796), Йозеф Карман (1769 – 1795). Рух «Оновлювачі мови»: Ференц Казінці (1753 – 1831), Міхай Чоконаї-Вітез (1773 – 1805) тощо.

Література

1. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Щевурського. – Тернопіль : Богдан, 2005. – Т. 1. – 824 с.; 2006. – Т. 2. – 864 с.
2. История всемирной литературы в 9-ти томах / Ред. кол. С. В. Тураев, Н. А. Вишневская, А. Д. Михайлов и др. – Москва : Из-во «Наука». – Т. 5. 783 с.
3. Энциклопедия мировой литературы / Под ред. С. В. Стахорского. – СПб : Невская книга, 2001. – 656 с.
4. Енциклопедичний словник Брокгауза і Єфрона : Польська література [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bibliograph.com.ua/bep/255.htm>
5. Енциклопедичний словник Брокгауза і Єфрона : Угорська література і мова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bibliograph.com.ua/bev/103.htm>

Тема 14. Музична культура другої половини XVIII – початку XX сторіччя

«Вкладайте свою душу в те, що ви робите»

Шопен

«...творити, поки день»

Шуман

Віденська класична школа: Франц Йозеф Гайдн, Вольфганг Амадей Моцарт, Людвіг ван Бетховен. Започаткування віденської класичної школи (1780-ті роки). Формування традиції: перебування відомих італійських майстрів, авторів опер і ораторій: Дж. Б. Бонончіні, Ф. Конті, А. Кальдара тощо; продовження реформаторської школи Глюка («Альцеста», Іфігенія в Авліді» тощо); слабкий стан віденського «передкласичного періоду»: Георг Крістоф Вагензейль (1715 – 1777), Георг Маттіас Монн (1717 – 1750), Георг Ройтгер (1708 – 1772); непрогнозованість майбутнього піднесення віденської школи в середині XVIII сторіччя; зосередження віденської музики довкола імператорського двору й поширеність музика прикладного значення; панування італійської опери; вплив французької художньої культури на віденський імператорський двір (шлюб Марії Антуанетти з Людовіком XVI); участь чеських композиторів у формуванні віденської класичної школи: Францішек Ігнацій Антонін Тума, Ян Батист Ваньхаль, Леопольд Антонін Кожелух, Павло Враницький тощо. Віденська школа як мистецтво узагальнюючого значення. Формування музичних колективів нового типу – великих інструментальних капел при дворах і приватних будинках. Захоплення Відня танцями. Багатоликість віденського музикального побуту. Становлення СИМФОНІЇ як нового жанру віденської музики. Життєвий і творчий шлях Гайдна (1732 – 1809). «Татко Гайдн» як композитор «патріархального» часу – романтики. Світ образів Гайдна – «майже романтична делікатність». Уплив творчості Моцарта на музику Гайдна. Експеримент з уроками для Бетховена (1793). Становлення симфоній Гайдна в 1759 – 1761-х, 1763 – 1768-х, в 1770-х роках; зрілий симфонічний стиль Гайдна 1780-тих років. Верховина творчості Гайдна – 12 лондонських симфоній (№93 – 104). Поліфонічні прийоми Гайдна. Інші жанрові твори Гайдна: квартети, клавірні сонати, зінгшпілі (Йоган Адам Хіллер, 1728 – 1804, «Полювання, 1770 на слова Фелікса Вейса, 1726 – 1804; «Театр національного зінгшпіля»; актори театру: Катаріна Кавальєрі, Тереза Тайбер, Алоїза Ланге та ін.; німецька традиція зінгшпілю та її бунтарський патетичний тон), пісні-кантати та ін. Життя і творчий шлях Моцарта (1756 – 1791). Мистецтво Моцарта як верховина музичного мистецтва кінця XVIII сторіччя: Моцарт vs Бах. Опера як основний жанр творчості Моцарта. Кредо Моцартівського гуманізму – «людина як краса, життя як гармонія» або «поетичний реалізм». Знайомство й вплив Баха на музику Моцарта (Лондон, 1765). Уплив італійської музичної школи на творчість Моцарта (подорож до Італії в 1769 – 1773 роках). Перші опери Моцарта: «Мітрідат, цар Понта» (1770), «Луцій Сулла» (1772), «Несправжня садівниця» (1774) та ін. «Або Цезар, або ніхто» – кредо-настанова Леопольда Моцарта (батько). Віденське десятиліття (1781 – 1791). Дружба з Гайдном (з 1785 року) та їх членство в масонському ордені. Створення опери на текст комедії Бомарше «Весілля Фігаро», забороненої у Відні, поставленої в Парижі (1784); «Дон Жуан», Прага, 1787; «Так чинять всі жінки», 1789 – 1790; «Чарівна флейта», 1791 та ін. Замовлення графа Франца Вальгеза цю Штуппаху й Requiem (1791). Смерть Моцарта. Забуття і воскресіння. *Людвіг ван Бетховен* (1770 – 1827) – один із трьох представників віденської класичної школи. Принципи музики XVIII сторіччя: рівновага та симетрія музичної мови, плавність ритміки, камерне прозоре звучання. Динамічні, тривожні, щільні й драматичні – власні інтонації Бетховена як спадкоємця Генделя. Пов'язаність творчості Бетховена з видами

німецької культури – традиційна німецька пісня, протестантський хорал, зінгшпіль, вуличні віденські серенади. Відгуки русоїстських мотивів, втілених у французьку комічну оперу, в музиці Бетховена. Творчість Бетховена як завершення епохи класицизму (останній композитор XIX сторіччя, для якого класицистична соната була природною). Найвидатніші твори Бетховена 1803 – 1810 років: симфонії: «Героїчна» (1803 – 1804), Четверта, П'ята «Пасторальна», Сьома, Восьма (1812); опера «Фіделіо», увертюри «Коріюлан» (1807), «Леонара», музика до «Егмонта» (1810), Скрипковий концерт (1806) тощо, фортепіанні сонати тощо.

Музика доби романтизму (Франц Петер Шуберт, Фредерік Франсуа Шопен, Роберт Шуман, Ференц Ліст, Йоганес Брамс, Ріхард Вагнер та інші). Музичний романтизм як художній напрямок початку XIX сторіччя. Три етапи розвитку музичного романтизму: ранній – Шуберт, Паганіні, Россіні тощо; зрілий – 1830 – 1850-ті роки – Шопен, Шуман, Берліоз, Ліст; пізній – до кінця XIX сторіччя – Брамс, Брукнер, Вагнер тощо. Образна сфера та естетика музичного романтизму: розкриття внутрішнього світу людини; особиста драма особи; синтез мистецтв; втручання у сферу фантастичного; новий образ природи. Виникнення національних шкіл: польська (Шопен, Монюшко); чеська (Сметана, Дворжак); угорська (Ліст); норвезька (Гріг); іспанська (Альбаніс); фінська (Крусель, Сібеліус); українська (Гулаг-Артемовський, Лисенко, Нижанківський, Вахнянин тощо). Жанри: вокальна та фортепіанна мініатюра (пісня, романс, музичний момент, експромт, пісня без слів, ноктюрн); лірично-драматичне трактування життя – жанри: симфонії, сонати, квартети, опера: вільні і змішані форми: балада, фантазія, рапсодія, симфонічна поема. Виникнення нових стилістичних напрямків укінці XIX сторіччя – веризм, імпресіонізм, експресіонізм. Музика XX сторіччя як заперечення романтизму. *Фредерік Шопен* (1810 – 1849). Дитинство Шопена. Переїзд Шопена за кордон (Відень, Париж); польське повстання (1830) і враження від нього Шопена; музиканти паризьких салонів – Ліст, Мошелес, Обер, Россіні, Мейєрбер, Мендельсон, Гіллер та ін.; віртуоз Калькабреннер і припинення кар'єри віртуоза; Шопен і жінки. Шопен і Жорж Санд: артистичне середовище Шопена – Ліст, Гейне, Делакура, Бальзак, Луї Блан, П'єр Леру, Готфруа Ковеньяк, Гейне,; погляди Шопена на музику; Шопен як композитор; музичні твори Шопена: 1) національно-патріотичного змісту – мазурки, полонези (полонез – «історичний танець королів і лицарів»; 2) лірично-драматична музика паризького періоду – етюди, вальси, скерцо, ноктюрни, баркарола тощо. Життя після 1847 року: розлучення з Жорж Санд; від'їзд в Англію; хворобливість і смерть Шопена. Пам'ятник Делакура на могилі Шопена. *Роберт Шуман* (1810 – 1856). Дитинство і юність Шумана (1810 – 1826 роки). Університет: вибір кар'єри; життя в Ляйпцігу й Гайдельберзі; рішення віддатися музикуванню тощо. Початок музичної діяльності: початок композиторської діяльності; Шуман про Баха; «Papillons» і симфонія; Ганрієтта Фогт; спосіб життя Шумана. «Нова Газета» і «Давідсбюндлери»: причини виникнення «Нової Газети»; Лудвіг Шунке; Шуман як критик; «Давідсбюндлери»; відгук Шумана про Рубінштейна і Львова. Продовження музичної діяльності: музикальне життя Ляйпцігу; дружба з Мендельсоном; подорож в Росію. Останні роки життя: життя в Дюссельдорфі; відмова від диригування; подорож в Голландію; заняття спиритизмом; життя в Енденіху та смерть від божевілля. Значення творчості Шумана. Музичні твори Шумана (жанри): для фортепіано – карнавал, симфонічні етюди, нічні п'єси; концерти – концерт для віолончелі з оркестром; вокальні твори; камерна музика; симфонічна музика тощо. Творчість інших композиторів доби романтизму. *Ріхард Вагнер* (1813 – 1883) – німецький композитор, диригент і теоретик мистецтва, здійснив великий вплив на розвиток симфонічних і оперних (музичні драми) жанрів, письменник-публіцист. Художній напрям – «Веймарська школа». Життя і творчість Вагнера: життя в сім'ї, початок навчання музиці в кантора церкви Святого Хоми Теодора Вайнлінга; навчання в університеті в Ляйпцігу; праця в Вюрцбурзі, Магдебурзі, Кенінгсберзі, Ризі, а також у Норвегії, Лондоні і Парижі; Вагнер – королівський саксонський Гкапельмейстер; переїзд до Мюнхена 1864-го року; смерть Вагнера.

Характеристика творчості Вагнера. Музичні твори: музичні драми: 1832 – 1837: «Весілля», «Феї», Заборона кохання», «Рієнці»; 1843 – 1848: «Летючий Голландець», «Тангейзер», «Лоєнгрін»; 1859 – 1882: «Трістан і Ізольда», «Нюрнберзькі майстерзінгери», «Перстень Нібелунгів (1854 – 1874), «Парсіфаль»; симфонічні твори – «Ідилія Зінгфріда», увертюри «Король Енціо», «Христофор Колумб», «Польща», «Фауст» тощо; 1840 – 1858: вокальні твори – «Спи, моє дитя», «Трапеза Апостолів», «Урочиста пісня», «Привітання королю» тощо; літературні твори – «Паломництво до Бетховена» (1840), «Мистецтво і революція» (1849), «Художній твір майбутнього» (1850), «Єврейство в музиці» (1850), «Опера і драма» (1850 – 1851), «Про симфонічні поеми Ліста» (1857), «Держава і релігія» (1864), «Бетховен» (1870), «Мое життя» (1865 – 1870). Значення творчості Вагнера.

Музичне мистецтво на рубежі XIX і XX сторіч. Клод Дебюссі (засновник імпресіонізму), Ерік Саті, Ігор Стравинський, Моріс Равель та їх послідовники. Музичний імпресіонізм, виражений у творчості Еріка Саті (стоїть біля витоків «музики як частини інтер'єру» або «фонові музики», яку пізніше назвуть «ембієн»), Клода Дебюссі (писав у імпресіоністичному стилі, якого ніколи не любив; одна з найвизначніших фігур в музиці на рубежі XIX і XX сторіччя; його музика є перехідною флормою від пізнього романтизму до модернізму) та Моріса Равеля (продовжив і розвинув пошуки Дебюссі в царині імпресіоністичного звукозапису, колористичної гармонії й оркестрування та екзотичної ритміки). Точка відліку імпресіонізму: опуси Еріка Саті «Сільвія», «Ангели», «Три сарабанди» й твори Дебюссі, зокрема «Післяполудневий відпочинок фавна» (1886 – 1887). Причинно-наслідкові зв'язки живописного й музичного імпресіонізму або «чути світло» (Малларме) Натхненні Клодом Моне, Полем Сезаном, П'юві де Шеванном, Анрі Тулу-Лотреком. Умовний (спекулятивний) характер музичного імпресіонізму. Єднання музичного імпресіонізму з літературним символізмом Жозеф Пеладан vs Ерік Саті, Матерлінк vs Дебюссі. Час войовничого анти-вагнеризму – 1880-ті роки. Особливості стилю: витонченість і виразність засобів – емоційні, стримані, безконфліктні, строгі (чисті); зміна жанрів – програмні мініатюри, сюїти (повернення до рококо); гармонійне й темброве фарбування тем – неправильне поєднання акордів – як вплив французького музичного фольклору, церковної поліфонії раннього Відродження, негритянського спірічуелс тощо; зменшення розміру класичного оркестру тощо. Представники імпресіонізму в музиці: Клод Дебюссі (1862 – 1918), Моріс Равель (1875 – 1937), Ерік Саті (1866 – 1925), Ернест Фанеллі (1860 – 1917). Послідовники творчості Дебюссі на початку XX сторіччя: вагнеристи Ернест Шоссон, Сезар Франк, Габріель П'єрне, Гі Ропарц, Венсан д'Енді (перший виконавець оркестрових творів Вагнера), а також Флоран Шмітт, Жан-Жюль Роже-Дюкас, Анре Краплі, Поль Дюка, Альбер Руссель. Інші композиторські школи Європи, наслідувачі імпресіонізму в Іспанії – Мануель де Фалья, в Італії – Отторіно Респігі, в Бразилії – Ейтор Вілла-Лобос, в Угорщині – ранній Бела Барток, в Англії – Фредерік Дуліус, Сіріл Скотт, Ральф Воан-Вільямс, Арнольд Бакс тощо, в Польщі – Кароль Шимановський, в Україні – Ігор Стравинський (періоду «Жар-Птиці»). Прощання з естетикою імпресіонізму: Ерік Саті як організатор опозиції імпресіоністам, відхід Дебюссі (1910); старомодність імпресіонізму в 1930-х роках. Нова віденська школа: Арнольд Шенберг (1874 – 1951), Альбан Берг (1885 – 1935). Музика Антоні Веберна (1883 – 1945) як музичний бренд першої половини XX сторіччя.

Література

1. Аберт Г. В. А. Моцарт / Г. Аберт. – Пер. с нем. К. К. Саквы. – Москва : Музыка, 1987. – Часть первая. Книга первая. – 544 с. (бібліотека Олени Пчілки).
2. Аберт Г. В. А. Моцарт / Г. Аберт. – Пер. с нем. К. К. Саквы. – Москва : Музыка, 1987. – Часть вторая. Книга первая. – 518 с. (бібліотека Олени Пчілки).
3. Альшванг А. Людвиг ван Бетховен. Очерки жизни и творчества / А. Альшванг. – Москва : «Советский композитор», 1970. – 557 с.

4. Баттерворт Н. Гайдн / Перевод с англ. А. Н. Виноградовой / Н. Баттерворт. – Издательство «Урал LTD», 1999. – 157 с. (бібліотека Олени Пчілки).
5. Богданова Л. Ріхард Вагнер на початку творчого шляху. Опера «Феї» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://chasopysnmau.com.ua/chasopys/12_NBUV/docs/08_Bogdanova.pdf
6. В. А. Моцарт: Дальхов Й., Дудуа Г., Кернер Д. Хроника последних лет жизни и смерть. Риттер В. Так был ли он убит? Пер. с нем. Максима Вброта. – Москва : Музыка, 1991. – 287 с. (бібліотека Олени Пчілки).
7. Гивенталь И., Щукина-Гингольд Л. Музыкальная литература. Выпуск 2. : К. В. Глюк, Й. Гайдн, В. А. Моцарт / И. Гивенталь, Л. Щукина-Гингольд. – Москва : Музыка, 1984. – 479 с. (бібліотека Олени Пчілки) (до першого питання. – С. 5 – 32).
8. Гуревич Е. Л. История зарубежной музыки: Популярные лекции. 2-е издание / Е. Л. Гуревич. – Москва : из-ий центр «Академия», 2000. – 320 с.
9. Климовицкий А. О творческом прогрессе процесса Бетховена / А. Климовицкий. – Ленинградское отделение «Музыка», 1979. – 176 с.
10. Ливанова Т. История западноевропейской музыки до 1789 года. Книга вторая : От Баха к Моцарту / Т. Ливанова. – Москва : «Музыка», 1987. – 469 с. (бібліотека Олени Пчілки).
11. Ливанова Т. Н. Из истории музыки и музыкознания за рубежом / Т. Н. Ливанова. – Москва : «Музыка», 1981. – С. 153 – 179 (бібліотека Олени Пчілки) (до першого питання) (бібліотека Пчілки)
12. Людвиг ван Бетховен. 1770 – 1870 / Редакц. Коллегия : А. А. Гозенпут, Ю. А. Кремлев (отв. ред.). – Ленинградское отделение «Музыка», 1970. – 255 с.
13. Ференц Ліст. Українське кохання геніального піаніста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uain.press/articles/ferents-list-ukrayinske-kohannya-genialnogo-pianista-638334>
14. Польська музика Ференца Ліста. Історія кохання Кароліни Вітгенштейн і композитора-класика / Катерина Вольська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/polska-muza-lista>
15. Фишман Н. Этюды и очерки по Бетховениане / Н. Фишман. – Москва : Музыка, 1982. – 263 с.
16. Чичерин Г. Моцарт: Исследовательский этюд. Издание 4-е / Г. Чичерин. – Из-во «Музыка» Ленингр. Отделение, 1979. – 253 с. (бібліотека Олени Пчілки).
17. Штейнпресс Б. Популярный очерк истории музыки до XIX века / Б. Штайнпресс. – М. : Гос. Муз. Узд-во, 1963. – 448 с. (бібліотека Олени Пчілки).
18. Эррио Э. Жизнь Бетховена / Э. Эррио. – Москва : «Музыка», 1975. – 349 с.
19. Ріхард Вагнер і його Музи / Марина Черкашина-Губаренко // День. – 2013. – 22 травня; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/rihard-vagner-i-yogo-muzi>
20. Шалагінов Б. Ріхард Вагнер і наш час: до 200-річчя з дня народження // Всесвіт. – 2013. – № 3 – 4. – С. 185 – 196.
21. Рихард Вагнер. Избраніе работі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libarch.nmu.org.ua/bitstream/handle/GenofondUA/50539/6e20f44e46843112b78e6f89591574b3.pdf?sequence=1>
22. Друскин М. Подлинный Вагнер («Летучий голландец» в Малом оперном театре) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ale07.ru/music/notes/song/songbook/druskin_ocherki29.htm
23. Вагнер Рихард / Энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
24. Лиштанбнрже А. Рихард Вагнер как поэт и мыслитель / А. Лиштанбнрже. – М. : Алгоритм, 1977. – 477 с.
25. Бах, Моцарт, Бетховен, Шопен, Шуман, Вагнер / Біографічне, бібліотека Ф. Ф. Павленка. – Санкт-Петербург : Глория-Кристал, 1998 . – 575 с.

Тема 15. Художня культура Європи XVIII – XIX сторіч

«bravo, grand Chambers!»
(«... браво, великий Чемберсе!»)

напис М. Львова на березі аркуша книги
Чемберса «Теорія садового мистецтва»

«...художник повинен облагородити [людей] величчю своїх ідей»

Джошуа Рейнольдс

«Якби ми, перебуваючи в музеї, перейшли із залу французького мистецтва XVII століття в зал XVIII століття, то мали б відчуття, що ми залишили велелюдні площі, величні палацові анфілади і потрапили в затишне й тихе помешкання. Цей затишок був би різний: від комфортного вишуканого гніздечка до заспокійливої зручності помешкання, де люди працюють, відпочивають і ростять дітей»

А. Якимович
«Шарден і французьке Просвітництво»

Архітектура в Західній Європі XVIII – XIX сторіч. Архітектурні стилі: рококо, класицизм (або «стиль спрощених форм»), романтизм, еkleктика, неокласицизм, «індустріальний» стиль. Зміни в уяві про культуру в Добу Розуму. Нові міркування про «стиль» і «стилі» або «велика битва» за стиль. Заперечення Андреа Палладіо або «чому Палладіо»? (Палладіо, 1508 – 1580, засновник архітектури класицизму, найвпливовіший архітектор в історії західної цивілізації, твір про давньоримську й власну архітектуру – «Чотири книги про архітектуру (1570)). *Французька архітектура.* Рококо в першій половині XVIII сторіччя. Перемога неокласицизму в архітектурі Франції в другій половині XVIII сторіччя. Французький ампір. Архітектурні проекти П'єра Алексіса Деламера (1675 – 1745) – готель Субіз (1705 – 1709) та Еммануеля Ері де Коріння (1705 – 1763) – ансамбль трьох площ у місті Нансі (Лотарінгія) (1752 – 1755) в стилі рококо. Нова епоха в архітектурі: Жак Анжа Габріель (1698 – 1782). Початок епохи класицизму: Джованні Нікколо Сервандонні (1695 – 1766) – фасад церкви Сен-Сюльпіс у Парижі. Класицистичні споруди в Парижі: ринок зерна (1763 – 1767) – архітектор Ніколя Лекамю де Мезьєр, Монетний двір (1768 – 1775) – архітектор Жак Дені Антуан, готель Сальм (1782 – 1785) – архітектор П'єр Руссо, Школа хірургії (1769 – 1775) – архітектор Жак Гондуен. Західноєвропейська архітектура XIX століття (еклектика, неокласицизм). *Архітектура Англії.* Першість англійської архітектури: 1) архітектура регенства (1800 – 1830); 2) архітектура романтизму (приблизно той самий період, скерування на відродження старих архітектурних стилів); «індустріальна» архітектура (XIX сторіччя, брама в XX сторіччя). Англійський письменник Орас Волпол (1717 – 1797) і революційні зміни в розумінні архітектурного стилю. Життєпис Волпола: молодший син відомого прем'єр-міністра, голови партії вігів Роберта Волпола; класична освіта в коледжі в Ітоні; придбання й перебудова замку Стробері Хіл в стилі готики; літературна діяльність: «Каталог вінценосних і шанованих авторів» (1758), «Анекдоти з історії живопису в Англії» (1762 – 1771), «Замок Отранто» (1764), «готичний» роман). Архітектор Вільям Чемберс (1726 – 1796) («Дизайн китайських будівель» (1757), «Зразки китайських споруд, меблів, одягу, машин та інструментів» (1757), «Трактат про східне садівництво» (1772). «Пейзажна революція» в Європі (В. Чемберс). Критика й пародіювання В. Чемберса. Резиденція Томаса Джеферсона (1743 – 1826) в Монтиселло – данина класицизму. «Неогрек» (1810 – 1820) і архітектурні проекти сера Джона Соуна (1732 – 1832).

«Неоготика» – відмова від класицизму в архітектурних проектах сера Чарльза Беррі й Огастеса П'юджина (Англійський парламент (1836 – 1865)). Рух «естетизму» (1870-ті роки) – «гармонія в архітектурі – гармонія в душі» (садові пригороди в Лондоні, Бедфорд-парк тощо). Художники проти індустріалізації й боротьба за «добру стару Англію»: Джон Раскін і «Братство прерафаелітів», Вільям Моріс і П'юджин, «художники салонів» – Альма-Тадем і Лейтон. Відкриття нової краси труб, машин і порових кранів: Персі Віндем Льюїс. «Індустріальний» напрямок: Кришталевий палац у Гайд-парку (1851) (згорів 1936 року) Джозефа Пекстона, «Пальмовий павільйон» (1848) в ботанічному саду Кью-Гарденз архітектора Десімуса Бертона тощо. Майбутнє за інженерами: Томас Телфорд та Ізамбард Кінгд Брунел.

*Класицистичний європейський живопис. Доба Розуму: Англія і Франція XVIII сторіччя / Хогарт, Рейнольдс, Гейнсборо, Гудон. Англійський живопис XVIII сторіччя. Особливість англійського пуританського мистецтва та його ворожість до барокового стилю-розкоші католицької Європи. Збереження винятковості портретного мистецтва часів Хольбейна та ван Дейка. Вільяма Хогарта (1697 – 1763) – великий художник-моралізатор. Винайдення особливого жанру – живописної серії-розповіді (праобраз коміксів) про пошанування добродіяння й пагубність пороку. Живописні серії Хогарта: «Модний шлюб» (1734), «Поет-жебрак» (1736), «Кар'єра Мота» (1735), «Чотири ступені жорстокості» (1751), «Парламентські вибори» (1754) тощо. Заснування Королівської академії мистецтв у Лондоні (1768). Перший президент Академії сер Джошуа Рейнольдс (1723 – 1792). Життєпис Дж. Рейнольдса. «Академічне» мистецтво Дж. Рейнольдса. «Академізм» як система нормативних правил. Рейнольдс – портретист: «Портрет англійського мореплавця Дж. Байрона» (Джон Байрон дід поета Дж. Байрона) (1759), «Портрет Едмунда Берка» (1771), «Портрет письменника Семюеля Джонсона» (1772), «Портрет Джозефа Баретті» (1773), «Портрет місіс Боулз з собачкою» (1775), «Леді Елізабет Делме та її діти» (1777 – 1780), «Леді Кароліна Говард» (1778), «Сара Сідонс в образі музи» (1783), «Портрет Пенелопи Бутбі» (1788) тощо. Інтелектуальне коло Дж. Рейнольдса: товариств дилетантів (лондонський дайвінг-клуб) (1734); програмні цілі товариства; «дилетант» – «захоплений любитель»; члени товариства – Ф. Дешвуд, Д. Гаррік, Ч.-Ф.Гревіль, В. Гамільтон, Р.-П. Найт, Г. Лідський, Дж. Рейнольдс, Е. Вагнер. Суперництво між Дж. Рейнольдсом і Томасом Гейнсборо (1727 – 1788). Життєпис і творчість Т. Гейнсборо. Художні твори Гейнсборо: «Портрет Хініга Ллойда з сестрою» (1750), Краєвид із сільською річкою (1768), Портрет містера і місіс Ендрюс» (1750), «Портрет Моллі і Пеггі» (1760), «Портрет міс Хаверфілд» (1780) тощо. Т. Гейнсборо як пейзажист. Великий майстер жанрового живопису Жан Батист Симеон Шарден (1699 – 1779) («Молитва перед обідом» (1740). Інші англійські художники XVIII сторіччя: Александр ван Акен (1701 – 1757), Йосип ван Акен (1699 – 1749), Арнольд ван Акен (? – 1736), Чарльз д'Агар (1669 – 1723), Вільям Бічі (1753 – 1839), Річард Бромптон (1734 – 1783), Бенджамін Вест (1738 – 1820), Річард Вілсон (1714 – 1782), Френсіс Вітлі (1747 – 1801), Джон Вуттон (1686 – 1765), Вільям Гамільтон (1751 – 1801), Томас Гертін (1775 – 1802), Джеймс Гірлей (1757 – 1815), Джордж Доу (1781 – 1829), Френсіс Котс (1726 – 1770), Джон Хопнер (1758 – 1810), Франческо Цуккареллі (1702 – 1788), венеціанський художник-пейзажист і театральний декоратор, працював у Лондоні 20 років та ін. *Розірвана традиція: початок XIX століття / Коплі, Давід, Гойя, Блейк та ін.* Зміна художніх уявлень наприкінці XVIII сторіччя. Вплив Французької революції на уявлення людини про мистецтво. Вільний вибір художника й зневага до традицій. Уплив американських художників на європейське мистецтво. Творчість американського художника Джона Синглтона Коплі (1757 – 1813) («Карл I вимагає арешту п'яти членів Палати обшин в 1641 році» (1785). Ведучий художник класицизму Жак-Луї Давід (1748 – 1825) («Смерть Марата» (1793)). Творчість іспанського живописця Франциско Гойї (1746 – 1828) («Махи н абалконі» (1810 – 1815), «Король Фердинанд VII Іспанський» (1814), «Велетень» (1818)). Новий підхід до мистецтва Вільяма Блейка (1757 – 1827) («Створення*

світу» (1794). Художня творчість пейзажистів Дж. М. В. Тернера (1775 – 1851) і Джона Констебл (1776 – 1837). Бенджамін Роберт Гейдон (1786 – 1846) і В. Тернер – суперництво великих. Великий німецький художник-романтик Каспар Давид Фрідріх (1774 – 1840). Значення творчості Констебла і Тернера для «перманентної революції» в художньому мистецтві другої половини ХІХ сторіччя.

Література

1. Арган Д. К. Современное искусство 1770 – 1970 / Д. К. Арган; пер. с англ. Г. П. Смирновой. – Москва : Искусство, 1999. – 756 с.
2. Бартенев И. А. Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей / И. А. Бартенев, в. Н. Батажкова, 1983. – 384 с. (бібліотека Олени Пчілки).
3. Безклубенко С. Д. Мистецтво: терміни і поняття. У 2-х томах: енциклопедичне видання. – К. : Інститут культурології АМУ, 2008. – 240 с.
4. Власов В. Г. Стили в искусстве: Словарь / В. Г. Власов. – СПб, 1995. – Т. 1. – 672 с.
5. Всеобщая история искусств. В 6 т. Т. 4: Искусство 17 – 18 веков / Под общ. Ред. Ю. Д. Колпинского, Е. И. Ротенберга. – Москва : Искусство, 1963. – 482 с.
6. Герман М. Уильям Хогарт и его время / М. Герман. – Ленинградское отделение «Искусство», 1977. – 225 с. (бібліотека Олени Пчілки) (*важливо прочитати частину: «Епоха Хогарта»: истоки и проблемы»*)
7. Гомбрих Э. История искусства. – Москва : , 1998. – 688 с.
8. Даниэль С. Европейский классицизм / С. Даниэль. – СПб. : Изд. «Азбука-Классика», 2003. – 304 с. (бібліотека Олени Пчілки)
9. Европейское искусство XIX века. 1789 – 1871 / Алешина Л. С., Колпинский Ю.Д. и др. – Москва : Искусство, 1975. – 127 с., LXXIX (ілюстрації).
10. История искусства зарубежных стран XVII – XVIII века / Под ред. В. И. Рахдольской. – Москва : Изобразительное искусство, 1988. – 512 с. (бібліотека Олени Пчілки)
11. Некрасова Е. А. Томас Гейнсборо / Е. А. Некрасова. – Москва : Изобразительное искусство, 1990. – 224 с. (бібліотека Олени Пчілки).
12. Ничкало С. А. Мистецтвознавство: Короткий тлумачний словник. – К. : Либідь, 1999. – 208 с.
13. Прокофьев В. Н. Гойя в искусстве романтической эпохи / В. Н. Прокофьев. – Москва : «Искусство», 1986. – 142 с.
14. Стил Людовика ХVІ и ампир // Кон-Винер История стилей изобразительных искусств. – Москва : «Сварог и К», 2000. – С. 191 – 198 (бібліотека Олени Пчілки).
15. Список британських художників 18 сторіччя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.google.com.ua/search?q=список+британських+художників+18+сторіччя&rlz=1C1_____enUA461UA461&prmd=ivns&tb
16. Українська радянська енциклопедія: у 12-ти томах / Головний редактор М. Бажан; редкол. О. Антонов та ін. – 2-ге вид. – К. : Головна редакція УРЕ, 1974 – 1985. – Т. 9. – К., 1983. – С. 326 (про Джошуа Рейнольдса)
17. Яворская Н. В. Пейзаж Барбизонской школы / Н. В. Яворская. – Москва : Искусство, 1962. – 645 с. (бібліотека Олени Пчілки).
18. Якимович А. Шарден и французское Просвещение / А. Якимович. – Москва : Искусство, 1981. – 142 с. (бібліотека Олени Пчілки).
19. Містер Тернер (кінофільм), режисер Майкл Лі, 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://favoritemovies.at.ua/load/2014/viljam_ternier_2014/30-1-0-4445
У фільмі: Тернер/Констебл/Гейдон/Рьоскін/

Тема 16. Культура романтизму

«О... коли людина мріє – вона бог, коли розмірковує – вона жебрак; а коли захоплення минуло, вона стоїть, як наляканий, вигнаний із дому батьком син, і роздивляється убогі копійки, які хтось із милості дав їй у дорогу»

Гінперіон

«... романтизм – це етика, що прикриває цілу купу гріхів»

«Фотоапарат, як і історик, завжди бреше»

Норман Дейвіс «Європа. Історія»

«Війні не має бути місця»

Еммануїл Кант, 1797

«Війна – це продовження політики, тільки іншими засобами»

Карл фон Клаузевіц, «Про війну», 1812

*Прикмети часу після Французької революції й революційних війн (1789 – 1815). Модернізація. Закінчення Революції й виснаження Просвітництва. Європа як світовий генератор – 1815 – 1914 роки. Триумфальне ХІХ сторіччя – «сторіччя сили» для Європи. Отто фон Бісмарк – творець наймогутнішої військово-промислової держави. Відродження християнської культури. «Консервативний дух замирення» й відновлення права монархії. Нові політичні союзи й система конгресів. Про три стадії розвитку від 1815 року: реакції (1815 – 1848), реформ (1848 – 1871), суперництва (1871 – 1914). Сорок років безпрецедентного миру, посилення напруги й конфлікт 1914 року. Модернізація (не плутати з модернізмом). Мета модернізації. Зміни, пов'язані з модернізацією. Від «економічного запалювання» до «соціального злету». Економічні контрасти в межах Європи. Дві економічні зони в Європі: індустріалізована й модернізована на Заході й Півночі й відстала на Півдні й Сході. Теоретики модернізації: Фрідріх Ліст (1789 – 1846) і його «Національна система політичної економії» (1841), Карл Маркс (1818 – 1883) та його «Капітал» (1867, Гамбург). Причини модернізації в Європі. Скасування кріпацтва (1848 – 1864). Нові джерела енергії: нафта (1860-ті), електроенергія (1880-ті) тощо. Європейська моторизація й нові форми розкоші: Fabbrica Italiana di Automobili di Torino (FIAT, 1899), «Renault» в Парижі (1901), Мерседес Даймлера-Бенца (1901), Ролс-ройс «Срібний Привид» (1906). Удосконалення системи комунікацій та можливий миттєвий зв'язок: перша марка у Великобританії – «чорний пенні» (1843); електричний телеграф (1835), телефон (1877), радіо (1896). Фотографія (стара клуня в Шалон-сюр-Сон – перший образ на світлині, 1826, Жозефа Нісефора Ньепса), Луї Дагер і фотографічна система (1839). Вплив фотографії на мирне життя суспільства і на перебіг війн. Знищення *raison d'être*, сенс існування предметно-зображувального мистецтва. Значення фотографії. Винахід штучного барвника – ковелін або квітка мальви (Вільям Генрі Перкін, 1856). Вплив штучних фарбників на культуру: яскраві афіші, кольорове вбрання, красиві шпалери, кольорова фотографія, кольорове телебачення тощо. Хімія як мистецтво і наука. Естетичні та практичні якості синтетичних виробів (рукавички з зеленого трифенілметану імператриці Євгенії, 1864). «Blue jeans» – найприкметніший символ «американізації» Європи (1960-ті роки). Радикальні зміни у становищі жінки. Соціальна нерівновага (Бенджамін Дізраелі (1804 – 1881), «Сивіла» (1845)) й новий літературний жанр – кримінальний трейлер («Спогади про Шерлока Холмса», 1894). Вибух приватних добродійних ініціатив. *Maatschaap van Weldedigheid* (Добродійне товариство) – перше*

нідерландське добродієне товариство, 1818). Поширення меж освіти. Масова письменність як шлях до масової культури: популярні часописи, паршиві романи, любовне й детективне читиво, комікси, самовчителі, сімейні довідники тощо. Нові форми дозвілля та відпочинку. Моноження євангелістського фундаменталізму, недільних шкіл, гуртків для вивчення Біблії. Поява нових соціальних наук – економіка, етнографія, антропологія, лінгвістика, соціологія. Формування національної й політичної свідомості. Зміни в урядовій політиці. Демографічне зростання та його вплив на культуру. Дивовижні соціально-культурні зміни як «ґрунт» для культурного життя, чи його визначальний чинник – дискусія сторіччя (Маркс проти романтиків).

Культурний феномен романтизму. Романтизм (чи антипросвітництво) як реакція на Просвітництво, чи «витвір настроїв, породжених промисловою революцією». Справжня двоїста природа романтизму. Початок романтизму в 1770-х роках і поширення 1820-х – 1830-х роках. Романтична ідеалізація Середньовіччя. Заснування романтизму в Німеччині: А. Шлегель, Ф. Шлегель, Л. Тік, Ф. Гарденберг (Новалис), а також Ф.-В.-Й. Шеллінг, Ф.-Д.-Е. Шлейєрмахер, Й.-Г. Гаман, Г. Гейне, Й.-В.Ґете, Й.-Г. Гердер, Г.-Е. Лессінг, Ф. Шиллер, Ф. Якобі. Поширення романтизму в Європі. Головні принципи романтичного руху: ірраціональне у людському досвіді, трепет перед природою, виклик панівним традиціям тощо. Мадам де Сталь (1766 – 1817) про повернення до почуттів і переживань сучасної людини. Захоплення романтизмом у Європі: приклади – Джон Кітс (1795 – 1821), Альфонс де Ламартін (1790 – 1869), Джакомо Леопарді (1798 – 1837), барон Йозеф Айхендорф (1788 – 1857), Юліуш Словацький (1809 – 1849). Відродження ідеалів класицизму. Романтизм і класицизм (неокласицизм) як дві головні культурні течії ХІХ сторіччя. Поєднання класицизму й романтизму в творчості Александра Пушкіна (1799 – 1837), Адама Міцкевича (1798 – 1855), Йогана-Вальфганга фон Ґете (1749 – 1832). Ґете – «Олімпієць, що опанував майже всі інтелектуальні царини». Сухоти й опіум – хворобливі барви романтизму (Томас де Квінсі (1785 – 1859) і його «Признання англійського опіомана», 1822). Психічний розлад і символізм, фрейдизм та декаденство. Прерафаеліти й Вільм Моріс (1834 – 1896) – поет, примітивний соціаліст, ремісник, друкар і дизайнер. Розквіт роману: Оноре де Бальзак (1799 – 1850) і Чарлз Діккенс (1812 – 1879). Найвидатніші романи (умовно): «Заручені» (1825) Алессандро Мандзіні, «Батько Горіо» (1834) Бальзака, «Пригоди Олівера Твіста» (1838) Діккенса, «Джейн Ейр» (1847) Шарлотти Бронте, «Ярмарок марноти» (1848) В. М. Теккерея, «Пані Боварі» (1857) Густава Флобера, «Знедолені» Віктора Гюґо, «Лялька» Болеслава Пруса. Романтизм у царині музики: Йоган Брамс (1833 – 1897), Гектор Берліоз (1803 – 1869) і його «Фантастична симфонія» (1831), котра «зламала всі правила», польський вигнанець Фредерік Шопен (1810 – 1849), угорський віртуоз Ференц Ліст (1811 – 1886); Роберт Шуман (1810 – 1856) та Фелікс Мендельсон-Бартольдї (1809 – 1847). Кагорта німецьких неоромантиків на чолі з Антоном Брюкнером (1824 – 1896), Густавом Малером (1860 – 1911), Ріхардом Штраусом (1864 – 1914), Гуґо Вольф (пісенний композитор) (1860 – 1903). Французька музична витонченість від Сезара Франка (1822 – 1890) та Каміля Сен-Санса (1835 – 1921) та Габрієля Форе (1845 – 1924), Клода Дебюсі (1862 – 1918) та Моріса Равеля (1875 – 1937). Розвиток музичних інституцій – консерваторій, оркестрових та хорових товариств, спеціально побудованих концертних залів, музичних видавництв та факультетів музикознавства. Розквіт релігій та релігійного мистецтва. Мода та схиляння перед римським папою (1870-ті роки). Енцикліка «Незмірна турбота» (1864) та засудження «хиб новітньої доби». Історія святої Бернадети (1844 – 1879). «Мирний папа» Лев ХІІІ (правив 1878 – 1903) та наближення церкви до сучасного мислення. Засудження модернізму папою Пієм Х (правив 1903 – 1914) в енцикліках «Про пастирство Господнє» (1907).

Література

1. Ортега-і-Гассет Х. Навала мас [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://javalibre.com.ua/java-book/book/789>
2. Ортега-і-Гассет Х. Нові симптоми / Х. Ортега-і-Гассет // Читанка з філософії: У 6-ти кн. – Книга 5: Зарубіжна філософія 19 ст. – Київ : Довіра, 1993. – 240 с.
3. Токвіль де А. Давній порядок і Революція /А. де Токвіль / Переклад з фр. – К., 2000. – 224 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/tocq/toq.htm>
4. Дейвіс Н. Європа. Історія / Н. Дейвіс. – К. : Основи, 2000. – С. 698 – 824.
5. Каган М. С. Введение в историю мировой культуры. Кн. 1 и 2 / М. С. Каган. – СПб : Петрополис, 2003. – Кн. 1. – 383 с; Кн 2. – 320 с. або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yanko.lib.ru/books/cultur/kagan-vved v ist mir cult-a.htm>
6. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Щевурського. – Тернопіль : Богдан, 2005. – Т. 1. – 824 с.; 2006. – Т. 2. – 864 с.
7. Павличко С. Теорія літератури. Видання друге / Соломія Павличко. – К. : Видавництво Соломія Павличко «Основи», 2009. – 679 с.
8. История всемирной литературы в 9-ти томах / Ред. кол. С. В. Тураев, Н. А. Вишневская, А. Д. Михайлов и др. – Москва : Из-во «Наука». – Т. 6. – 879 с.
9. Сапронов П. А. Культурология. Курс лекций по теории и истории культуры / П. А. Сапронов. – СПб. : «Союз», 1998. – 557 с.
10. Кондратьев С. В. История мировых цивилизаций (Электронный ресурс). Ч. 2. Эпоха модернизации / С. В. Кондратьев, И. В. Бобров. – 2005. – 1 эл. Опт. Диск. (бібліотека СНУ).
11. Моруа А. Три Дюма / Андре Моруа / Пер. с фр. Л. Беспаловой и С. Шлапоберской ; ред. Л. Лунгина ; послесл. Кирилла Андреева. – Москва : Мол. гвардия, 1962. – 544 с.
12. Данилин Ю. И. Виктор Гюго и французское революционное движение XIX века / Ю. И. Данилин. – Москва : Знание, 1953. – 32 с.
13. Моруа А. Олимпио, или Жизнь Виктора Гюго. Литературные портреты. Андре Моруа: биограф и критик : Роман / Пер. с фр. Ф. Наркирьер. – Кишинев : Лит. артистикэ, 1983. – 477 с.
14. Моруа А. Жорж Санд / А. Моруа. – Москва : Молодая гвардия, 1968. – 416 с.; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://royallib.com/read/morua_andre/gorg_sand.html#0
15. Обломиевский Д. Д. Бальзак: Этапы творческого пути / Д. Д. Обломиевский. – Москва : Гос. изд-во худож. лит., 1961. – 590 с.
16. Мешкова И. В. Творчество Виктора Гюго. Кн. 1. (1815 – 1824) / И. В. Мешкова / Редкол.: В. Н. Касаткина (отв. ред.), Н. Н. Панасянц, О. К. Бросалова; М-во просвещения РСФСР, Саратов. гос. пед. ин-т. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1971. – 286 с.
17. Наливайко Д. С. Віктор Гюго (Життя і творчість) / Д. С. Наливайко. – К. : Дніпро, 1976. – 147 с.

Тема 17. «Перманентна революція» в культурі Нового часу (XIX – початок XX сторіччя) / живопис і архітектура

«Вулиця Лепелетьє воістину вулиця нещастя. Спочатку на ній згоряє опера, а нині у цій частині міста відбулося нове лихо. Не днях біля Дюан-Рюеля відкрилася виставка. Кажуть – це «художня виставка». Прапори і вимпели на фасаді будинку заманюють нічого не підозрюючи перехожих, але, заледве переступивши поріг, вони задкують, охоплені жахом перед страшним видовищем, що їх зустрічає. П'ятеро чи шестеро психічнохворих, серед котрих навіть одна жінка, об'єдналися, щоб виставити свої роботи. Багато хто лопаються від сміху перед цими картинами. Але у мене стискається серце. Ці так звані художники називають себе «імпресіоністами». Вони хапають палітру, фарби й пензлі, наносять кілька випадкових мазків і пишуть внизу своє ім'я. Вони нагадують мені божевільних, які збирають на дорозі каміння, й уявляють, що це перлини»

Вінсент ван Гог (1876)

«...печаль буде жити вічно...»

Передсмертні слова Вінсента ван Гога

«Перманентна революція» в художньому мистецтві другої половини XIX сторіччя. Художні стилі / Енгр, Делакруа, Коро, Мілле, Курбе, Россетті (прерафаеліти: Дж. Е. Мілес, В. Голман Гант, Ф. М. Браун, Е. Берн-Джонс тощо), Мане, Моне, Ренуар, Піссарро, Дега, Роден, Еббот, Вістлер. Руйнування єдиної художньої традиції. Індустріальна революція та її наслідки: занепад ремісництва, виникнення нового середнього класу, втрата традиції, виробництво товарів масового вжитку, маскування під «Мистецтво». Соціальний конфлікт: «епатажування буржуа» й ігнорування «респектабельної публіки». Час сильних людей – нонконформістів. Вираження індивідуальності як нова «справжня» мета мистецтва. Зневаження «офіційного» мистецтва XIX сторіччя. Мистецька «драма» в Парижі. Великий консервативний художник першої половини XIX сторіччя Жан Огюст Домінік Енгр (1780 – 1867), учень і наслідувач Давида. Твори Енгра: «Велика купальниця» або «Купальниця Вальпінсона» (1808), «Едіп і Сфінкс» (1808), «Юпітер і Фетіда» (1811), «Обітниця Людовіка XIII» (1820), «Мічеництво святого Сімфоріона» (1834). Перша революційна хвиля у Франції: Ежен Делакруа (1798 – 1863). Твори Делакруа: «Напад арабської кінноти» (1832), «Жінка в білих панчохах» (1834), «Клеопатра і селянин» (1834), «Одаліска» (1827), «Собода, що веде народ» або «Свобода на барикадах» (1830), «Христос на Генісаретському озері» (1854), «Різанина на Хіюсі» (1824), «Човен Данте» (1822), «Смерть Сарданапала» (1827) тощо. «Тихе» мистецтво Жана Батиста Каміля Коро (1796 – 1875). Твори Коро: «Міст у Нарні» (1826), «Тіволі, сади вілли д'Есте» (1843), «Спогад про Мортфонтен» (1864). Барбізонська школа (1848) і творчість Франсуа Мілле (1814 – 1875). Твори Мілле: «Луїза Антуанетта Феанден» (1841), «Портрет Паулін Оно» (1843 – 1844), «Збиральниці колосся» (1857), «Вечірня молитва» (1857 – 1859), «Сіач» (1857), «Осінній стіг» (1873). Друга революційна хвиля: Гюстав Курбе (1819 – 1877) та його «реалізм». Твори Курбе: «Здрастуйте, пане Курбе!» (1854), «Походження світу» (1866), «Полудневий відпочинок» (1886), «Урок плетіння» (1869). Епізодичний «порятунок» старого мистецтва: «Братство прерафаелітів і Данте Габріель Россетті (1828 – 1882) («Благовіщення» (1849 – 1850). Третя революційна хвиля у Франції: Едуард Мане (1832 – 1883). «Салон вигнанців» (1863). Твори Мане: «Балкон» (1868 – 1869), літографія «Перегони в Лонгшані» (1865), «Останній відпочинок в Орнані» (1849), «Дробильники каміння» (1849), «Агегорія реалізма» (1855), «Купальниці» (1853) «Хвиля» (1870) тощо. Нові ідеї Клода Моне (1840 – 1926). Виставка 1874 року в Дюан-Рюелі. Моне: «Враження. Схід сонця» – impression

(враження). Твори Моне: «Ставок з водяними ліліями» (1919), «Водяні лілії» (1906), «Японський міст» (1918), «Парламент. Захід» (1902). Творчість П'єра Огюста Ренуара (1841 – 1919). Твори Ренуара: «Портрет мадам Ренуар» (1860), «Весняний букет» (1866), «Ліза за шиттям» (1866), «Квіти у вазі» (1866), «Купання на Сені» (1868 – 1869), «Мулен-де-ля-Галетт» (1876), «Танець в Бужевалі» (1883), «Великі купальниці» (1884 – 1887), «Дівчатка за фортепіано» (1892), тощо. Творчість Каміля Піссаро (1830 – 1903). Твори Піссаро: «Дві жінки біля моря» (1856), «У Монморансі» (1859), «Дорога» (1864), «Шлях у Понтуазі» (1868), «Село Вуазен» (1972), Автопортрет» (1873), «Портрет Сезанна» (1874), Сільська дівчинка з хворостиною» (1881) та ін. Творчість Едгара Дега (1834 – 1917). Твори Дега: («Сцена з війни в середні віки» (1865), «Портрет молодої жінки» (1867), «»Абсент» (1876), серія танцівниць, «На кінних перегонах» (1877 – 1878). Творчість Огюста Родена (1840 – 1917). Скульптура Родена: «Портрет. Скульптура Жюля Далу» (1883), «Рука господи» (біля 1898) та ін. Творчість Джеймса Еббота Макнейла Вістлера (1834 – 1903). Твори Вістлера: «Гармонія в сірому і чорному. Портрет матері художника» (1871), «Ноктюрн: сине і срібло. Старий міст Віттерсі» (біля 1872 – 1875), «Невизнаний художник вигукує: І вони від цього відмовилися, невігласи» (1859). Вивершення імпресіонізму. Завершення імпресіонізму.

У пошуках нових форм: живопис кінця XIX – початку XX сторіччя. Художні стилі і Сезанн, Сьора, Ван Гог, Гоген, Тулуз-Лотрек, Боннар, Бьордслі тощо. «Перемога імпресіонізму над природою» (Ернст Гомбріх). У пошуках художньої рівноваги: Поль Сезанн (1839 – 1906). «Ідіть і дивіться справжні картини»: «Гора Сент-Віктуар з боку Бельвю (біля 1885), «Гори в Провансі» (1886 – 1890), «Портрет пані Сезанн» (1883 – 1887), «Натюрморт» (1879 – 1882). Живопис як математичне рівняння: Жорж Сьора (1859 – 1891). Винахід пуантилізму («Міст в Курбеуа» (1886 – 1887)). Вінсент ван Гог (1853 – 1890) – нідерландський художник-імпресіоніст. Твори ван Гога: «Автопортрет з відрізаним вухом», «Кімната художника в Арле» (1889), «Соняхи» (1888), «Іриси» (1890), «Портрет доктора Гаше» та ін. Ван Гог і Поль Гоген (1848 – 1903). Пізня творчість Поля Гогена. Подорож на острови Південних морів і «примітивне» мистецтво Гогена. Сучасне мистецтво як почуття невдоволення досягнутим. Сезанн, ван Гог, Гоген як фундатори трьох напрямків художнього мистецтва XX сторіччя – кубізму, експресіонізму й примітивізму. Творчий стиль П'єра Боннара (1867 – 1947), Анрі де Тулуз-Лотрека (1864 – 1901), Обрі Бьордслі (1872 – 1898).

Література

1. Бартенев И. А. Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей / И. А. Бартенев, в. Н. Батажкова, 1983. – С. 191 – 208 (бібліотека Олени Пчілки).
2. Власов В. Г. Стили в искусстве: Словарь / В. Г. Власов. – СПб, 1995. – Т. 1. – 672 с. (бібліотека Олени Пчілки)
3. Арган Д. К. Современное искусство 1770 – 1970 / Д. К. Арган; Пер. с англ. Г. П. Смирновой. – Москва : Искусство, 1999. – 756 с. (бібліотека СНУ).
4. Гомбріх Э. История искусства. – Москва , 1998. – 688 с.
5. Ван Гог В. Письма к друзьям / Пер. с фр. П. Мелковой. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2012. – 224 с.
6. Ван Гог: портрет написаний словами (2010) / Документальний фільм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gidonline.club/2015/11/van-gog-portret-napisannyj-slovami/>
7. Всеобщая история искусств. В 6 т. Т. 5: Искусство 19 века / Под общ. Ред. Ю. Д. Колпинского и Н. В. Яворской. – Москва : Искусство, 1964. – 429 с. (бібліотека СНУ).

8. Всеобщая история искусств. В 6 т. Т. 6 : Искусство 20 века. Кн. 1. / Под общ. Ред. Б. В. Веймарна, Ю. Д. Колпинского. – М. : Искусство, 1965. – 482 с. (бібліотека СНУ).
9. Жан Огюст Домінік Енгр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://100v.com.ua/uk/Zhan-Ogyust-Dominik-Engr-person>
10. Эник Н. Слава ваг Гога. Опыт антропологии восхищения / Пер с фр. К. Саркисова. – М. : V-A-C press, 2014. – 384 с.
11. Полевой В. М. Малая история искусств: искусство XX века. 1901 – 1945. – Москва : Искусство, 1991. – 303 с. (бібліотека СНУ).
12. Холд Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве: Перевод с англ. – Москва : КРОН-ПРЕСС, 1999. – 656 с. (бібліотека СНУ)
13. Холлингсворт М. Искусство в истории человека : Пер с итал. Б. М. Искусство, 1989. – 512 с. (бібліотека СНУ).
14. Художня культура світу / Н. Миропольська, Е. Белкіна, Л. Масол. – К. : «Вища школа», 2003. – 191 с. (Бібліотека Олени Пчілки) / Інформація про Східний культурний регіон.
15. Безклубенко С. Д. Мистецтво: терміни і поняття. У 2-х томах: енциклопедичне видання. – К. : Інститут культурології АМУ, 2008. – 240 с. (бібліотека СНУ).
16. Кертман Л. Е. История культуры стран Европы и Америки 1870 – 1917 г. : Учебное пособие для студ. высш. учебн. зав. по спец. «История». – Москва : Высшая школа, 1987. – 304 с. (бібліотека СНУ)
17. Багацький В., Кормич Л. Культурологія: Історія і теорія світової культури ХХ століття: Навчальний посібник. – 2-е видання, доповнене і перероблене. – К. : Кондор, 2004. – 302 с. (бібліотека СНУ).
18. Перрюшо А. Сезанн / А. Перрюшо / Пер. с фр. С. Викторовой и Л. Лежневой, стихи в пер. В. Левика; послесл. В. Н. Прокофьева. – Москва : Мол. гвардия, 1966. – 366 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/perr/
19. Байрамова Л. Клод Моне / Л. Байрамова // Смена. – 2001. – №9. – С. 68 – 87.
20. Богемская К. Г. Клод Моне / К. Г. Богемская. – Москва : Искусство, 1984. – 143 с.
21. Боргези С. Сезанн / С. Боргези. – Москва : АСТ, Астрель, 2002. – 144 с.
22. Воллар А. Воспоминания о Сезанне / А. Воллар // Искусство. – 2006. – №1. – С. 37 – 44.
23. Воллар А. Ренуар. Сезанн / А. Воллар; пер. с франц. Н. Тырсы, Е. Малкиной. – Москва : Республика, 2000. – 415 с.
24. Ван Гог: альбом / авт.-сост. Н.Н. Смирнов. – Москва: Изобразительное искусство, 1976. – 12с.
25. Ван Гог В. Письма / В. Ван Гог; пер. П. Мелковой. – СПб : Азбука, 2001. – 848с.
26. Поль Гоген: альбом (на англ. яз.) / Авт.-сост. А. С. Кантор-Гуковская. – Ленинград : Аврора, 1977. – 28 с.
27. Гоген П. Ноа Ноа: письма, эссе, статьи / П. Гоген; пер. с франц. Н. Рыковой и др. – СПб : Азбука-классика, 2001. – 704 с.: ил.
28. Гоген Поль Письма. Ноа Ноа / П. Гоген / Пер. с франц. Н. Я. Рыковой. – Ленинград: Искусство, 1972. – 254 с.
29. Грутрой Г. Дега: впечатления великого мастера / Г. Грутрой. – Минск : Белфакс, 1996. – 144 с.
30. Грутрой Г. Ренуар: мастер импрессионизма / Г. Гутрой. – Минск : Белфакс, 1994. – 144с.
31. Дега Эдгар: альбом (на англ. яз.) / авт.-сост. А.С. Кантор-Гуковская. – Ленинград: Аврора, 1982. – 43с.
32. Дега Э. Письма. Воспоминания современников. – Москва : Искусство, 1971. – 303 с.

33. Дмитриева Н. А. Винсент Ван Гог: человек и художник / Н. А. Дмитриева. – Москва : Наука, 1984. – 397 с.
34. Жуа К. Моне за столом импрессиониста / К. Жуа, Ж.-Б. Ноден / Пер. с франц. В. Чекмарева. – Москва : Кристина-новый век, 2003. – 190 с.
35. Козлова О. Посвящение экс-отшельнику (Поль Сезанн) / О. Козлова // Вокруг света. – 2006. – №10. – С. 185 – 192.
36. Кочик О.Я. Мир Гогена / О.Я. Кочик. – Москва : Искусство, 1991. – 311 с.
37. Лаллманд Г. Мане: предчувствие импрессионизма / Г. Лаллманд / Пер. с англ. Л.С. Мельник. – Минск : Белфакс, 1996. – 144 с.
38. Лаллманд Г. Моне: впечатления света / Г. Лаллманд. – Минск : Белфакс, 1996. – 144с.
39. Лаллманд Г. Сезанн: образы великого художника / Г. Лаллманд. – Минск: Белфакс, 1996. – 144с.
40. Линдсей Дж. Поль Сезанн / Дж. Линдсей; пер. с англ. Л.В. Москвиной. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 544с.
41. Перрюшо А. Жизнь Ван Гога / А. Перрюшо; пер. с франц. С. Тархановой, Ю. Яхниной. – Москва : Радуга, 1987. – 383с.
42. Перрюшо А. Жизнь Гогена / А. Перрюшо / Пер. с франц. Ю. Яхниной. – Москва : Радуга, 1989. – 336с.
43. Перрюшо А. Жизнь Мане / А. Перрюшо / Пер. с франц. М.Н. Прокофьевой. – Москва: Радуга, 1988. – 272с.
44. Перрюшо А. Жизнь Ренуара / А. Перрюшо / Пер. с франц. С.А. Тархановой, Ю.Я. Яхниной. – Москва: Радуга, 1986. – 333с.
45. Перрюшо А. Жизнь Тулуз-Лотрека / А. Перрюшо. – Москва : Радуга, 1990. – 284с.
46. Писсарро: Красные крыши / Ф. Дзери / Пер. с итал. Е. Лысова. – Москва : Белый город. – 48 с.
47. Райнов Б. Три самітники: Ван Гог (Квіти болю) / Б. Райнов // Всесвіт. – 1988. – №3. – С. 154 – 182.
48. Райнов Б. Три самітники: Сезанн (Муки творення) / Б. Райнов // Всесвіт. – 1988. – №2. – С. 161 – 178.
49. Чегодаев А.Д. Импрессионисты / А. Д. Чегодаев. – Москва : Искусство, 1971. – 155с.
50. Чегодаев А.Д. Эдуард Мане / А. Д. Чегодаев. – Москва : Искусство, 1985. – 237 с.

Тема 18. Мистецько-літературні течії й напрямки культури модернізму

«Модерністське мистецтво має маси проти себе, і воно завжди буде мати їх проти себе. Воно, по суті, чуже народів і більше того, воно вороже народів»

Ортега-і-Гассет

«Мистецтво аж ніяк не покликане проникати в низьку реальність, котра і є реальністю усіх людей»

Конрад Фідлер

«Вельмишановний пане, містер Джойс просить мене виказати вдячність за виявлену до нього пошану, через яку він з цікавістю довідався, що в Росії в жовтні 1917 року трапилася революція. Пильніше приглянувшись, він, однак, з'ясував, що Жовтнева Революція трапилася в листопаді названого року. З відомостей, ним зібраних, йому важко оцінити важливість подій, і він хотів би тільки сказати, що, якщо розмірковувати над підписом вашого секретаря, зміни, не надто великі»

*Відповідь Джойса (через свого секретаря)
на питання анкети московського
«Міжнародного союзу революційних письменників»:
«Який вплив на Вас, як на письменника, мала Жовтнева революція?»*

«Модернізм» або «некласичне мистецтво»: змістова характеристика поняття. Модернізм як противага класичному й реалістичному мистецтву. Оголошення про розрив з «класикою» - прерафаеліти й імпресіоністи. Основні «некласичні» напрямки мистецтва: Імпресіонізм, експресіонізм, авангардизм (кубізм, футуризм, сюрреалізм, дадаїзм та ін.), неоромантизм, неореалізм, неокласицизм, символізм, екзистенціалізм, соціалістичний реалізм (соцреалізм) або «мистецький авангард». Сильові відмінності модерністської творчості. Філософія модернізму. Розширене тлумачення терміну «модернізм». Риси модернізму: антидемократизм (елітарність), виняток з «антидемократичного» правила – практика унанімістів та експресіоністів; затвердження форми над змістом; рішучий протест і заперечення художніх принципів реалізму й натуралізму (література), модерністська художня суб'єктивність (нова дійсність); «потік свідомості» Вільям Джемс як один з художніх прийомів модерністів, зразки «потіку свідомості» в літературі: «Улісс» Джеймса Джойса, «У пошуках утраченого часу» Марселя Пруста, «Місіс Делловей» Вірджинії Вулф; монтаж як художній прийом (з кіномистецтва, фільм Сергія Ейзенштейна); умовні форми модернізму (Франц Кафка) та модерністська тотальна іронія; створення власних мітів і перетворення їх на мітологію (Дж. Джойс, Г. Мейрінк, Т. С. Еліот, Х. Л. Борхес та ін.). Архітектурна «класика» модернізму – арт-деко (походження функціоналізму). Поняття «модерн» або «нове мистецтво» (Бельгія й Франція), «молодий стиль» (Німеччина), «квітковий стиль» (Італія), «сучасний стиль» (Велика Британія), «стиль Тіффані» (США), «сецесія» (Австрія, Україна). Періодизація та підстили модерну: протомодерн, ранній модерн, пізній модерн (модерн-класицизм, модерн-ампір), раціональний модерн. Головні представники: художники – Густав Клімт, Коломан Мозер (Австрія), архітектор Віктор Орта (Хорта), скло Рене Лалік (Бельгія), архітектор Антоні Гауді (Іспанія), лампи і вироби з металу Тіффані Луїс Комфорт (США), Владислав Городецький, Григорій Артинов, архітектор-будівничий Іван Левинський, скульптор зі Львова Юліан Марковський, художники Модест Сосенко, Юліан Боцманюк, Олена Кульчицька, рекламний художник-ілюстратор і плакатист Альфонса Мухи (Чехія), художник Фердинанд Годлер (Швейцарія), дизайнер інтер'єрів та екстер'єрів Чарльз Ренні Макінтош (Шотландія) тощо. Подальша естетизація мистецтва – постмодернізм.

Зарубіжна література ХХ сторіччя: Доба модернізму. Закінчення «золотої доби» літератури ХІХ сторіччя. Криза зарубіжної літератури ХХ сторіччя. Світові війни як причинки до кризи. Поява нового літературного «героя» – «антигероя» (Дж. Б. Шоу, Т. Драйзер, Р. Роллан, Т. Манн, Ф. Кафка, Г. Ібсен, Г. Гессе). Вплив Фрідріха Ніцше на літературу ХХ сторіччя. Батьки модерного роману – Марсель Пруст (1871 – 1922), Джеймс Джойс (1882 – 1941), Франц Кафка (1883 – 1924), Роберт Музіль (1880 – 1942) й найсуттєвіше в їх творах. Літературний модернізм і його означення. Завдання митця: Гонкур про нове завдання митця – «бачити, відчувати, виражати». Символізм як основний естетичний напрямок російської літератури (К. Бальмонт, О. Блок, Ф. Сологуб, Д. Мережковський). Естетична програма модерністського літературного напрямку «акмеїзм» (вершина). «Цех поетів», оновлювачів символізму – М. Гумільов, С. Городецький, А. Ахматова, О. Мандельштам та ін. Культивування імпресіонізму (Ж. та Г. Гонкури, Г. де Мопассан, П. Верлен та ін.). Вершина літературного імпресіонізму – С. Цвейг, А. Шніцлер (Австрія), С. Жиромський (Польща). Авангардизм як антитрадиційний напрям у літературі ХХ сторіччя: італійський футуризм, дадаїзм, сюрреалізм, французький «новий роман», абстракціонізм, конструктивізм та ін. «Перший маніфест футуризму» (1909, Ф. Морінетті) та «Технічний маніфест футуристичної літератури» (1912). Філософське та

формотвірне новаторство авангардизму: італійські футуристи П. Буцці, Дж. Лучіні, Л. Фольгоре, К. Каррі та ін. Авагардистська літературна течія – сюрреалізм (Г. Апполінер, Л. Арагон, П. Елюар, Ф. Г. Лорка та ін.). Об'єктивне розкриття явищ – реалізм (Т. Манн, Дж. Голсуорсі, Р. Роллан, Т. Драйзер). Нові різновиди жанру: роман-казка або «казкова історія людства» («Острів пінгвінів» А. Франса), роман-ріка («Жан-Крістоф» Р. Роллана), інтелектуальний роман («Чарівна гора» Т. Манна), філософсько-сатиричний роман («Вірнопідданий» Т. Манна, «Майстер і Маргарита» М. Булгакова), модерністський роман («Улісс» Дж. Джойса). Постмодернізм і його естетична платформа. Ю. Хабермас і Ж. Ф. Ліотар про постмодернізм. Вплив філософів постмодерну на літературу – М. П. Фуко, Ж. Дерріда – на зарубіжну літературу. Ознаки-специфіки постмодерну (І. Хассан). Класика постмодернізму: творчість Умберто Еко, Х. Л. Борхеса, Айріс Мердок, П. Зюскінда, Л. Рубінштейна. Словесна повінь («потік свідомості») у творах предтечі американського постмодернізму Г. Міллера, французьких «антироманістів» А. Роб-Грійс, Наталі Саррот, М. Бютора та ін. Комерціалізація письменницької діяльності (журнал «Бекмен» США, виявлення бестселерів). Антироман – жанр постмодерністського роману (Н. Саррот «Золоті плоди», «Портрет невідомого»; А. Роб-Гріє «Ластики», «Той, хто підглядає», «Ревнощі»). «Класична» постмодерністська романістика: Г. Белль, Г. Грасс, Дж. Фаулз, Дж. Чівера, Дж. Апдайк, С. Беллоу. Світова поезія другої половини ХХ сторіччя: Б. Пастернак, А. Ахматова, С. Квасзімодо, С. Ж. Перс, І. Андрич, Г. Сеферіс, Неллі Закт, П. Неруда, Н. Гільєн, Я. Івашкевич, Х. Мартінсон, Е. Монтале, Ч. Мілош, О. Пас, Віслава Шимборська та багато інших. Сучасна світова література: белетристика, мідл-література, література постмодернізму, що використовує мову масової культури, елітарна, експериментальна література тощо.

Література

1. Гомбрих Э. История искусства / Э. Гомбрих. – Москва, 1998. – 688 с.
2. Експресіонізм як абстракціоністська течія в європейському мистецтві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/10664/>
3. Естетика: Підручник / Л. Левчук, Д. Кучерюк, В. Панченко; За заг. ред. Л. Левчук. – К. : Вища школа, 2000. – 399 с.
4. Зарубіжна література ХХ століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gorodenok.com/зарубіжна-література-хх-ст/>
5. Літературні напрямки та угруповання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ridnamova.kiev.ua/html_lit/1.6_lit.html
6. Ржевська М. Модернізм / Українська музична енциклопедія. – К. : Інститут мистецтва, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, 2011. – С. 447 – 450.
7. Романенкова Ю. В. Мироззренческие универсалии периодов stilwandlung в мировом художественном процессе / ИПСИ АИУ. – К.: Химджест, 2009. – 276 с.
8. Сидоренко В. Д. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ–ХХІ століть / ППСМ АМУ. – К. : ВХ[студіо], 2008. – 188 с.
9. Тузов В. О. Історичний контекст культуротворчих інновацій / ППСМ НАМ України. – К. : НВП «Інтерсервіс», 2013. – 144 с.

Художня література

10. Мачадо-і-Руїс А. Вибрані поезії. Переклад О. Курченка (2000)
11. Джойс Дж. Дублінці. Переклад Р. Скакуна, Е. Гончаренка (2002 – 2006)
12. Джойс Дж. Джакомо Джойс. Переклад Р. Доценка (2004)
13. Унгаретті Дж. Поезія. Переклад Ю. Педана
14. Перс С.-Ж. Хваління. Переклад М. Москаленка (2000)
15. Перс С.-Ж. Королівська слава. Переклад М. Москаленка (2000)

16. Перс С.-Ж. Анабазис. Переклад М. Москаленка (2000)
17. Фіцджеральд Ф. С. Великий Гетсбі. Переклади М. Пінчевського (1982)
18. Фіцджеральд Ф. С. Повернення до Вавилону. Переклад М. Пінчевського (1978)
19. Лорка Ф. Г. Поема про Канте Хондо. Переклад Ф. Воротнюка (2005)
20. Лорка Ф. Г. Тіні. Переклад Д. Дроздовського (2008)
21. Лорка Ф. Г. Поет у Нью-Йорку. Переклад М. Москаленка (1998)
22. Селінджер Дж. Д. Френні. Переклад Ю. Покальчука (1984)
23. Селінджер Дж. Д. Вище крокви, будівничі. Переклад О. Тереха (1984)
24. Селінджер Дж. Д. Над прірвою у житі. Переклад О. Логвиненка (1985)

Тема 19. Європейська й американська модерна культура / живопис, скульптура, архітектура

«Щоб підсилити неймовірно красивий колір волосся, я беру помаранчевий, хром, лимонно-жовтий, а ззаду, за головою, поміщаю не банальну стіну кімнати, але Нескінченність. Я покрив фон рівним синім кольором – найбільш дзвінким, найбільш багатим синім, який лишень могла дати моя палітра. Сяюча білява голова виглядала на яскравому синьому фоні, як таємнича зірка... Але, мій друже, публіка бачить у цьому перебільшенні не більше ніж карикатуру, але що нам до того?»

Вінсент ван Гог

«Я не шукаю, я знаходжу»

«Всі хочуть зрозуміти мистецтво. А чому б не спробувати зрозуміти співпташини?»

Пабло Пікассо

Європейський та американський модерний живопис (перша половина ХХ сторіччя). Поняття «сучасне мистецтво» та його трактування. Свобода і мистецький канон: про те, як «древній єгиптянин» сидить у нас – він пригнічений, але ніколи не покине нас» (Е. Гомбріх). Наслідування імпресіонізму й відмова від західної традиції. Захоплення африканською скульптурою (перед Першою світовою війною) – експресією, структурністю, єдністю загальних форм. Уплив психологічного сприйняття на живопис. Творчість Едварда Мунка (1863 – 1944) і його літографія «Крик» (1895). Німецька художниця Кете Кольвіц (1867 – 1945) – «Убогість» (1893 – 1901). Об'єднання «Міст» («Die Brücke») (1906), плакатний стиль – Е. Кірхнер, М. Пехштейн, Е. Хеккель, К. Шмідт-Ротлуф. Еміль Нольде (1867 – 1956) і його ксилографія «Пророк» (1912) як зразок плакатного стилю. Європейська доктрина експресіонізму, експресіоністські школи: австрійська – Егон Шіле, Арнульф Райнер та ін., німецька – Отто Дікс, італійська – Клементе Модільяні та ін., абстрактний експресіонізм – «АРТЕС», «Екшн Пейтинг», художники-одинаки – художник, графік, письменник Оскар Кокоша (1886 – 1980), скульптор, графік і письменник Ернст Барлах (1870 – 1938), графік М. Бекмен, скульптор В. Лембрук. Об'єднання «Синій вершник» – В. Кандинський, Ф. Марк. Фовісти (дикі) (1905) – Анрі Матісс (1869 – 1954) та ін. Від Сезанна до Пабло Пікассо (1881 – 1973) – винахід кубізму як способу зображення світу («Скрипка і виноград» (1912), «Портрет юнака» (1945) та ін. Швейцарський художник і музикант Пауль Клеє (1879 – 1940) – «Маленька казка про маленького карлика» (1923) та ін. Проблеми форми в творчості Константина Бранкузі (1876 – 1957) – «Поцілунок» (1907). Художник-«конструктор» і містик Піт Модріан (1872 – 1944) – «Композиція з червоним, чорним, синім, жовтим і сірим» (1920). Творчість Бена Ніколсона (1894 – 1982). Прямокутники Модріана і

творчість Александра Колдера (1898 – 1976) – «Всесвіт» (1934). Прибічники примітивізму Гогена – Анрі Руссо (1844 – 1910) – художник-самоук, митний чиновник. Ідеал «людини з вулиці» і Марк Шагал (1887 – 1985) – «Віолончеліст» (1939). А також: Грант Вуд (1892 – 1942), Джорджо де Кіріко (1888 – 1978), Рене Магріт (1888 – 1978). Сюрреаліст Сальвадор Далі (1904 – 1989). Густав Клімт (1862 – 1918) – засновник модерну в австрійському живописі. Американська художня «Школа смітєвих відер» (Роберт Генрі) та ін. Триумф модернізму: Курт Швітгерс (1887 – 1940), Марсель Дюшан (1887 – 1968), Йозеф Бойс (1921 – 1986), Джексон Паллок (1912 – 1956), Франк Клайн (1910 – 1962) та ін.

Архітектура доби модернізму. Виникнення модерного архітектурного стилю на початку ХХ сторіччя. «Форма прямує за функцією» – принцип архітектури модернізму. Архітектурні стилі авангардизму (20-ті – 30-ті роки). Суворість, гаметризм, лаконічність форм і монолітність вигляду конструктивізму. Конструктивізм у СРСР та країнах Центральної Європи. Практичність кожної структурної деталі – функціоналізм (Bellawista, Копенгаген (1934), Летовище Гельсінки-Мальмі (1938) тощо). Куьт індивідуалізму, антиісторизму – футуризм (Кафедральний собор Діви Марії в Бразилії, Бурдж Халіфа в Дубаї тощо). Чеський напрямок 1910 – 1930-ті роки, гострі лінії й фасади – кубізм (Будинок «У чорної Мадонни», Прага (1912), Вілла «Клосс», Клагенфурт-ам-Вертерзе, Австрія (1930), Палац «Діамант», Прага (1913) тощо). Відхід від прямування чітким геометричним формам, додавання формам природності і м'якості – експресіонізм (Чілехаус, Гамбург (1924), Музейн дизайну Vitra, Вайль-на-Рейні (1939) тощо). Епоха синтезу модернізму з іншими стилями або «пост конструктивізм» – монументальним класицизмом і ампіром (СРСР у 30-х роках, Третій Райх); ар-деко vs модерн (США, сталінські висотки). Архітектурні стилі після Другої світової війни. Масивність, відсутність обробки матеріалів фасаду (принцип «чесного матеріалу» – бруталізм (1950-ті роки) (Будівля міністерства автомобільних доріг Грузії, Тбілісі (1975), Будівля департаменту здоров'я, Вашингтон (1977) тощо). Відмова від національних культурних особливостей і різновидів історичного декору на користь прямих ліній – інтернаціональний стиль (хмарочоси) (1950-ті роки) тощо. Упущення зайвих деталей для досягнення простоти – мінімалізм (20-ті – 30-ті роки) (арт-проекти). Інструменти мінімалізму в стилях постмодерн і лофт. Стилеве коригування часу: неофутуризм, неоекспресіонізм, необруталізм або «неомодернізм». Нові стилі сучасності – хай-тек та біо-тек. Національні різновиди модерністської архітектури. «Ар нуво». «Сецесіон». «Ліберті». «Югендстиль». «Гуцульська сецесія»: Г. Ейфель, О. Перре (Франція); Х. ван де Вельде, В. Орта (Бельгія); А. Гауді (Іспанія); Й. Гофман (Австрія); В. Городецький (Україна). Архітектурні об'єднання: «Баухауз» в Дессау (Вальтер Гропіус (засновник), Кандинський, Клеє, Фейнінгер – зразок класичної модерної архітектури) та ін.

Література

1. Американский характер. Очерки культуры США / Редакц. коллегия О. Туганова, Е. Карцева, М. Коренева, М. Повинская. – Из-во «Наука», 1991. – 384 с.
2. Баухауз в Дессау: история, архитектура, бренд [Електронний медіаресурс]. – Режим доступу : <http://www.dw.com/ru/баухауз-в-дессау-история-архитектура-бренд/av-19084531>
3. Всеобщая история искусств. В 6 т. Т. 6 : Искусство 20 века. Кн. 1. / Под общ. Ред. Б. В. Веймарна, Ю. Д. Колпинского. – М. : Искусство, 1965. – 482 с.
4. Всеобщая история искусств. В 6 т. Т. 6 : Искусство 20 века. Кн. 2. / Под общ. Ред. Б. В. Веймарна, Ю. Д. Колпинского. – М. : Искусство, 1966. – 410 с.
5. Гомбрих Э. История искусства / Э. Гомбрих. – Москва , 1998. – 688 с.
6. Вайль П., Генис А. Америциана / П. Вайль, А. Генис. – М. : СП «Слово», 1991. – 319 с.

7. Експресіонізм як абстракціоністська течія в європейському мистецтві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/10664/>
8. Естетика: Підручник / Л. Левчук, Д. Кучерюк, В. Панченко; За заг. ред. Л. Левчук. – К. : Вища школа, 2000. – 399 с.
9. Западное искусство: 20 в.: Между Пикассо и Бергманом. – СПб.: Дмитрий Буланин, 1999. – 218 с.
10. Знамениті художники і моделі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sverediuk.com.ua/znameniti-hudozhniki-i-modeli-milo-manara/> Рудик Г. Американський абстрактний експресіонізм: зліт та криза західного модернізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Magisterium/Kultur/2000_5/11_rydyk_gb.pdf
11. Кандинский Василий и Марк Франс. «Голубой всадник». Альманах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.raruss.ru/avant-garde/2418-blaue-reiter.html>
12. Кубизм в архитектуре. Жизнь после смерти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rhzm.hse.ru/posts/181>
13. Кубизм. Архитектура стиля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mosarchinform.ru/architecture/p2_articleid/13531
14. Ничкало С. А. Мистецтвознавство: Короткий тлумачний словник. – К. : Либідь, 1999. – 208 с.
15. Полевой В. М. Малая история искусств: искусство XX века. 1901 – 1945. – Москва : Искусство, 1991. – 303 с.
16. Північноамериканський культурний регіон, в книзі: Художня культура світу / Н. Миропольська, Е. Белкіна, Л. Масол, О. Оніщенко, Н. Владимиров. – К. : «Вища школа», 2003. – С. 146 – 191 (Бібліотека Олени Пчілки).
17. Рокфеллер Д. Мемуари / Переклад з англ. С. Петрової, О. Усатюк / Девід Рокфеллер. – К. : Юніверс, 2009. – 644 с. (С. 199 – 202).
18. Романенкова Ю. В. Мировоззренческие универсалии периодов stilwandlung в мировом художественном процессе / ИПСИ АИУ. – К. : Хімджест, 2009. – 276 с.
19. Самые необычные здания. Кубизм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gorodamira.biz/goroda/175-samye-neobychnye-zdaniya-kubizm.html>
20. Синий всадник (Der Blaue Reiter) / [под. ред. В. Кандинского и Ф. Марка]. – Мюнхен, 1912 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://a-pesni.org/zona/avangard/blaue.php>
21. Тузов В. О. Історичний контекст культуротворчих інновацій / ІПСМ НАМ України. – К. : НВП «Інтерсервіс», 2013. – 144 с.
22. Шевченко Л. Чому модернізм не є радянською спадщиною і за що його варто поважати // Хмарочос, 02.11.2015 [Оцифровано]
23. Чепелик О. В. Взаємодія архітектурних просторів, сучасного мистецтва та новітніх технологій, або Мультимедійна утопія / ІПСМ АМУ. – К.: Хімджест, 2009. – 272 с.
24. Гаджиев К. США: эволюция буржуазного сознания / К. Гаджиев. – М. : Мысль, 1981. – 255 с.
25. История США. Том четвертый. 1945 – 1980 / Редакционная коллегия тома В. Л. Мальков, А. А. Бессмертных, В. П. Золотухин и др. – М. : Наука, 1987. – 744 с.
26. Лернер М. Развитие цивилизации в Америке / М. Лернер. – М. : «Радуга», 1992. – 575 с.

Тема 20. Американська література ХХ сторіччя

«Пуритани Нової Англії надали Америці статусу видимої святості.

Доконечний вплив їхнього концепту не можна переоцінити.

Яким би вагомим не був їхній вплив, він робить значний внесок у лінк між новою Англією та американським способом життя, сприяє узурпації американської ідентичності Сполученими Штатами та антропоморфічному націоналізму, що характеризує нашу літературу – це секулярний антропоморфізм патерналізму (британська рідна земля, німецький фатерлянд), а есхатологічний антропоморфізм духовної біографії: американська мрія, предестинація, нація-рятувальник, і, врешті, американське «Я» як представник універсального відродження»

Сакван Берковіц

«Нам не потрібні американські мільтони., жоден американський письменник не повинен писати як англієць чи француз; хай він пише як людина, і не має сумніву, що у такому разі він писатиме як американець»

Г. Мелвілл

«Я закипав, закипав, закипав, доки Емерсон не вмістив мене в горщик»

В. Вітмен

Преїсторія американської літератури ХХ сторіччя. Пуританське підгрунття (христорографія) американської літератури як загальноприйняте поняття. Сакван Берковіц і почесний професор Еморі Елліотт про шляхи формування пуританської літературної традиції. Ментальні риси американської літератури: 1) критичне ставлення до власних державців-сучасників; 2) глибоке розуміння трагічності як константи людського життя; 3) потрактування життя як шляху до Бога (Берковіц); 4) постулат про гріховну природу людини й внутрішню громадянську війну між душею і тілом; 5) мета людського життя – перфекціонізм або прагнення до самодосконалості тощо. Специфічне коріння американського Просвітництва. Просвітницька традиція в літературі США. Просвітництво як «колективний історичний дискурс і персоналі стична акція відваги» (Т. Денисова). Паралелізм пуританізму й Просвітництва. Популярність наукових ідей в Америці, трансформованих шотландською школою Здорового Глузду. Формула поміркованого Просвітництва – баланс, порядок та раціоналізм. Революційний та дидактичний етапи американського Просвітництва. Функціонування художніх течій в американській просвітницькій літературі – класицизм (поезія), сентименталізм, просвітницький реалізм. Жанри літератури: ораторська проза, публіцистика, документалістика, есеїстка й епістолярій. Роздуми про сутність американізму. Романтичний континуум у літературі США. Протистояння романтизму канонам Просвітництва. Американський різновид романтизму (*Лонгфелло, Купер, Ірвінг, Мелвілл, Емілі Дікенсон*). Перші кроки гендерної, феміністської, взірці *slave narrative*, аболіціонізм тощо. Американський трансценденталізм як світоглядно-естетичне підгрунття американського романтизму. Ранній романтизм (Френо, частково Ірвінг, Купер) і слоган націєтворення й народження питомої американської культури. Зрілий романтизм 50-х років (Емерсон, Готорна, Мелвілл). Пізній романтизм (Мелвілл, Вітмен, Емілі Дікенсон). Відкриття американського романтизму – демократичний герой. Розробка проблем індивідуально-універсального Емерсоновою школою трансценденталізму: теорія довіри до себе (*self-reliance*). Про Ральфа Водло Емерсона. Американська морально-психологічна новела й романтичний роман як особливі жанри американської літератури ХІХ сторіччя.

Американський літературний процес ХХ сторіччя. Про поняття «ХХ сторіччя» в американській культурі (літературі). Якісні перетворення в США на стикові сторіч: перехід від фермерської Америки до урбаністичної, до монополізації фінансового

капіталу, до індустріалізації країни, до науково-технічної революції, від егалітарної демократії до лібералізму, до утворення «середнього класу» тощо. Розквіт американської літератури. Утвердження американського прагматизму (Дж. Дьюї, В. Джеймс) й обумовлення американського канону – індивідуалізму. Естетичне осмислення радикальних змін: доля американських фермерів (Хемлін Гарленд, Вілла Кезер (феміністка), Френк Норріс («Спрут», «Омут», Стівен Крейн («Меггі. Вуличне дитя», «Червоний знак мужності» й унікальна імпресіоністична манера). Прозовий доробок Кейт Шопен і перше звернення до проблем жіночої самоідентифікації. А також: Едіт Вортон, Генрі Джеймс – один з корифеїв американської літератури. Суголосність процесів американської літератури різним царинам суспільного буття – школою джентльменів Нової Англії – «genteel tradition», потоки літератури «місцевого колориту» (південна і західна), рух макрекерів і творчість Ептона Сіпклера тощо. Тематика творів: життя середнього класу (Хоуеллс), фермерство (Гарленд), жіночий досвід (Шопен, Фрімен, Джуїтт, Кезер, Вортон), побут знедолених і шукачі прогод (Крейн, Лондон, Брет Гарт), життя інтелектуалів (Генрі Джеймс), історії рабів-утікачів тощо. Вплив європейського натуралізму, імпресіонізму, символізму на американську літературу. Індивідуум і соціум як завершальна дилема американської літератури першої половини ХХ сторіччя. Людина і соціум у прозі (Джек Лондон, Теодор Драйзер, Сінклер Льюїс, Шервуд Андерсон). Людина і соціум у поезії (Роберт Фрост, Едгар Лі Мастерс, Карл Сендберг). Модернізм (після постмодерністська перспектива). Між двома світовими війнами: людина і світ у мейнстрімі (Езра Паунд, Томас Стірнз Еліот, Гертруда Стайн, Ернес Міллер Хемінгвей, Френксіс Скот Фіцджеральд, Джон Дос Пассос). Південна школа в літературі США (Вільям Фолкнер, Томас Вулф, Роберт Пенн Ворен, Вільям Стайрон). Гарлемський ренесанс (Зора Ніл Гертсон, Ленгстон Х'юз, Джин Турмен). Нонконформізм середнього віку (Джон Стейнбек, Джером Девід Селінджер, Джон Апдайк, Сол Беллоу). Від нонконформізму до середнього віку: американська література про війну й проти війни (Джеймс Джонс, Норман Мейлер, Джозеф Хеллер, Курт Воннегут); контркультура/бітники (Генрі Міллер, Джек Керуак, Лоренс Ферлінгетті, Ален Гінзберг, Вільям Берроуз); «Чориний гумор»/постмодернізм (Кін Кізі, Джон Барт, Томас Пінчон, Дональд Бартельм)

Література

1. Антологія молодшої поезії США / Упорядник Тарас Малкович. – К. : Видавництво Івана Малковича «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2016. – 279 с.
2. Балдицин П. В. Творчество Марка Твена и национальный характер американской литературы / П. В. Балдицин. – М. : ВК, 2004. – 300 с.
3. Батурич С. Биография: Джек Лондон [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.ru/LONDON/biography.txt>
4. Бернацкая В. Четыре десятилетия американской драмы: 1950 – 1980. – М. : Рудомино, 1993. – 215 с.
5. Блум Г. Західний канон: книги на тлі епох / Гарольд Блум. – К. : Факт, 2007. – 720 с. [Оцифровано].
6. Висоцька Н. «Я знайшла Бога в собі...» (Нотатки про творчість афро-американських жінок-драматургів) // Слово і час. – 1999. – №6. – С. 45 – 48.
7. Висоцька Н. Єдність множинного. Американська література кінця ХХ – початку ХХІ століття у контексті літературного плюралізму. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2010. – 465 с.
8. Гаджиев К. США: эволюция буржуазного сознания / К. Гаджиев. – М. : Мысль, 1981. – 255 с.
9. Гайсмар М. Американские современники / Пер. с англ. – М. Прогресс:, 1976. – 312 с.

10. Денисова Т. Ернест Хемінгвей. – К. : Дніпро, 1979. – 717 с.
11. Денисова Т. Історія американської літератури ХХ століття / Тамара Денисова. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 487 с.
12. Денисова Т. Перечитуючи модернізм: американська версія // Релігія і культура. – 2009. – №11. – С. 118 – 130, або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://shron.chtyvo.org.ua/Denysova_Tamara/Perechytuiuchy_modernizm_amerykanska_verseia.pdf
13. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Щевурського. – Тернопіль : Богдан, 2005. – Т. 1. – 824 с.; 2006. – Т. 2. – 864 с.
14. Засурский Я. Н. Теодор Драйзер: жизнь и творчество. – М. : МГУ, 1957. – 223 с.
15. История всемирной литературы: В 9 томах / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького / Ответств. Редактор И. М. Фрадкин и др. – М. : Наука, 1994. – Т. 8. – 848 с.
16. История США. Том четвертый. 1945 – 1980 / Редакционная коллегия тома В. Л. Мальков, А. А. Бессмертных, В. П. Золотухин и др. – М. : Наука, 1987. – 744 с.
17. Коваль М. Гра в романі та ігри в роман (про творчість Джона Барта). – Львів : Піраміда, 2000. – 121 с.
18. Кухалишвили В. К. Ф. С. Фицджеральд и американский литературный процесс 20-х – 30-х годов ХХ в. – К. : Наукова думка, 1983. – 240 с.; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fitzgerald.narod.ru/critics-rus/kuhalashvili-fsf.html>
19. Лернер М. Развитие цивилизации в Америке / М. Лернер. – М. : «Радуга», 1992. – 575 с.
20. Литературная история Соединенных Штатов Америки / Под ред. Р. Спиллера; Пер. с англ. – М. : Прогресс, 1979. – Т. 3. – 648 с. або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://imwerden.de/pdf/literaturnaya_istoriya_usa_tom3_1979.pdf (Оцифровано також 1 і 2 томи).
21. Мегала І. Зарубіжна література ХVІІ – ХХ століть / І. Мегала. – К. : Видавець Вадим Карленко, 2010. – 275 с.
22. Павличко С. Теорія літератури. Видання друге / Соломія Павличко. – К. : Видавництво Соломія Павличко «Основи», 2009. – 679 с.
23. Садагурский А. Джек Лондон. Время. Идеи. Творчество. – Кишинев : Литературная артистика, 1978. – 199 с.

Художня література

24. Вулф Т. Взгляни на дом свой, ангел (1987).
25. Элиот Т. С. Назначение поэзии. Статьи о литературе (1996).
26. Колдуелл Е. Лампа горит цілу ніч. Біля свого порога (1969).
27. Маккалерс К. Балада про сумне кафе // Всесвіт. – 1983. – №2.
28. Уелті Ю. Дочка оптиміста // Всесвіт. – 1974. – №8.
29. Уоррен Р.-П. Вся королевская рать (1968).
30. Токвіль А. де Демократия в Америке (1992).
31. Фіцджеральд Ф. С. Великий Гетсбі (2003).
32. Фіцджеральд Ф.С. Ніч лагідна (1978).
33. Фолкнер У. Домашнє вогнище (1983).
34. Фолкнер У. Крадії (1972).
35. Фолкнер У. Червоне листя (1978).
36. Фрост Л. Вірші // Всесвіт. – 1974. – №3.
37. Х'юз Л. Поезії // Всесвіт. – 1980. – № 11.
38. Хілл Джо. Пісні // Всесвіт. – 1979. – №11.

Тема 21. Американська постмодерна література

«Доки виробництвом керувало насильство, а багатство накопичувалося завдяки завоюванням, мало чого можна було досягти. І все ж упродовж усіх цих століть застою та голоду люди возвеличували грабіжників, називаючи їх аристократами меча, аристократами по крові, аристократами канцелярії і зневажали виробників, як рабів, продавців, крамарів, - як промисловців»

«До честі людства один-єдиний раз за всю історію з'явилася країна грошей – і я не можу щонайвище поважати Америку, адже це країна розуму, правосуддя, свободи, виробництва, досягнень. Уперше людський розум та гроші було відпущено на волю, не існувало жодного багатства внаслідок завоювання, а лише багатство внаслідок праці, і замість солдатів та рабів з'явилися справжні творці достатку, найкращі робітники, найвищий тип людської істоти – людина, яка сама зробила себе: американський промисловець.

Якщо ви запитаете в мене про найважливішу відмінність американців, я оберу – оскільки ця відмінність містить у собі й усі решту – той факт, що саме вони винайшли фразу «робити гроші». Жодна інша мова чи нація ніколи досі не використовувала цих слів; люди завжди думали про багатство, як про статичну величину, яку можна захопити, випросити, успадкувати, розподілити, вкрати чи заволодіти нею завдяки чийсь прихильності. Американці перші зрозуміли, що багатство потрібно створити. Слова «робити гроші» містять суть людської моралі»

Айн Ренд

«Атлант розправив плечі»,
частина друга: «Або – Або»

«Я вважаю більшість так званих авангардистських творів надто тривіальними. Якщо відсутня моральна проблема, то немає про що писати. Я старомодний письменник і будь-що хочу змінити світ. Чого я хочу домогтися? Радощів, любові, співстраждання...»

Джон Гарднер

Плюралізм в американській літературі останніх десятиліть ХХ сторіччя. «Моральний реалізм», новий журналізм: уведення американського постмодернізму в європейський культурологічний аспект; зосередження на тематиці про соціум і людину; традиційні американські тренди: журналізм, історія, причетність (готика), поєднання соціальності (актуальності) і функціональності в американському вимірі (фабулейшн); зародження нового консерватизму (маніфест 1972 року) і прагнення до усталених загальнолюдських моральних норм; лідер консервативного руху Джон Гарднер (1933 – 1982) і його книжка «Про моральність літератури» (1978); рух «розгорачів» бруду на рубежі ХІХ – ХХ та продовження ідеї у ХХІ сторіччі; нові естетичні можливості літератури і розвиток засобів масової інформації (впровадження факту – «В'єтнам» (1967), «Ханой» (1968), «Медіна» (1972) М. Маккарті; «Підрахунок убитих» (1970) Д. Сека, серія документальних книжок видатного Дж. Джонса та ін.); нові жанрові модифікації у творах Н. Мейлера «Армія ночі» (1968), «Майямі, або Облога Чикаго» (1968); речник «нового журналізму» Томас Кеннерлі Вулф (1930) («Новий журналізм» (1973); осмислення історії США у творчості Гора Відала (1925) та Едгара Лоуренса Доктороу (1931); регтайм; психологічні мотиви у творчості Джойс Ерол Оутс (1938) («Їхні життя» (1969), «Солодкий

ворог» (1965), «Колесо кохання» (1970), «Одруження і зради» (1972); про Джона (Чемпліна) Гарднера; нова генерація письменників – мінімалісти (або заглиблені в локальне): Енн Бітті, Боббі Енн Мейсон, Енн Тайлер, Джон Форд, Реймонд Карвер (Так про що ми говоримо, коли розмовляємо про кохання?» (1981), «Собор» (1983), «Звідки я тобі телефоную» (1987) та ін.). Поезія в другій половині ХХ сторіччя: Вільям Карлос Вільямс (1883 – 1962) та його твори, які «могли б читати кішки та собаки» (Маріанна Мур) (Червоний возик» (1923), «Молода господня» (1917), «Портрет леді» (1920), «Весна і все інше» (1923), а також новели «Ніж часу» (1932), «Життя вздовж річки Пассаїк» (1938), «Накопичення» (1950); Чарльз Олсон (1910 – 1970) – політик і автор 15 поетичних збірок – «Звіт мене Ізмаїль», «Лоці королівської риби», «Поєми про Максимум» (1953, 1956, 1968) та ін.; Деніза Левертов (1923 – 1997) – «Тут і зараз» (1957), «Землею до островів» (1958), «Сходи Якова» (1961), «Танок смутку» (1970), «Вижити» (1971), «Відбитки» (1972)»Нові та вибрані есе» (1992); Роберт Лоуелл (1917 – 1977) – «Земля неподібностей» (1944), «Млини Каванаху» (1951), «Загиблим за Союз» (1964), «Історія» (1973), «День за днем» (1977); Сільвія Плат (1932 – 1963) – «Колос» (1960), «Тюльпани» (1961), роман «Дисгармонія дзвону» (1963), «Чорниці» (1966); Нью-Йоркська школа та Френк О'Хара та Джон Ешбері (1927) – «Дерева» (1956), «Самопортрет в опуклому дзеркалі» (1975); Френк О'Хара (1926 – 1966) – найбільш радісний американський поет «Вибрані вірші» (1971). Драматургія США: американське пуританство проти театру; «Провінстаунська група» й Юджин О'Ніл (1888 – 1953) – «Імператор Джонс» (1920, «За горизонтом» (1920), «Волохата мавпа», «Любов під в'язами» (1920) та найвідоміші – «Граур личить електорі» (1931), «Рознощик люду прийде» (1946), «Великий Бог Браун» (1926); Теннессі Вільямс (1911 – 1983) – найсвітліший драматург ХХ сторіччя – «Скляний звіринець» (1945), «Кішка на розпеченому даху» (1955) та ін., а також: Артур Міллер (1915 – 2005) – «Смерть комівояжера» (1949), «Суворе випробування» (1953), «Вид з мосту» (1955), «Це трапилося у Віші» (1965), «Граючи з часом» (1981); Едвард Олбі (1928) – «Історія у звіринці», «Остання стрічка Краппа» (1959), «Делікатний баланс» (1966), «Три високі жінки» (1990, Пулітцелівська премія); Сем Шепард (1943) – «Ангельське місто» (1975), «Дія» (1975), «Похована дитина» (1977) та ін.

Феномен американського літературного мультикультуризму. Корені американського мультикультуризму: утворення самостійної держави, становлення національної єдності, повномасштабна капіталізація країни (після Громадянської війни); американський ренесанс і перший злет літератури США (І. Зінгвіл «Плавильний котел» (1908); феномен мультикультуризму – «мультикультуризм у повному обсязі охоплює расові, етнічні угруповання, а також культуру гендерних та сексуальних меншин тощо; мультикультуризм в освіті США; вивчення феномену мультикультуризму етнопоетикою (Максін Гонг Кінгстон (1940), «Жінка-воїн: спогади про дитинство серед привидів» (1976). Література індіанців: Наварр Скотт Момадей (1934) про те, що шлях до себе лежить через історію, яку ти привласнив – «Подорож Тай-ме» (1967), «Будинок, зроблений зі світанку» (1968), «Людина, створена зі слів» (1970); Леслі Мармон Сілко (1948) про знищення корінного населення країни індустріалізацією – «Жінка Лагуни» (1974), роман «Церемонія» (1977), «Альманах померлих» (1991), збірка «Оповідач історій» (1981) та ін. Афро-американський триптих: Річард Райт (1908 – 1960) або про само ідентифікацію чорного – «Діти дядька Тома» (1938), «Син Америки» (1940), «Довгий сон» (1958), «Чорний (Американський голод. Хроніка дитинства і юнацтва)» (вийшла 1983 року); Джеймс Болдуїн (1924 – 1987) і заявлення про зародження нової негритянської літератури; Ральф Еллісон (1914 – 1994) – автор єдиного, опублікованого за життя роману «Людина-невидимка» (Національна книжкова премія 1953 року) та «Якось у середині червня» (опубліковано 1999); Тоні Моррісон (1931) про жагучу жаду любові й чорно-біле креслення світу, яке ламає, трощить, вимовляє людську психіку, здорові природні стосунки – «Найблакитніші очі» (1970), «Сула» (1974), «Пісня Соломона» (1977),

«Смоляне опудало» (1981), «Джаз» (1992), «Рай» (1999), «Любов» (2003), «Милість» (2008).

Українсько-американська ідентичність: Аскольд Мельничук. Доробок української американської (англомовної) літератури. Життя і творчість Аскольда Мельничука (1954). Українська душа та фаталістичний гумор роману «Що розказано?» (1994). Український феномен у дискурсі сучасності у романах «Посол мертвих» (2002), «Будинок удів» (усна історія)» (2008).

Підсумки ХХ сторіччя. Індивідуалізм як американський ідеологічний концепт. Привабливість американської ідеології у світі. Поетапне осмислення взаємозалежностей між особою і навколишнім світом у американській літературі: ХІХ – ХХ сторіччя – соціальні виміри функціонування людини з романтичним акцентом на Кожному; поворот до соціальних факторів у роки Великої депресії; повернення до функціональності (40 – 50-ті роки); проблема мультикультуризму продовж ХХ сторіччя: «ідентичність можна знайти тільки в діалозі» (Л. Г. Гейтс «Поza культурними війнами: ідентичність в діалозі», 1993); актуальність проблеми ідентичності особистості в час *fin de siècle*; глобалізація як фактор об'єднання й офіційна доктрина С. Хантінгтона: «Для людей, що шукають власне коріння, важливі вороги, і найбільш потенційно небезпечна ворожнеча виникає на «лінії розлому» між основними світовими цивілізаціями»... «У світі після «холодної війни»... культура й різні види культурної ідентифікації (що у найширшому сенсі є ідентифікацією цивілізацій) визначають моделі об'єднаності, дезінтеграції і конфлікту» (С. Хантінгтон); «свій» – «чужий» в усвідомленні американців й художніх образах літератури (Джон ДеЛілло, Дж. Є. Фокс, К. Маккартні та ін.) після національної трагедії 11 вересня 2001 року; «американізація» культури Європи після Другої світової війни; загострення проблем і суперечностей на рубежі ХХ – ХХІ сторіч та їх оцінка в літературі; параметри східної цивілізації в американській літературі; концепт «цивілізації співчуття» як креативну роль духовності, спіритуалістичності (не лише і не стільки релігійної) як необхідної передумови збереження людства як такого у літературі; проголошення «психології довіри» Іхабом Хассаном – «...Це увага до інших, до створеного світу, до чогось поза нами» (І. Хассан); «теорія має повернутись від людських емоцій, чуттєвих вражень, художніх форм до того, що вже накопичено людством (тобто до практики, як це й характерно для американської ментальності)» (Т. Денисова); скарбниця духовності людства як спосіб збереження людяності – гуманістична основа американської літератури ХХІ сторіччя; література як вагомий чинник духовного універсалу.

Література

1. Висоцька Н. Концепція мультикультуризму як чинник розвитку літератури США кінця ХХ – початку ХХІ століть». – К. : Вид. центр КНЛУ , 2012. – с.
2. Денисова Т. Історія американської літератури ХХ століття / Тамара Денисова. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 487 с.
3. Денисова Т. Про передісторію американського постмодернізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/185/3.pdf>
4. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Щевурського. – Тернопіль : Богдан, 2005. – Т. 1. – 824 с.; 2006. – Т. 2. – 864 с.
5. История всемирной литературы: В 9 томах / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького / Ответств. Редактор И. М. Фрадкин и др. – М. : Наука, 1994. – Т. 8. – 848 с.
6. Коротко про історію та теорію постмодернізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/185/5.pdf>
7. Литературная история Соединенных Штатов Америки / Под ред. Р. Спиллера; Пер. с англ. – М. : Прогресс, 1979. – Т. 3. – 648 с. або [Електронний ресурс]. – Режим

- доступу : http://imwerden.de/pdf/literaturnaya_istorya_usa_tom3_1979.pdf
(Оцифровано також 1 і 2 томи).
8. Мегала І. Зарубіжна література XVII – XX століть / І. Мегала. – К. : Видавець Вадим Карленко, 2010. – 275 с.
  9. Павличко С. Теорія літератури. Видання друге / Соломія Павличко. – К. : Видавництво Соломія Павличко «Основи», 2009. – 679 с.
  10. Художня практика постмодернізму в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/185/4.pdf>

Тема 22. Культура постмодернізму

«Років п'ятнадцять-двадцять тому ми точно знали, як розуміємо поняття «сучасне мистецтво», і, йдучи на виставку, оголошену авангардною, в загальних рисах уявляли собі, що на нас очікує. Тепер же ми увійшли в час плюралізму, де найбільш провідні явища, у тому числі ті, що відносяться до постмодернізму, не можна відділити від націоналістичних і ретроградських»

Джон Рассел Тейлор в «Таймс» (1988)

«Я родом із країни, де забагато мистецтва у душі сюрреалізму. Я виростав із цим і ненавидів оте езотеричне, сновидне, невловиме, поетичне, сексуальне, просте, паскудненьке сюрреалістичне мистецтво»

Габріель Ороско

Постмодерністська культура : характеристика поняття. Фази постмодернізму. Образ, символ, іронія у постмодернізмі. Постмодернізм – один з найвагоміших мистецьких напрямів ХХ сторіччя: Постмодернізм як світовідчуття. Термін «постмодернізм». Світ у творах постмодернізму. Постмодернізм як альтернатива модернізму (1960 – 1970-ті роки). Характерні ознаки постмодерністського мистецтва: гра зі словом, інтертекстуальність (приховане та явне використання чужих текстів), зміщення часу й простору, багатозначність, парадоксальність, карнавальність, іронічність, «віртуальний історизм» тощо.

ЖИВОПИС. А ТАКОЖ МИСТЦІ. ЖИВОПИС. Психодилічний живопис: віженері арт як трансформація сюрреалізму: від Босха і Брейгеля-молодшого до містичного мистецтва Вільяма Блейка та символізму Гюстава Моро, трансформуючись через сюрреалізм Макса Ернеста, Джордо де Кіріко, Сальвадора Далі й Віденську школу фантастичних реалістів. Віженері-арт інтернет-комм'юніті. Суспільство Art of Imagination. Сучасне покоління: Сергій Апарін, Віктор Сафонкін, Петер Грік, Лаура Ліптон, Яцек Єрка, Олег Корольов, Маура Холден, Трістан Шен, Ендрю Гонзалес, Стівен Кенні та багато інших; Віденська школа фантастичних реалістів (Фукс, Брауер, Лемд, Хауснер, Хуттер; видатний сучасний представник школи Де Ес). Сучасний американський імпресіонізм – Е. Р. Рароскі; інші американські художники: Девід Чіфец, Олексій Стіл, Девід Джеблор, Стів Хенкс і його стиль «емоційний реалізм», Нельсон Шанкс, Меган Хауленд. **А ТАКОЖ: МИСТЦІ.** Джек Кунс і його серії: «Дельфін» (2002), «Банальність» (1988), «Зроблено на небесах» (1989). Ай Вейвей – «Я не підготував промову, бо коли побачив тему «Конструюючий Китай», то не второпав, що саме це значить. Я подумав, що ви так само легко могли б назвати це «Довбаний Китай» або про творчість Ай Вейвея («Повішений. Присвята Дюшану» (1983). Габріель Ороско – найвідоміший мексиканський митець, його кочове життя та «Чорні повітряні змії» (1997), «Чотири велосипеди. Завжди є лише один напрямок» (1994), «Поки не знайдеш іншого жовтого Швальбе» (1995) тощо. «Євдженію Дітборн має культовий статус серед мистецтвознавців Піденної Америки» (Сара Торнтон). «La Cuisine et la Guerre» (1994) – 24

панелі (Діттборна) чийось облич, полум'я, розчленованих тіл – про Чилі 1990-х років; «Історія обличчя людини» (Діттборн) vs Воргол «Найбільш небезпечний чоловік». Зенг Фанжі – один з найдорожчих митців сучасності, живе у Китаї – «Автопортрет» (2009), «Портрет Карла Маркса» тощо. Вонгечі Муту – «чарівник» або «людина, яка використовує речі, наділяючи їх смислом і силою» – мисткиня народжена в Кенії. Кутлуг Атаман – митець з Туреччини, твори якого досліджують кохання геїв та гендерну ідентичність – «Без назви (Росс)» (1996) та ін. А також рівноцінні інші: Теммі Рей Карленд, Марта Рослер, Елмрінг і Драгсет, Мауріціо Каттелан, Лорі Сімонс, Керролл Данем, Франсіс Аліс, Сінді Шерман, Дженніфер Далтон і Вільям Погайда, Франческо Бонамі, Гейс Данем, Рашид Джонсон, Массіміліано Джоні, Андреа Фрейзер, Джек Баньовські, Марина Абрамович, Грейсон Перрі, Яйої Кусама, Демієн Гьорст, Кейді Ноланд та ін.

Постмодерністська література світу. Представники постмодернізму у світовій літературі: Гюнтер Вільгельм Грасс (1927 – 2015), німецький письменник, нобелівський лауреат 1999 року; твори: «Переваги диких курей. Вірші. Проза. Малюнки» (1956), «Бляшаний барабан» (1959), «Кіт і миша» (1961), «Собачі роки» (1963) або «данцизька трилогія», «Камбала» (1977), «Зустріч у Тельгі» (1979), «Щуриха» (1986), «Крики джерлянки» (1992), «Широке поле» (1996), «Моє сторіччя» (1999); спогади Грасса «Із щоденника слимака» тощо. Хорхе Луїс Борхес (1899 – 1986) – аргентинський прозаїк, поет і публіцист; Борхес та ультраісти; твори: «Жар Буенос-Айреса» (1923), «Антологія класичної аргентинської літератури» (1938), «Сад переплетених стежок» (1941), «Мова аргентинців» (1952), «Алеф» (1953), «Книга вигаданих істот» і «Ділок» (1957 – 1960), «Атлас» (1985). Умберто Еко (1932 – 2016) – італійський письменник, філософ, лінгвіст, літературний критик, спеціаліст із семіотики й медієвістики; твори: «Ім'я троянди» (1980), «Маятнк Фуко» (1988), «Острів напередодні» (1994), «Ур-фашизм» (1995), «П'ять есе на тему моралі» (1997), «Бавдоліно» (2000), «Таємниче полум'я цариці Лоани» (2004), «Поступ краба. Запеклі війни й медіа-популізм» (2006), «Нескінченність списків» (2009) «Празький цвинтар» (2010), «Привид (Маркса) блукає в умовах глобалізації» (Спільне, 2015). Джон Хойер Апдайк (1932 – 2009) – американський письменник; твори: «Тетралогія про кролика» (1960): «Кролику біжи» (1960), «Кролик зцілювся» (1971), «Кролик розбагатів» (1981), «Кролик на спочинку» (1990); «Кетавр» (1963), «Подружні пари» (1968), «Версія Роджера» (1986), «S» (1988). Мілан Кундера (1929) – всесвітньо відомий чесько-французький письменник; твори: «Людина. Дикий Сад» (1953), «Останній травень» (1955), «Монологи» (1957), «Я, похмурий бог» (1958), «Жак та його пан» (1971), «Життя деінде» (1975 як прощання з комунізмом, «Книга сміху та забуття» (1978), «Нестерпна легкість буття» (1982), «Безсмертя» (1990),). «Повільність» (1995) «Ідентичність» (1998), «Невідомість» (2000). Томас Пінчон (1937) – американський письменник з невідомим місцем мешкання; твориб «Ентропія» (1960), «V» (1963), «Виголошується лот 49» (1966), «Райдуга земного тяжіння» (1973), «Винокрай» (1990) та ін. Патрік Зюскінд (1949) – німецький письменник, кіносценарист; твори: «Контрабас» (1980), «Парфуми» (1985), «Голубка» (1987), Історія пана Зоммера» (1991), «Три історії та одне спостереження» (1995), «Про любов та смерть» (2006) та ін.

Культурно-мистецькі виставки та аукціони в Європі. Що таке «виставка»? Історія виставок: Перша всесвітня виставка «Great Exhibition of the works of industry of all J nations» (1851, друга – 1867, Париж, третя – 1876, Філадельфія). Провідні міжнародні виставкові організації: Міжнародне виставкове бюро (BIE), Міжнародна федерація виставкових послуг (IFES), Міжнародна виставкова спілка (UFI). Найбільші виставкові центри Європи: Дойче Мессе в Ганновері, Фієра Мілано в Мілані та Мессе Франкфурт у Франкфурті-на-Майні). Німецька виставкова першість. Історія аукціону Сотбі (1744 – до нині). Аукціонний будинок «Крістіз» (1766 – до нині).

Література

1. Грасс Г. Бляшаний барабан : роман / Гюнтер Грасс ; переклад з нім. О. Логвиненко. – Київ : Юніверс, 2005. – 776 с.
2. Грасс Г. Кіт і миша / Гюнтер Грасс; переклад з нім. Н. Сняданко. – Харків : Фоліо, 2008. – 186 с.
3. Грасс Г. Мое сторіччя / Гюнтер Грасс; переклад з нім. Н. Сняданко. – Львів: Видавництво Старого Лева. – 400 с.
4. Борхес Х. Л. Алеф : прозові твори / Хорхе Луїс Борхес; переклад з ісп. – Харків : Фоліо, 2008. – 572 с.
5. Вибрані поезії / Хорхе Луїс Борхес; переклад з ісп. С. Борщевського. – Лівів : Кальварія, 2013. – 158 с.
6. Вигадані історії: Оповідання / Хорхе Луїс Борхес; переклад з ісп. В. Шовкуна; прим. С. Борщевського. – К. : Видавнича група КМ-Букс, 2016. – 192 с.
7. Борхес Х. Л. Книга вигаданих істот / Хорхе Луїс Борхес; переклад з ісп. С. Борщевського. – Лівів : Видавництво Старого Лева, 2017. – 240 с.
8. Шість головоломок для дона Ісидро Пароді / Хорхе Луїс Борхес, А. Б. Касарес; переклад з ісп. С. Чубай, з коментарями М. Кіяновської. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. – 224 с.
9. Борхес Х. Л. Книга Піску. Пам'ять Шекспіра / Хорхе Луїс Борхес; переклад з ісп. С. Борщевського. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. – 160 с.
10. Умберто Еко:
11. Видавництво «Літопис»: «Маятник Фуко» (1998) та «Роль читача. Дослідження з семіотики текстів» (2004).
12. Видавництво «Фоліо»: «Ім'я рози» (2006), «Бавдоліно» (2009), «Празький цвинтар» (2011), «Таємниче полум'я цариці Лоани» (2012), «Номер нуль» (2015), «Острів напередодні» (2016).
13. Видавництво Старого Лева: «Не сподівайтесь позбутися книжок» (Еко, Ж.-К. Кар'єр, 2015) та ін.
14. Апдайк Дж. Кентавр. Ферма: Романи / Джон Апдайк; переклад з англ. М. Габлевич; передм. Т. Денисової. – К. : Дніпро, 1988. – 476 с. [Оцифровано].
15. Кундера М. Нестерпна легкість буття / Мілан Кундера; переклад з фр. Воліни Пасічної. – К. :
16. Зюскінд П. Парфуми / Патрік Зюскінд; переклад з нім. Ірини Фрідріх. – Харків : Фоліо, 2003. – 287 с.
17. Зюскінд П. Контрабас / Патрік Зюскінд; переклад з нім. Ірини Фрідріх. – Харків : Фоліо, 2005. – 128 с.
18. Зюскінд П. Голуб / Патрік Зюскінд; переклад з нім. Ірини Андрієнко-Фрідріх. – Харків : Фоліо, 2012. – 159 с.
19. Всеобщая история искусств. В 6 т. Т. 6 : Искусство 20 века. Кн. 1. / Под общ. Ред. Б. В. Веймарна, Ю. Д. Колпинского. – М. : Искусство, 1965. – 482 с.
20. Всеобщая история искусств. В 6 т. Т. 6 : Искусство 20 века. Кн. 2. / Под общ. Ред. Б. В. Веймарна, Ю. Д. Колпинского. – М. : Искусство, 1966. – 410 с.
21. Гомбрих Э. История искусства / Э. Гомбрих. – Москва , 1998. – 688 с.
22. Естетика: Підручник / Л. Левчук, Д. Кучерюк, В. Панченко; За заг. ред. Л. Левчук. – К. : Вища школа, 2000. – 399 с.
23. Западное искусство: 20 в.: Между Пикассо и Бергманом. – СПб.: Дмитрий Буланин, 1999. – 218 с.
24. Коротко про історію та теорію постмодернізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/185/5.pdf>
25. Мартыненко Н. Живопись США XX века / Н. Мартыненко. – К. : «Наукова думка», 1989. – 206 с.

26. Ничкало С. А. Мистецтвознавство: Короткий тлумачний словник. – К. : Либідь, 1999. – 208 с.
27. Полевой В. М. Малая история искусств: искусство XX века. 1901 – 1945. – Москва : Искусство, 1991. – 303 с.
28. Психодилічний живопис [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrconf.fl.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/11/Скляр_А.С._Т.59_С.2_Психоделічний-живопис-1.pdf
29. Роман Свередюк. Публікації за тегом: американські художники [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sverediuk.com.ua/tag/amerikanski-hudozhniki/>
30. Сучасне образотворче мистецтво в контексті соціокультурного аналізу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://estetica.etica.in.ua/suchasne-obrazotvorche-mistetstvo-v-konteksti-sotsiokulturnogo-analizu/>
31. Сучасний імпресіонізм художника Е. Ж. Рапроккі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bitter-onion.livejournal.com/206352.html#/206352.html>
32. Тортон С. 33 митці у трьох актах / Сара Тортон / Переклад з англ. Юрій Мазур, Олександр Михед, Ірина Шаповал. – К. : ArtHuss, 2016. – 336 с.
33. Тузов В. О. Історичний контекст культуротворчих інновацій / ІПСМ НАМ України. – К. : НВП «Інтерсервіс», 2013. – 144 с.
34. Химинець А. Магічний реалізм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://svitliteraturu.ucoz.ua/ld/1/160_-__.pdf
35. Чепелик О. Взаємодія архітектурних просторів, сучасного мистецтва та новітніх технологій, або Мультимедійна утопія / ІПСМ АМУ. – К. : Хімджест, 2009. – 272 с.
36. Ячменьова М. Магічний реалізм як дискурс постмодернізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=1658

Тема 23. Музична культура постмодерної доби

«Коли я зустрів Дебюссі, він був сповнений Мусоргського і наполегливо шукав шляхи, які не так-то й просто знайти. У цьому відношенні я його давно переплюнув. Мене не мучили ні Римська премія, ні будь-які інші, бо я був подібний Адаму (з Раю), який ніколи, ніяких премій не отримував – безсумнівний ледар. Я писав у цей час «Сина зірочок» на лібрето Пеладана і пояснив Дебюссі необхідність для француза звільнитися від впливу вагнерівських принципів, яку не відповідають нашим природнім прагненням. Я сказав також, що хоча я в ніякій мірі не є антивагнеристом, але все ж вважаю, що ми повинні мати свою власну музику і по можливості, без «кислої капусти німецької». Але чому б для цих цілей не скористатися такими ж образотворчими засобами, які ми бачимо у Клода Моне, Сезанна, Тулуз-Лотрека та інших? Немає нічого простішого. Чи не є це справжня виразність?»

Ерік Саті «Клод Дебюссі», Париж, 1923

«Французьке мистецтво кінця XIX сторіччя, пригнічене Вагнерівськими музичними драмами, стверджувало себе через імпресіонізм»

*Венсан д'Енді
«Ріхард Вагнер і його вплив на музичне мистецтво Франції»*

Західноєвропейська музика другої половини ХХ сторіччя: авангард, неокласицизм. Авангардисти П. Булез, П. Шеффер, К. Штокхаузен, Л. Але-Але, Дж. Кейдж, Л. Беріо. 1950-ті – початок дослідів з музичними реальностями. Об'єднавча ідея музичного авангардизму – «небачені звучання, нові пошуки виразності звуку». Булез, «Поліфонія Х» (1951), «Структури» (1952), «Молоток без майстра» (1954). Яніс Ксенакис (1922 – 2001), «Метастази» (1954), Concert РН тощо. Авангардистський дебют класика ХХ сторіччя польського композитора Кшиштофа Пендерецького (1933). Музика авангардизму, як музика протесту. Неокласицизм та інші стильові образи Ігоря Стравинського (1882 – 1971). Ендрю Ллойд Веббер (1948); рок-опери «Такі, як ми» (1965), «Йосип і його дивний кольоровий плащ снів» (1968), «Ісус Христос – суперзірка» (1970), «Евіта» (1978), «Кішки» (1981), «Зоряний експрес» (1984), «Привид опери» (1986), «Чарівник країни Оз» (2011). Карл Дженкінс (1944) і його творчість.

Джаз і його стильові різновиди. Дюк Елінгтон, Бені Гудмен, Каунт Бейси, Арті Шоу, Чик Уебб, Гленн Міллер, Томмі Дорси, Джиммі Лансфорд, Чарлі Барнет та ін. – про них. *Джаз* як синтез африканської та європейської культур. Характерні риси джазової мови – імпровізація, поліритмія (синкоповані ритми) й ритмічна фактура – свінг. Походження терміну «jazz» – «полювання», «хвилювання», «збудження». Виникнення терміну «jazz». Рейтайм і блюз дорівнює джаз. Витоки джазу як поєднання декількох музичних культур і національних традицій: від Африки до Нового світу. Культурний та історичний фон Нового Орлеана. Джаз починається. Бадді Болден і зростання джазу. «Велике пробудження» (близько 1800 року) – протоджаз. Робітничі пісні. Панування менестрелі (1845 – 1990). Дебют новоорлеанського оркестру «Тої Браун Диксиленд джаз бенд» в Нью Йорку (1915). Джазове сторіччя починається (1917). Поширення джазу в світі. Роль темношкірих у джазі. Висновки: майбутнє джазу. Джазовий дослідник Маршалл Стернс (1908 – 1966) про синтез «білої» і «чорної» культури в «Історія джазу». Стильові відгалуження джазу – Свінг, Бі-боп, Кул-джаз, Hard Bop, Modal jazz, Fri jazz, джаз-рок, Acid-jazz, Smooth jazz, Nu jazz, Latin jazz, Varching jazz, New Orleans, Progressive jazz, Регтайм.

Стилі і напрямки музичного модернізму. *Спірічуел* – жанр общинного релігійного співу, духовний хоровий гімн темношкірих американців. *Регтайм* – розважальна танцювальна музика, «рвана» мелодія із чітким маршовим супроводом. *Кантрі* – сільський фольклор США. Рок-музика на рубежі 1950 – 1960-х років, «Бітлз»; жанрові різновиди рок-музики: софт-рок, хард-рок, поп-рок, фолк-рок, панк-рок, психоделічний рок, хеві метал, треш. Рок-н-рол – від середині 1950-х років, Елвіс Преслі (1935 – 1977). Рок-опера – наприкінці 1960-х років; Ролінг Стоунз;. Поп-музика (або зневажливе попса, або витіснення рок-н-ролу) – охоплює різноманітні стилі та напрями масового музикування в англійських країнах в 1970 – 1980-х роках тощо. Технічні ідеї в музиці ХХ сторіччя. Хіп хоп або «музикан етрів» і його піджанри: ритм-енд-блюз, реггі, соул, фанк, ф'южн тощо. Електронна музика – з'єднання звуків за допомогою електронного обладнання. Змішані стилі музики.

Література

1. «ВІСІМ ТАКТІВ ЗАБУТОЇ МЕЛОДІЇ» / ФІЛЬМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=urhSeXdL_Zg
2. «Псевдокласика»: танго смерті (рос.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://2queens.ru/Articles/Muzyka/Psevdoklassika-tango-smerti.aspx?ID=2775>
3. Біографія Ллойда Веббера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.peoples.ru/art/music/composer/lloyd-webber/>
4. Бітлз і їх роль у розвитку молодіжної культури ХХ століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=73643>

5. Гриценко Т. Музична культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentbooks.com.ua/content/view/224/46/1/2/>
6. Друскін М. С. О захадноевропейской музыке XX века. – Москва : Советский композитор, 1973 – 271 с. (бібліотека Пчілки)
7. Дэйвис Х. Битлз: Авторизированная биография / Перевод с англ. – Москва : Радуга, 1990. – 448 с.
8. Избранные письма / Клод Дебюсси; Сост., перевод с фр., вступ. А Розанова. – Ленинград : Музыка Л-да, 1986. – 285 с.; [Оцифровано].
9. Імпресіонізм (музика) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://znaimo.com.ua/Імпресіонізм_\(музика\)](http://znaimo.com.ua/Імпресіонізм_(музика))
10. Інтернаціональна музична мова, в книзі Художня культура світу / Н. Миропольська, Е. Белкіна, Л. Масол та ін. – К. : «Вища школа», 2003. – С. 173 – 179.
11. Карл Дженкінс [Електронний ресурс]. – https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BB_%D0%94%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%BD%D1%81
12. Колліер Д. Л. Луї Амстронг. Американський геній. – Москва : Радуга, 1987. – 422 с.
13. Конен В. Д. Рождение Джаза. – Москва : Советский композитор, 1984. – 311 с.
14. Музичні стилі та течії XX століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://studme.com.ua/1424020813613/kulturologiya/muzykalnye_stili_techeniya.htm
15. Нова музика XX століття. Уповільнення історії / Тетяна Черидниченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vpered.wordpress.com/2012/01/02/cherednichenko-new-musi/>
16. Павлишини С. Музика XX століття: Навчальний посібник для ВНЗ культури та мистецтва. – Ленинград : БАК, 2005. – 230 с.
17. Рок-музика «виконала свою історичну місію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.com/ukrainian/news/2011/01/110114_rock_music_ie
18. Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки / За редакц. М. Зубрицької. – Львів : «Літопис», 1996. – 633 с.
19. Стернс М. Історія джаза [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://refdb.ru/look/2981706-pall.html>
20. Топ 10 пісень і мюзиклів Макса Веббер / СЛУХАТИ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.buro247.ru/music/expert/6263.html>
21. Ханон Ю., Сати Х. Воспоминания задним числом / Юрий Ханон, Ерик Сати. – М. : Издательство Цент средней музыки, 2010. – 682 с. [Оцифровано].
22. Эндрю Ллойд Веббер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vmiremusiki.ru/endryu-llojd-uebber.html>
23. Юцевич Ю. Словник музичних термінів / Ю. Юцевич. – К. : Музична Україна, 1971. – 142 с.

Тема 24. Російський імперський культурологічний дискурс

«Важко позбутися враження, що вона символізує звалтовані Росією землі, тоді як Сєвка, який одружується з нею, ніби оформляє «одруження» між Татарстаном і Росією – одруження, бажане росіянам, але недоречне з погляду Татарстану»

Людмила Петрушевська
«Така дівчина, совість світу» (1968)

«У 1995 році російський семіотик¹ С. Медведєву статті, в якій було зроблено спробу деконструкції того, що він назвав «радянським дискурсом», зауважив, що хоч дискурс влади був характерний для багатьох культур, у Росії привласнення мови для політичних цілей був всеохоплюючим і багаторівневим. Коли радянська могутність пішла на спад, російська мова залишилася з набором висловів і понять, які втратили будь-який зв'язок з реальністю. Тепер на руїнах радянського «новоязу» має бути створений новий стиль мовлення. Великі слова розпадаються внаслідок їх неправильного вживання; природнім є повернення до дуже простих і базових форм мовлення»

Ева Томпсон «Трубадури імперії...»

«Ми ніколи не розуміли їх і ми ніколи не зрозуміємо їх, тому що ситий не розуміє голодного... Ми завжди мали тони географії... Ми завжди мали надлишок людей, землі, корисних копалин, солдатів, спецслужб, бюрократів, міліції... Але вони завжди марили про свій власний шматок землі... Вони мріяли підняти там національний прапор і керувати власним господарством»

Валерія Новодворська
«По той бік відчаю»

«Читати, щоб жити»

Маскування колоніальної природи Росії. Поняття «націоналізм», «колоніалізм», «національна ідентичність». Відмінності між західним і російським колоніалізмами, захисним і агресивним націоналізмами. Про трансформацію російського націоналізму в імперські прагнення завоювання чужих земель. Об'єкти російського колоніалізму – Середня Азія, Центральна та Східна Європа, Сибір, Кавказ, Далекий Схід. Чому Росія не сприймалася як колоніальна держава? Маскування колоніальної природи Росії. Лінгвістична неясність поняття «Росія» (Russia). Едвард Кінан про Московію і Київську Русь. Поняття «Росія» як найбільша містифікація європейської історії. Зусилля російської літератури до затирання понять «Росія» і «Русь»: Іван Бунін «Аглая», Євгеній Анісімов, Лев Гуштин тощо. Невизнання за Росією культурної першості підкореними народами. Поразка російського імперіалізму. Моделі розбудови держави за Майклом Гехтером і відсутність в них російського типу держави. «Історія про зубра» журналу «Огонька» (1998) як історія про вищість росіян. Перетворення Росії із відсталого Іншого на «одного із нас» (Ева Томпсон). Трактування російської історії та літератури Алленом Чу («Атлас з російської історії: одинадцять століть зміни кордонів»). Герої Толстого, Достоевського, Пушкіна, Лермонтова, Тургенева, Чехова, Солженіцина, Рибакіна як частина російського

¹ Семіотика (від гр. такий, що має ознаки, або «знак», «ознаки») – наука, яка досліджує способи передачі інформації, властивості знаків та знакових систем в людському суспільстві, природі, або в самій людині. Семіотика – це теорія знаків і знакових систем.

колоніального проекту (А. Чу). Оберігання колоніальної спадщини російською літературою. Постколоніальна критика російської літератури. Критичний метод Едварда Саїда («Орієнталізм», «Культура та імперіалізм»). Самопрезентація Росії: щодо Польщі – Достоевський «Брати Карамазови», Тургенєв «Батьки та діти»; жителі Кавказу у творах Пушкіна і Лермонтова, включення німців і поляків у російське суспільство Толстим («Війна і мир») і Соженіциним у «Раковому корпусі» тощо. Літературна презентація Росії як соціальної утопії тощо. Текст як інструмент імперської влади.

Упровадження великодержавного статусу Росії в російській культурний дискурс. Різниця самопрезентації Росії й Заходу. Використання кавказького нарративу в конструюванні Російської імперії. Поневолення Польщі в російській художній літературі. Імперський політичний міт Л. Толстого в романі «Війна і мир». Солженіцин і великодержавний російський шовінізм.

Мрії про відновлення імперії в російській літературі пізньорадянського часу. Ева Томпсон про три типи російської імперської патології: 1) применшення до мінімального корінних народів на території їх мешкання (Сибір, Далекий Схід); відмова розрізняти російськомовне населення центру імперії й околиць; ігнорування інтересів меншин, які не розселені сукупно (євреї). Звеличення російської імперії після 1990-х років: «Російська імперія. Словник-довідник». Валентин Распутін, Віктор Астаф'єв – почесні раби імперії. Валентин Распутін vs Ілля Глазунов. Распутін: «Живи та пам'ятай» (1975), «Вік живи, вік люби» (1981), «Пожежа» (1985), «Сибір, Сибір...» (1989). Анатолій Рибаків і Віктор Астаф'єв – перетворення Неросії на Росію. «Діти Арбата» Рибаків у постколоніальному дискурсі. Астаф'єв, «Падіння листка» (1978) – казання про «подвиги» імперії. Томпсон про ритуали вшанування імперії: межева мітологізація «родіни». Проблеми мови: нечутливість російської до моральних проблем поваги до прав Інших (Солженіцин «Серпень чотирнадцятого» (1971). Риторика влади у російській літературі. Томпсон про неминуче руйнування імперії.

Написання історії в посткомуністичній Росії. Відсутність інтелектуального дискурсу в російській епістемологічній базі (твердження Е. Томпсон). Пропагування примітивного варіанту марксизму: «Теорія історичного матеріалізму» (1921) М. Бухаріна, «Історія Комуністичної партії Радянського Союзу (більшовиків): короткий курс» (1938) Сталіна тощо. Російські підручники після 1991 року: брак інтересу до історії ідей, статичний погляд на світ, неусвідомлення російської колоніальної зажерливості, ігнорування національних проблем у РФ тощо. Привласнення історії України й небажання розглядати тему історії державності України й представлення України як ворога. Погляд на СРСР з позиції інтересів російського народу. Новий літературний винахід – «російські національності». Російська інтерпретація історії ХХ сторіччя: агресія проти держав Балтії (восени 1939 року); радянська агресія проти Польщі (вересень 1939 року); договір між СРСР і фашистською Німеччиною (вересень 1939 року); зовнішня політика Росії в 1990-х роках; війна з Чечнею 1994 – 1996 роки. Спосіб формування державної ідеології для російського народу. Віктор Єрофєєв – «Російські квіти зла» (1997) – про повернення територій Російської імперії як спадщини всіх росіян. Доля підручника професора Саратовського університету Олександра Кредєрова (за підтримки фонду Джорджа Сороса). Образ ворога Іншого в історичній літературі ХХІ сторіччя.

Деконструювання імперії Людмилою Петрушевською. Жіноче руйнування імперського простору в літературі (Людмила Петрушевська, Тетяна Толстая). Жінка-аутсайдер в Російській імперії. Гендерна дискримінація в радянському суспільстві. Тема жіночої долі у творчості Людмили Петрушевської: «Уроки музики», «Троє дівчат у блакитному», «Сира нога, або зустріч друзів». Звуження імперського простору: «Сітка і пастка», «Сира нога...», «Бідне серце пані», «Поезія в житті», «Така дівчина совість світу». Антирадянський тон оповідань Тетяни Толстої: «Інакшість радянських жінок є не лише наслідком бідності радянського типу, а й імперських дисбалансів» (Е. Томпсон). Авторське усвідомлення зв'язків Росії з неросійськими суб'єктами («Така дівчина, совість

світу» (1968). Приниження жінок імперської нації («У бідному серці Пані»). Злиденне життя окремих людей є хворобою імперії. Петрушевська про другорядність політичного життя для «простої» жінки («Час ніч»). «Країна» – верховина злиденності, самотності й безнадії у могутньому СРСР. Руйнування імперії й художня деколонізація.

Викриття імперії Валерією Новодворською. Політичний життєпис «По той бік відчаю»(1993). Есе Новодворської про Кавказ і захист прав народів РФ на відокремлення. Нещасливе завершення історії Новодворської: розвернення до «старого російського екстремізму» (Е. Томпсон). Смерть (убивство) Новодворської (2014): більше ворог, а ніж друг.

Література

1. Бояновська Е. Микола Гоголь: між українським і російським націоналізмом / Переклад Анрія Боднара / Едита Бояновська. – Київ : Темпора, 2013. – 616 с.
2. Забужко О. Прощання з імперією? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/zabuzhko/46af1ad1229ac/>
3. Кебуладзе В. Феноменологія постколоніальної критики // Критика. – Червень 2009. – Ч. 5 – 6. – С. 8 – 10.
4. Новодворская В. По ту сторону отчаяния [Електронний ресурс] . –Режим доступу : http://lib.ru/MEMUARY/NOWODWORSKAYA/novodvorskaja.txt_with-big-pictures.html (*Треба читати..., щоб жити*)
5. Петрушевская Л. Время ночь. Повесть [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.litkarta.ru/russia/moscow/persons/petrushevskaya-l/vremia-noch/>
6. Петрушевская Л. Три девочки в голубом. Пьеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib-drama.narod.ru/petrushevskaya/girls.html>
7. Після колонії. Ева Томпсон пропонує переглянути історію Російської імперії сучасними очима. Інтерв'ю з Е. Томпсон 25 липня 2008 року/ Інтерв'юєр Юрій Макаров / Тиждень.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Publication/2610>
8. Саїд Е. Культура й імперіалізм / Едвард Саїд / Пер. з англ. – К.: Критика, 2007. – 608 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://edward-said.narod.ru/culture.htm>
9. Томпсон Ева М. Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм / Переклад з англ. М. Корчинської / Ева Томпсон. – К. : Основи, 2006. – 368 с.; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/thompson/tom.htm>

Тема 25. Історія моди у XVIII – XX сторіччях

XVIII сторіччя. Загальні означення: рококо як емблема французької культур XVIII сторіччя або «витончене прагнення насолоди»; дві протилежні тенденції в моді XVIII сторіччя: естетика епохи, що відходила й естетика природності (натуральності); перехід до неокласицизму після Французької революції; радикальні зміни в історії світової моди; мода як відбиток соціальних потрясінь. Жіноча мода доби рококо: елегантність і витонченість; типові жіночі костюми епохи рококо – *robe volante* та *robe la française* або *сукня на французький манер*; корсет і пан'є як атрибути жіночого вбрання епохи; французький шовк фабрик Ліона; вплив одягу простолюдинів, як зручного і функціонального, на моду аристократичних салонів; симптоми англоманії в чоловічому костюмі; «сукня на польський манер» і поділ Польщі (1772) між трьома державами; Елегантність в чоловічій моді: «наряд на французький манер» (густі кольори, складна вишивка, декоративні гудзики, пишні жабо) – типовий чоловічий одяг XVIII сторіччя; англоманія й костюм для верхової їзди в повсякденному побуті; тканини в смужку й завершення епохи вишитого чоловічого костюма. Екзотизм: *chinoiserie* та *indienne*:

chinoiserie – мода на все китайське (вишивка *ungen*, «пекінська смужка й *нанке*); захоплення «всім японським»; японське кімоно як домашній чоловічий наряд; індійська вощена тканина; *indienne* – тканина з Індії; розвиток бавовняної промисловості, тканина «жуї» (мануфактура Кристофа П. Оберкампа в Жуї). Естетика фантастичного декоративізму і «повернення до природи». Корсет і пан'є. Мода в період Революції: глибокі зміни в естетиці моди; одяг нижчих класів; «екстравагантний шовковий одяг яскравого кольору оголошено ворогом революції» (Томамі Суо); довгі штани й жикети *carماغноле* – провісники чоловічого костюма; збереження канону старої моди (*habit la française*); ексцентричні тенденції в моді на фоні змінюваного соціального клімату (молодечий фривольний і радикальний стиль – чорні наряди з білою хустинкою на шії як контрреволюційний протест проти терору *Muscadins*; щоголі-фати і богеми або «неймовірні» й пані «прекрасні» в період Директорії; традиційні сукні революції (без корсету і пан'є); сукня *шеміз* – найпопулярніша сукня початку XIX сторіччя. Англійська мода як результат промислової революції, французька мода як результат політичних змін. Новий етап в європейській моді.

XIX сторіччя. Франція – визнаний лідер у світі жіночого одягу; диктатура Англії у світі чоловічого костюма або «паризька мода» і «лондонський фасон». Імператриця Євгенія – законодавець моди Другої імперії (1852 – 1870). Жінки – законодавці моди. Поява універсальних магазинів (1850-ті) й популяризація моди. Визнання паризької моди у світі (кінець XIX сторіччя). Стиль ампір і придворне вбрання: відхід від моди рококо й перехід до неокласицизму (сукня шеміз, відсутність корсету й пан'є); мода на нові тканини – муслін, газ, перкаль; європейський теплий одяг: шалі із Кашміра, *спенсер і ремінгтон* (упливі воєнної мод часів Наполеона Бонапарта); Кашмірські шалі (від 1799) у списках приданого й заповітах; Друга імперія й накидки, занепад мануфактури кашмірських шаліків; мода на англійські бавовняні тканини й занепад мануфактури шовків у Ліоні; закон (1804) про церемонії в ліонських шовках; попит на спідню білизну. Романтичний стиль: повернення корсетів; новинки моди від 1820-х років: рукав «бараняча нога», найглибше з відомих декольте, найбільші й найдекорованіші з відомих зачісок; естетика романтизму й жіноча мода; повернення до XV – XVI сторіч. Зміни 1830-х – 1850-х років: мода на кринолін (нижня спідниця з обручами); політка Наполеона III щодо ліонського шовку; праця знаменитого кутюр'є Чарльза Фредеріка Ворта. Мода 1860-х – 1880-х років. Завершення модна на «штучний силует» XIX сторіччя. Мода наприкінці XIX сторіччя і початком Першої світової війни – «Прекрасна епоха»: естетика декадансу; мода на природне тіло; використання чоловічого костюма. Еволюція жіночої спідньої білизни: корсет – найважливіша деталь жіночої білизни (до початку XX сторіччя). Формування системи моди: зміни в текстильній промисловості; внайдіння штучного фарбника – аніліну; удосконалення швейної машини (Ісак Мерріт Зінгер, 1851); поява готової сукні, пошитої не на замовлення; відкриття будинку моди в Парижі (Ч. Ф. Ворт, 1857). Одяг для спорту й курортного відпочинку. Японізм і паризька мода: мода на все японське; еволюція кімоно в домашній халат; вплив японського кімоно на європейську моду.

XX сторіччя. *Перша половина XX сторіччя:* вплив соціальних потрясінь на розвиток моди; пошук одягу нового типу й відмова від корсету; дизайнерські дебати: Ч.Ф.Ворт, Жак Дусе, Жанна Пакен проти Поля Пуаре; перший костюм без корсета (Пуаре); початок епохи кутюр'є – Маріно Фортені, Жозефф Гоффман тощо; модні журнали – *Voque* (1892, Нью-Йорк) та *Gazette du Bon Ton* (1912 – 1925, Париж); створення Синдикату високої моди (1910). Новий образ жінки: естетика авангарда після Великої війни; пошуки одягу нового типу й відмова від корсету; новий образ жінки: андрогенний стиль (1925) і простота зачіски й убрання; новий жіночий стиль Габріелі (Коко) Шанель і Мадлен Віонне; з'єднання понять «мода» і «мистецтво». Мистецтво і мода: строї для повсякденного життя; творчий дизайн Ельзи Скіапареллі: вплив дадаїзму й сюрреалізму на дизайн повсякденного одягу, імпровізація з віскозою, вінілом і целофаном, поширення стилю Скіапареллі на моду після Другої світової війни; американський кінематограф і

мода; поява модних ілюстрованих журналів; кольорові світлини 1930-х років. Друга світова війна і мода: закриття модних салонів; плани Гітлера про перенесення модної індустрії в Берлін; «План розроблення утилітарного одягу» (1941) в Англії; Об'єднане товариство модних лондонських дизайнерів: Едвард Моліно, Харді Еміса і Нормана Хартнела та їх 32 типи одягу для масового виробництва; заборона широких спідниць у США 1941 року; американська індустрія моди: неохайний каліфорнійський стиль діловий нью-йоркський, функціональний студентський стиль; повернення високої моди в Париж після Другої світової війни; перша колекція Крістіана Діора (1947) і *The New Look (корсет і широка спідниця)*. Друга половина XX сторіччя: піднесення масового споживання у 1960-х роках; народження нової моди – *prêt-a-porter* (готовий одяг); розвиток індустрії моди 1970-х років; нові модні запити 1990-х років; універсалізація моди в XXI сторіччі. Відродження паризької високої моди. Популярність одягу *prêt-a-porter*. Одяг для сильних світу цього: *power dressing* («одяг влади») для ділових пань; одяг для менеджерів і чиновників від кутюр'є Джорджо Армани; «реальний одяг» Джанні Версачі (1980-ті роки); винайдення сучасної білизни – француз Жан Поль Готье й англійка Вів'єн Вествуд. Зміна цінностей: новаторство бельгійського модел'єра Мартіна Маржієля (1989); тіло як предмет моди на початку XXI сторіччя – грим, пірсінг, тату тощо. Вивчення історії костюма Інститутом костюма Кіото.

Література

1. История моды с XVIII по XX век. Коллекция Института костюма Киото / Авторы текста Акико Фукай, Таммами Суо и др. – Москва : АРТ-РОДНИК, 2003. – 736 с.
2. Вигарелло Ж. Искусство привлекательности от Ренессанса до наших дней / Жорж Вигарелло. – Москва : Новое литературное обозрение, 2013. – 432 с.
3. Коко до Шанель / Художній фільм, 2009 / Режисер Анн Фонтен [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gidonline.club/2011/04/koko-do-shanel.html>
4. Коко Шанель / Художній фільм, 2008 / Режисер Крістіан Дюге [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://baskino.co/films/biograficheskie/1714-koko-shanel.html>
5. Дім Версачі / Художній фільм, 2013 / Режисер Сара Шугарман [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kinogo.club/5695-dom-versache-2013.html>

Тема 26. Європейська ментальна настанова. Новий час / «ментальність»;
індивід, сім'я, суспільство; релігійність

**«Я є, яким є, таким я і буду...
Я є, яким є, таким і помру... і так я закінчу... і так я пишу»**

Томас Вейтм (1503 – 1542)

«Господа Бога хотіли скопіювати, ідентифікувати себе з ним, аж поки не дійшло до того, що можуть за допомогою ядерної енергії зруйнувати все творіння. Але не знайшлося заміни Богові, що любить і милостивістю своєю стримує агресію»

Г.-Е. Ріхтер (1989)

«Історія ментальності» як поняття. Французьке походження терміну «ментальність». Йоган Гейзінга («Осінь середньовіччя», 1919) про «ментальність». Першість медієвістів та істориків раннього нового часу в означенні поняття «ментальність». Основна проблематика праць учених школи «Анналів». Становлення нової дисципліни. Модернізація як причинок інтересу до уявлень, соціальних знань,

звичних способів співжиття «нової історіографії». Неусталеність поняття «ментальність» в німецькій історіографії. Значення історичного плану в історії ментальності. Тяжіння до всеосяжності – «тотальної історії». Суб'єктивний фактор в реконструкції ментальних настанов. Позитивістська постановка питання й історія ментальності. Історична ментальність як набір способів і змістів мислення, які типові для відповідного колективу у відповідний період. (П. Дінцельбахер). Виявлення ментальності в діях. Діалектика взаємодії елементів історичної ментальності: «способи мислення», «змісти мислення», «способи сприйняття», «змісти сприйняття», «колектив», «час», «дії». Відмінність між історією ментальності й та історією ідей та духовного розвитку. Історія ментальності як центральний аспект «тотальної історії». Акцентування уваги на чужому у свідченнях минулого. Критерії чужого в історії ментальності: 1) феномени, які існували й існують постійно, але які оцінюють по-різному; 2) феномени, які існували й існують лише з часів пізнього середньовіччя й існують до періоду Просвітництва, або й досі як реліктові явища; 3) феномени кохання, які існували й існують, але з компонентом чи без компоненту любові.

Ставлення до індивіда, сім'ї й суспільства. Античність: принцип нерівності у поглядах на індивіда та суспільство; дискримінаційні групи: раби, жінки; принципи нерівності серед вільних чоловіків; раби: амбівалентність статусу рабів (дискусія між софістам і, приміром, Арістотелем); безправ'я рабів; жінка: вмотивування нижчості жінки, біологічне призначення жінки, покора чоловікові, заборона політичної й громадської діяльності; різниця статусу в Греції й Римі тощо; диференціація серед вільних чоловіків: дихотомія громадянин/негромадянин, регламентування доступу до влади; субтильне пошанування нерівності римлянами; літературні джерела про необхідність нерівності; ставлення індивіда до сім'ї і держави; особливе значення сім'ї влада *pater familias*; зразок атенської демократії й відданість землі. Середньовіччя: настанов про нерівність людей (принаймні у сьогобічному житті) й про суспільну ерархію (підпорядкування) як дану Богом; рівність після смерті; стосунки між особою і групою (особою й інституцією в античності); сімейні зв'язки у буденному житті; погляди Отців церкви на сім'ю; уявлення суспільства про себе; ґрунтовний злам у відносинах між суспільством і особою; важливість на лежання до громади; образ суспільства високого середньовіччя; розвиток власного «я» у пізньому середньовіччі; диференціація суспільства у джерелах. Новий час: сім'я як чинник індивідуальної ідентифікації; поширення поняття «сім'я» на малу соціальну групу батьків і дітей у XVIII сторіччі; приватизація й емоціоналізація сім'ї в буржуазному суспільстві; сучасна плуралізація форм сім'ї і життя, деінструалізація малої сім'ї (1960-ті роки).

Релігійність: страх і любов в образі божому; елімінація пояснювальної гіпотези – Бог тощо. Античність: ставлення до релігії в епоху греко-римської античності; ґрунтовні релігійні зрушення в Греції (600 рік); перехід до суспільств полісів і зв'язок людей із Богами; релігійна змінюваність в епоху еллінізму; релігійність римлян; прагматична й поверхнева позиція щодо релігії й індивідуальні потреби; поширення й переможна хода християнства – єдиної, окрім єврейської, монотеїстичної релігії в Римській імперії. Середньовіччя: середньовіччя – «епоха віри»; «зачарований» світ середньовічної людини; потреба виражати свою релігійність за допомогою матеріальних знаків – власним тілом; опертя середньовічної релігійності на принцип взаємного служіння; образ Бога для людини раннього і високого середньовіччя; зміна релігійної ментальності в період високого середньовіччя (сучасні ознаки); нові тенденції релігійності в пізньому християнстві. Новий час: демітологізація («знімання чарів») релігійності; погляд на Реформацію; релігійність в епоху раннього нового часу; рехристиянізація світу в XIX сторіччі; амальгамація релігії із світською політикою тощо.

Література

1. Гайзінга Й. Осінь середньовіччя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psm.in.ua/psm/index-671.html>
2. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера / Переклад з нім. Володимира Кам'янця. – Львів : Літопис, 2004. – 718 с.
3. Каган М. С. Введение в историю мировой культуры. Кн. 1 и 2 / М. С. Каган. – СПб : Петрополис, 2003. – Кн. 1. – 383 с; Кн 2. – 320 с. або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yanko.lib.ru/books/cultur/kagan-vved_v_ist_mir_cult-a.htm
4. Гофф Ж. Л. Середньовічна уява / Перекл. з фр. Ярема Кравець / Жак Ле Гофф. – 348 с.
5. Ружмон Д. де, Любов і західна культура / Переклала з фр. Ярина Тарасюк / Дені де Ружмон. – Львів : Літопис, 2001. – 302 с.
6. Чарльз Т. Секулярна доба. Книга перша / Чарлз Тейлор / Перекл. з англ. – К. : Дух і Літера, 2013. – 664 с.

Тема 27. Європейська ментальна настанова. Новий час / сексуальність, кохання; смуток, радість, щастя; комунікація

***«Відтоді як зло війни добро майже прогнало,
Лишилось, любий друже нам одне,
Звучить бо любо: ми плодимо дітей»***

Ф. Лотау (1604 – 1655)

***«Будь безстрашним, не вважай за втрату.
Не втікай від щастя, не впадай у заздрість.
Розважайся й не страждай
Це проти тебе змова щастя, місця й часу»***

Пауль Флемінг (1609 – 1640)

Ставлення до сексуальності та важливості кохання. Античність: ставлення античної людини до кохання; два божества еротичного кохання в Греції – Ерос і Афродіта; феномен кохання і сексуальності в сенсі інтегративного складання міту і культу заперечення та очищення сексуальності на користь очищеного від сексуального потягу кохання до Бога; еротизація відносин з Богом тощо. Середньовіччя: зведення сексуальності до продовження роду християнством; історія почуття кохання до XI сторіччя; «відкриття кохання у середньовіччі» (XI – XII сторіччя); почуття між жінкою і чоловіком як феномен пізнього середньовіччя; суспільне визнання сексуальності (деталі моди). Нові часи: протилежні погляди на кохання в XVI сторіччі; поглиблення думок про кохання й відновлення чуттєвого кохання в добу Ренесансу; віднесення до забуття аскетизму, целібату, цнотливості – сповідувать церквою утримання; любовні втіхи на фоні війн, приміром Тридцятилітньої (1618 – 1648); венеричні хвороби й епідемії й обмеження сексуальності; право батька й обмеження стосунків статей (критика від Боккаччо в «Декамероні» IV/1, Лютера, Сервантеса у новелістиці до Шіллера в «Кабалі і коханні»); табу на описування статевих гетеро- та гомосексуальних актів (від XIII (Лукіян «Роман про віслюка» (бл. 120 – 180 років після Р.Х.), Ніклосо Вюле (XV сторіччя) і закінчуючи Віландом у XVIII сторіччі); формування списку (Index) заборонених книг в часи Антиреформації («Декамерон» Боккаччо); засудження Страшного суду в Секстинській капелі (1508 – 1512) Мікелянджело (Мікель-Анджело) за оголеність тіл; Даніель да Вольтер (1509 – 1566) – «той, що робить штани»; «сексуальна революція» як наслідок Реформації; гроші й шлюбні цінності (Д. Дефо, Е. Фукс, С. Джонсон тощо);

«галантний час» (або «елегантний чоловік, коханець») (1648 – 1789) (образ Дон Жуана в творі «Сквільський баламут, або кам'яний гість» (1630) Тірсо де Моліни); флагаелантизм та вуаеризм у щоденному житті в нові часи; високий стиль непристойної літератури (Маркіз де Сад (1740 – 1814); «воскресіння» кохання на порозі XIX сторіччя як програма романтиків (Ф. Шлеєрмахер, «Інтимні листи», 1800); жіноча емансипація і рух за сексуальну реформу; «сексуальна революція» у XX сторіччі.

Уявлення про радість, смуток і щастя та ставлення до них. Античність: релігійне походження поняття «щастя»; «античне щастя»: «eudaimonia» – «освянення Боже», «olbos» – багатство, «euthychia» – удача; влада богів над долею людини; Гомер про владу людини над своєю долею й «hybris» – непотрібний смуток; утвердження в літературі та філософських колах усвідомлення смутку і радості від інтелектуальної і моральної здатності людини в V – VI сторіччях до Р.Х. (нещастя як засіб для розсудливості (Есхіл), слава, влада і багатство не засоби щасливого життя (Платон), немає щастя «з видимості» (Сенека і стоїки); індивідуальна й колективна радість в епоху античності. Середньовіччя: протистояння «щастя і смутку» християнсько-релігійному світогляду; вплив теології Августина (до XIII сторіччя) на розуміння моралі; церква проти мирських форм неприхованого вираження афектів (навіть радості в літургії) у ранньому середньовіччі; формування зразків колективних й індивідуальних уявлень про радість і смуток на зламі XI – XII сторіч; участь мистецтва в процес оцінювання емоцій (програми тайної вечери, патетичні портрети чоловіків, сценарії (lamentation Christi) з Марією у центрі тощо); нові підходи до радості і смутку на англо-нормандських територіях від XI сторіччя; формування світської придворної культури щастя від середини XII сторіччя; придворні уявлення про щастя оперті на вчення Арістотеля (від XIII сторіччя) в інтерпретації Альберта Магнуса й Томи Аквінського; боротьба теології з придворними концепціями щастя у XIII – XIV сторіччях; «плебейська утопія» (країна щастя Куканія, країна карнавалів і фізичної насолоди) на зламі епохи середньовіччя і нових часів. Новий час: різноманітність сприйняття та вираження індивідуальних і колективних почувань у нові часи; «Щасливчик» (анонімний твір, Аугсбург, 1509) про традиційну мораль з урахуванням нових цінностей – прагнення грошей, мобільності та необмежених можливостей; «цивілізування» переживань і контроль над потягами; підтримання традиційного розуміння щастя у проповідях і агіографічній літературі XVI сторіччя; еволюція розуміння щастя в протестантизмі; технічний прогрес як головна передумова щастя; контроль за потягами та афектами в утопіях ідеальної держави – тільки держава гарантує тихе особисте щастя; ренесанс образу античної богині щастя в образотворчому мистецтві та емблематиці в XVII сторіччі; просвітники про щастя як наслідок хорошого виховання (XVIII сторіччя); історичне уявлення про щастя жінки й чоловіка; «калькуляція користі» утилітаристів Бентема та Мілля; зміни у розумінні щастя в XX сторіччі (або «макарони приносять щастя»).

Комунікація. Античність: місто як найкраща форма комунікації («Людна – це така істота, якій призначено жити в місті» (zoön politikon) (Арістотель); значення слова та мови в інтеракціях в Стародавній Греції; мова як незмінний медіум людського життя; діалогічні моменти у промовах, комедіях та трагедіях; поява письма у Греції (VIII сторіччя до Р.Х) як форма комунікації; уміння читати й писати як засіб використання інформаційної системи; слабкість надрегіональної системи комунікації; Римська кур'єрська служба; подолання кордонів – листування; перша інформаційна біржа у Греції (V – IV сторіччя); обмін інформацією в межах транспортної системи в Римській імперії; значення комунікаційних систем для поширення християнства. Середньовіччя: середньовічна література як засіб спілкування й прищеплення суспільних ідеалів; «Пісня про Гільдебранда» (друга половина VIII сторіччя) й проблеми комунікації; ексклюзивні комунікативні спільноти у високому середньовіччі (відмежування одних соціальних класів від інших); придворна поезія як вивчення і засвоєння соціальних цінностей та ідеалів; розвиток відносно єдиної придворної мови в XII сторіччі (поезія); діалектизм як

мовний бар'єр у Німеччині; виникнення гомогенної комунікативної спільноти (вчені, що розмовляли латиною й поети, що писали народними мовами); вплив латини на розвиток народних мов; енциклопедії та словники в ранньому середньовіччі; усне поширення поезії в середньовіччі; перетворення усної поезії на писемну культуру й книгодрукування; участь жінок у придворному комунікативному процесі; правильне ведення розмови як один з основних складників культури (Крет'єн де Труа, Вольфран фон Ешенбах, Готтфрід Страсбурзький, Вернер дес. Гартенер, Данте («Нове життя»), Джефрі Чосер тощо); рукопис як найактивніший носій комунікації в середньовіччі; невербальна комунікація – символіка, жестикуляція, міміка; комунікативні функції образотворчого мистецтва. Новий час: взаємовпливи комунікації й соціальних змін; спектр типів комунікації в індустріальному суспільстві; чинники впливу на сфери комунікації: 1) формування та уніфікація національних мов; 2) ліквідація неграмотності; 3) технізація; зміни в міжособистісній комунікації як процес цивілізації; мас-медійна комунікація; мережева комунікація тощо.

Література

1. Васильєва Г. М. История европейской ментальности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.nsuem.ru/edu/imop/docs/Vasileva.pdf>
2. Вигарелло Ж. Искусство привлекательности от Ренессанса до наших дней / Жорж Вигарелло. – Москва : Новое литературное обозрение, 2013. – 432 с. (Розміщена в Мережі)
3. Гайзінга Й. Осінь середньовіччя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psm.in.ua/psm/index-671.html>
4. Этнонациональный анализ развития европейской ментальности в эпоху Возрождения. – [Електронний ресурс]. – режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/etnofunksionalnyy-analiz-razvitiya-evropeyskoj-mentalnosti-v-epohu-vozhzhdeniya>
5. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців / Ірина Ігнатенко. – Харків : «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016 – 224 с.
6. Ігнатенко І. Чоловіче тіло у традиційній культурі українців / Ірина Ігнатенко. – Харків : «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016 – 224 с.
7. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера / Переклад з нім. Володимира Кам'янця. – Львів : Літопис, 2004. – 718 с.
8. Каган М. С. Введение в историю мировой культуры. Кн. 1 и 2 / М. С. Каган. – СПб : Петрополис, 2003. – Кн. 1. – 383 с; Кн 2. – 320 с. або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yanko.lib.ru/books/cultur/kagan-vved v ist mir cult-a.htm>
9. Культурні цінності Європи / За ред.. Ганса Йоаса і Клауса Вігандта. – К. : Дух і літера, 2014. – 552 с.
10. Гофф Ж. Л. Середньовічна уява / Перекл. з фр. Ярема Кравець / Жак Ле Гофф. – 348 с.
11. Ружмон Д. де, Любов і західна культура / Переклала з фр. Ярина Тарасюк / Дені де Ружмон. – Львів : Літопис, 2001. – 302 с.
- 12.

Тема 28. Західноєвропейський театр XVII – XVIII сторіч

Європейський театр XVII сторіччя. Криза гуманізму й занепад мистецтва в Італії в XVI сторіччі. Пасторальна драма й фарси із селянського життя як ознака занепаду ренесансної культури. Імпровізаційний жанр комедії масок (або комедії дель арте) в італійському театрі; перше свідчення про комедії масок; зразки сценаріїв комедії масок (Фламініо Скала «Чоловік»; Базіліо Локателлі «Гра в пріму»); естетичні принципи комедії масок; занепад жанру дель арте в XVIII сторіччі. Театральна будівля і сцена в Італії в XVII

сторіччі: театр Фарнезе в Пармі; Італійський театр у XVII сторіччі в описанні Й. Фуртенбаха; Нікола Саббатіні про мистецтво будувати декорації й машини в театрах; постановки Джакомо Тореллі в Парижі («Вигадана божевільна», «Весілля Федіти і Пелея»). *Іспанська драматургія в XVI – XVII сторіччях*: Лопе де Вага та його наступники (Тірсо де Моліна, Хуан Луїс Аларкон); публічний театр та актори Іспанії (публічний театр в Мадриді; різні види акторських труп; опис мандрівної акторської трупи; побутове життя акторів; заборона виступів для жінок; заборона вистав за часу Філіпа II; правила внутрішнього розпорядку в публічних театрах; умовність іспанської сцени; перший спектакль ауто; контракт на постановку ауто). Придворний театр в Іспанії XVII сторіччя. Педро Кальдерон де ла Барка: «Життя – це сон», «Саламейський алькальде»; відродження ауто в творчості Кальдерона. Англійський театр XVII сторіччя: сучасники й наступники Шекспіра: Бен Джонсон; Френсіс Бомонт і Джон Флетчер. Театри й акторські трупи в Англії: придворний театр; публічний театр; спектаклі дитячої трупи; золота молодь в міському театрі; зразок акторського контракта в антрепризі Генело; акторське мистецтво в Англії; Річард Бербедж; Річард Тарльтон; чоловіки в жіночих ролях. Пуритани і театр: теоретичні висловлювання проти театру; протести пуританської влади проти театру; захист театру його діячами; театр в роки першої революції: декрети парламенту про закриття театрів й припинення театральної діяльності в Англії; доля акторів після закриття театрів; перший англійський оперний спектакль за Кромвеля. Театр в період Реставрації: актори в перші роки після Реставрації; спектакль трупи герцога; захист Драйденом римованого вірша; критика Драйденом драм Шекспіра та його сучасників; Вольтер про комедії періоду Реставрації. *Французький театр*. Паризькі театри й актори в першій половині XVII сторіччя; П'єр Корнель, Жан Расін та Ніколя Буало-Депрео. Постановка та виконання трагедії в XVII сторіччі: постановка й виконання трагедії в другій половині XVII сторіччя (монтування класичних трагедій в Бургундському готелі; участь глядачів у спектаклі; монфлери; флоридор; акторське мистецтво Терези Дюпарк та Марі Шанмеле; комічний театр до Мольєра (Жан Табарен «Другий фарс», Савініан Сірано де Бержерак «Провчений педант», Поль Скарон «Дон Яфет Армянський»); драматургія Жана Батиста Мольєра (теоретичні висловлювання Мольєра; робота Мольєра з акторами; Мольєр-актор; монтування комедій Мольєра в другій половині XVII сторіччя); заснування театру Французької Комедії. Німецький театр: німецький театр в XVII сторіччі; (англійська комедія в Німеччині; старовинна німецька афіша; Андреас Гріфіус «Кардено і Целінда», «Господар Петер Сквенц; трупа Фельтена); шкільний театр езуїтів (Якуб Понтан «Поетика», Франц Лане «Роздуми про сценічну гру»).

Європейський театр XVIII сторіччя. Англійський театр: театр після Другої революції (Річард Стіл «Брехун-коханець», Коллі Сіббер «Безтурботний чоловік»; міщанська драма (ідеї міщанської трагедії у Стіла, Джордж Лілло «Лондонський купець, чи історія Джорджа Барнвеля); пародія й сатира в театрі першої половини XVIII сторіччя (Джон Гей «Опера убогого», Генрі Філдінг «Трагедія трагедій», «Дон Кіхот в Англії», Історичний календар за 1736 рік»); відродження комедії (Олівер Гольдсміт «Ніч помилок», «Доброчинний», Давід Гаррік «Бонтон, чи Світське життя», Бернард Шоу про Філдінга); театри й актори в Англії (театр Дрю-Лен на початку XVIII сторіччя; актори Дрю-Лен в першій третині XVIII сторіччя; Джонатан Свіфт «Повчання акторам»; Джон Річ та його пантоміми; театр королеви в Хеймаркеті; конкуренція театрів Дрю-Лен та Хеймаркет; Аддісон про костюми та мізансцени в трагедіях; шекспірівський спектакль в 1714 році; актори Томас Беттертон, Джеймс Кун, Чарльз Маклін; Маклін як театральний педагог; стара й нова школа акторської гри; Гаррік як актор; уведення рампового освітлення в Дрю-Ленітошо). Французький театр: загальні умови розвитку (занепадницькі настрої аристократії; ріст буржуазії; просвітницький рух і зацікавлення театром; актори; театральна цензура; про реформу театру в книзі Л. Ріккобона «Про реформу театру»); драматургія Франції на початку XVIII сторіччя (зміна ставлення до Корнеля і Расіна; Жан-Франсуа Реньяр «Єдиний нащадок», Ален-Рене Лесаж «Тюркаре», Філіп Неріко-

Детуш «Марнославець», П'єр Маріво «Гра кохання й випадку»; теоретичні настанови Лашоссе; Лессінг про Лашоссе); театр Французької Комедії (правила внутрішнього розпорядку в театрі; глядацький зал в театрі Французької Комедії; захист правдоподібності й костюмів; французькі трагедійні актори – Мішель Барон, Марі-Анна Дюкло, Арієнна Лакуврьор, Жанна Госсен, Гранваль, Марю Дюменіль, Іпполіта Клерон, Лекен (режисер), Ларін, Марі Рокур, Офрен, Фрізар, Молс та ін.; французький комедійний ансамбль; ярмаркові й бульварні театри; театр Італійської Комедії (акторське виконання в театрі Італійської Комедії; налагодження контактів з французькою публікою; віна буффанів; трупа театру Італійської Комедії в 60-х роках XVIII сторіччя тощо). Італійський театр: Карло Гольдоні про реформу театру; драматургічна техніка Гольдоні; дитячі спектаклі Карло Гоцці; морально-політичні погляди Гоцці; літературно-театральна полеміка; Гоцці проти Гольдоні і Кьяри; перші кьяби і причина їх успіху; реформа італійської трагедії Дзенно та Метастазіо; театральна архітектура й декорації. Німецький театр: класична реформа в театрі; п'єси Луїзи Готшед; Йоган Крістоф Готшед; Кароліна Нейбет і Готшед; драматургія Готгольда-Ефраїма Лессінга; актори середини XVIII сторіччя; драматургія «бурі і натиску»; Шрьодер й утвердження драматургії в Німеччині; драматургічний досвід Гете; Фрідріх Шіллер; міщанська драма кінця XVIII сторіччя; театри й актори кінця XVIII сторіччя; Веймарський театр і режисура Гете.

Джерела та література

А) Джерела

1. Хрестоматия по истории западноевропейского театра / Составление и редакция С. Мокульского; издание второе, исправленное и дополненное. – М. : «Искусство». – Т. 1. – 816 с. – Т. 2. -

Література

2. Дживелегов А, Бояджиєв Г. История западноевропейского театра от возникновения до 1789 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://svr-lit.niv.ru/svr-lit/istoriya-zapadnoevropejskogo-teatra/index.htm>
3. ІСТОРІЯ ТЕАТРУ / Оскар Г. Броккет, Франклін Г. Гілді / Переклад з англійської Тетяна Дитина, Назар Козак, Ганна Лелів, Галина Сташків. – Львів : Літопис, 2014. – 729 с.
4. Запаноевропейский театр от эпохи Возрождения до рубежа XIX – XX вв. : Очерки / Отв. ред. М. Ю. Давыдова. – Москва : РГГУ, 2001. – 436 с. (бібліотека Олени Пчілки).
5. Німецький театр XVII века [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://istoriya-teatra.ru/books/item/f00/s00/z0000017/st066.shtml>
6. Німецький театр и драматургія эпохи Поосвещения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ifreestore.net/113/4/>
7. Паві П. Словник театру / Патріс Паві. – Львів : Видавництво центру ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 639 с.
8. Театральное искусство XVII – XVIII веков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.myshared.ru/slide/1049542/>

Тема 29: Західноєвропейський театр XIX – XXI сторіч

«Працюючи в найрізноманітніших умовах, ми зрозуміли один важливий принцип – менше потрібно турбуватися про зручність глядача. [...] Публіка ніколи не страждає від відсутності зручностей, якщо її захоплює гра. Зараз всі сидять у зручних кріслах, але в таких зручних, що в них можна заснути»

Пітер Брук

«Якщо спробувати сформулювати це одною фразою [про постмодерністський театр], то режисер уже не перетягує п'єсу на свою власну територію, натомість розгортає власне висловлювання на території п'єси»

Театрознавець А. Липківська, досліджуючи вистави 90-х – початку 2000-них років в Україні в: «Літературне періоджерело та сценічний текст: від егоцентризму» молодого театру рубежу 1980 – 1990-х років – до демократичних цінностей сьогодення» (2006)

Європейський театр і кіно XIX сторіччя. Театр. Народження якісно нового драматичного театру. Заснування численних приватних театрів, зорієнтованих на глядача (паризькі «театри бульварів», «малі» театри в Лондоні тощо). П'єси В. Гюго, О. Дюма, П. Меріме у Франції, Л. Тіка в Німеччині, Дж. Байрона й П. Шеллі в Англії як протиставлення традиційним репертуаром класицизму. Переосмислення в романтичному дусі п'єс В. Шекспіра, Ф. Шіллера та І. В. Гете тощо. Романтичний театр XIX сторіччя як засіб впливу на глядача й акторське мистецтво Марка Дорваля, Фредеріка Леметрі й Елізи Рашель у Франції, Сари Бернар у Німеччині, Едмунда Кіна в Англії. Головна роль режисера в театрі XIX сторіччя й «режисерський театр»: Людвіг Кронек з Майнінгенського театру, Анре Антуан з Франції – засновник «Вільного театру» (1887). Нові принципи театрального мистецтва. Кіно. Кіно як новий вид мистецтва (Франція, Огюст і Анрі Лам'єри, 1895). Винахід фотографії 1839 року Л. Дагером. Створення кінескопа механіком Одеського університету Йосипом Тимченком (1894). Тимченко як фактичний першовідкривач кіно. Заява Миколи II щодо винаходу Тимченка («Все це нісенітниця, жодного значення таким дрібницям надавати не потрібно...»). Перший кіносеанс (Париж, Бульвар Капуцинів, «Гранд Кафе», 28 грудня 1895 рік, «вихід робітників з фабрики»). Перші фільми: «Прибуття потяга» й «Политий поливальник». Здобутки театрального мистецтва у XIX сторіччі. Кіномистецтво у XX сторіччі. Голлівуд – «фабрика мрій».

Театральне мистецтво кінця XIX – XX сторіччя : модерний театр / драматургія, акторське й режисерське мистецтво. Різноманітність художніх традицій в театрах європейських країн. Збереження театральної традиції академічними театрами й створення нових приватних театрів. Французький театр (Комеді Франсез) – найвідоміший з академічних театрів. Відсутність академічного (субсидійованого урядом) театрального центру в Англії й збереження традиції приватними особами – театр «Ліцеум» на чолі з Г. Ірвінгом і Е. Террі. Театральна монополія «королівських», «придворних» (під опікою чиновників і бюрократів) театрів у Німеччині й мейнінгентська режисерська традиція. Альтернативна театральна традиція в Німеччині – Німецький театр в Берліні (1883) А. л'Арронжа. Поява нових театральних течій 1880 – 1890-х років. Еміль Золя як «винахідник» «натуралізму» й натхненник нових театрів. Соціальна драма в інтерпретації «вільних театрів». Тісна взаємодія «вільних театрів» з творчістю Ібсена. «Вільні театри»: Вільний театр А. Антуана в Парижі, Вільний театр О. Брамона в Берліні, Незалежний театр Бернарда Шоу в Лондоні. Боротьба з «натуралістичною» естетикою «вільних театрів» і поява ідеалістичної естетики – формування театру декаданса у Франції на

початку 1890-х років (Художній театр поета-символіста Поля Фора, театр «Творчість» Люньє По, Театр старий голуб'ятник Ж. Копо тощо). Перехід від «натуралізму» до символізму й імпресіонізму в берлінському театрі Макса Рейнгарда. Пошуки нової театральної естетики Роменом Ролланом у книзі «Народний театр» (1903). Боротьба ідей та напрямків у театрі ХХ сторіччя. Західна драма середини ХХ сторіччя. Інтелектуальний театр. Драматургія Т. С. Еліота. Традиції імпресіонізму в «театрі абсурду» й «театрі жорстокості». Німецька опера й проблеми останнього музикального театру в Західній Європі. Англійська драма 1956 – 1966 років. Французький театр середини ХХ сторіччя: спадок Жана Вілара; Арто, Барро і Брехт і «театр абсурду»; Елітарний театр Антуана Вітеза; «Театр Сонця» й Аріан Мнушкін; Театр Бульварів; Пітер Брук у Франції. Італійський театр ХХ сторіччя: реформа драматургії: Прага, Джакоза, Роветта, Джованні Верга; д'Аннунціо і його «Поетичний театр»; реформа акторського мистецтва – Цакконі; неоідеалізм і ніцшеанство д'Аннунціо; «мейнінгенська» реформа на італійській сцені; Луїджі Піранделло і його боротьба; авангардизм у театрах 1920-х років; футуризм і сценографія; театральне новаторство 1930-х років тощо.

Концепція постмодерністського (постдраматичного) театру за Хансом Тіса-Леманом у книзі «Постмодерний театр» (1999). Тіса-Леман про нові ознаки театрального мистецтва в 70 – 80-х роках ХХ сторіччя. Театральна й естетична історія й нові тенденції театру. Елінор Фукс «Смерть персонажу» (1996) про «реконструкцію» героя та проблему «нovoї» суб'єктності в американському театрі. Франко-бельгійська театральна семіологія – Анна Юберсфельд, Патріс Паві, Жан-П'єр Сарразак. Револьюційні театральні зміни: втрачені принципи драматичного театру або «п'єса» чи «спектакль». Складові постдраматичного театру: фрагментація розповіді, гетерогенність стилю, гіпернатуралістичні, гротескні та неоекспресіоністські елементи. Наближення театру до мас-медіа. Виникнення перформансу як театрального видовища між драмою та театром. Постдраматичність і драматургія абсурду як матриця постдраматичного театру. Зсув акторської гри, вплив актора на інших: поняття «перформар» (Х. Тіса-Леман).

Постмодерний (постдраматичний) театр в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ сторіччя). Термін «постмодернізм» на теренах СРСР (О. Тимофєєвський «Сьома печатка самоствердження», 1987). Виникнення генерації режисерів-експериментаторів в українському театрі 1990-х років – О. Ліпцин, А. Крітенко, В. Більченко, А. Жолдак, Д. Лазорко тощо. Інша хвиля українських режисерів – Д. Богомазов, Ю. Одинокій, А. Бакіров, С. Мойсєєв, В. Троїцький тощо. П'єси світових абсурдистів на сцені українського театру: Е. Йонеска, Е. Олбі, С. Беккета, А. Камю, С. Мрожека, М. Фріша, Ф. Дюрренматта тощо. Театри нового напрямку: «театр обурення» (Р. Брустайн), «театр протесту і парадоксу» (Дж. Веллворт), «театр глузів» (Е. Жекар), «театр паніки», «театр жаху», «театр жорстокості» (А. Арто) і зміна сценографічної моделі в українському театрі. Нова акторська гра в 90-х роках: Є. Гротовський, російський актор А. Васильєв, творчість В. Клименка (Клима), актори новоствореного Львівського театру ім. Леся Курбаса (1988) та їх спільні проекти з польською групою «Гардженіце» Володимира Станєвського тощо. Праця над постмодерністським поступом театру режисера Дмитра Богомазова й художника Олександра Друганова (вистава «Горло (Sanctus)»). Народження театрів «Історичний портрет», «Бенефіс», «Вільна сцена» (2000). Фасцинація (зачарування; акцентування сценічного вирішення за допомогою кінематографа, проекції, інших методів тощо) у театрах. Перше використання фасцинації у радіопостановці роману «Війна світів» Г. Веллса (1938). Технофасцинація в сценографії О. Друганова (до електроакустичної опери-перформансу на тему п'єси Шекспіра «Солодких снів, Річарде» (2009), а також: «Щастя поруч» за п'єсою І. Франка «Украдене щастя» (2002), «Едіп» за п'єсою «Цар Едіп» Софокла (2003), «Гамлет» Шекспіра (2009) тощо). Сценографія А. Жолдака («Гамлет. Сні» за Шекспіром (2002), «Войцек» за Г. Бюхнером (2008), «Ленін LOVE. Сталін LOVE», «Жовтий князь» (2008) за романами В. Барки. А. Май – молоде режисерське покоління українського постдраматичного театру. Анастасія Любченко, проект Mine

Wave, вистава Influence («Вплив») й перспективи постмайданного театру в Україні. Театр на Подолі – нова сторінка театрального мистецтва в Україні.

Література

1. / **THEATRICA _postranichno_pdf** (Енциклопедія театру)
2. Агеєва Віра, Голлівуд на Чорному морі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bbc.com/ukrainian/blogs-41345908>
3. Агеєва Віра, «Україна чи Малоросія?» – дискусія через яку застрелився Хвильовий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bbc.com/ukrainian/blogs-38733485>
4. Апчел О. Документальний театр як вид сучасної постдраматичної театральної культури // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. – 2012. – Вип. 18(1). – С. 199 – 204 або [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_msshr_2012_18%281%29_45
5. Бевзюк-Волошина Л. «Незручний театр» на маргінесі мистецького процесу. У пошуках нового гуманізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mysu_2014_14_4
6. Бевзюк-Волошина Л. Зміна візуальної домінанти у виставах постмодерністського (постдраматичного) театру України (2000 – 2010 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkkarogo_2015_16_7
7. Бушуєва С. Полвека итальянского театра: 1880 – 1930 / С. Бушуєва. – Ленинград : Искусство, 1978. – с. 192 с. (бібліотека Пчілки).
8. Веселовська Г. Український театральний авангард / ІПСМ НАМ України. – К.: Фенікс, 2010. – 368 с.
9. Голлівуд – «фбрика мрій», в книзі: «Художня культура світу / Н. Миропольська, Е. Белкіна, Л Масол та ін. – К. : «Вища школа», 2003. – С. 153 – 168 (Бібліотека Олени Пчілки).
10. Горизонты европейского театра [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.zn.ua/CULTURE/gorizonty_evropeyskogo_teatra.html
11. Гринишина М. О. Театральна культура рубежу XIX–XX століть: Реалізм. Дискурс / ІПСМ НАМ України. – К.: Фенікс, 2013. – 344 с.
12. Гришелива Л. Д. Театр современной Японии / Л. Гришелива. – Москва : Искусство, 1977. – 236 с. (бібліотека Пчілки).
13. Запаноевропейский театр от эпохи Возрождения до рубежа XIX – XX вв. : Очерки / Отв. ред. М. Ю. Давыдова. – Москва : РГГУ, 2001. – 436 с. (бібліотека Олени Пчілки).
14. Зубавіна І. Б. Кінематограф незалежної України: Тенденції, фільми, постаті / ІПСМ АМУ. – К.: Фенікс, 2007. – 296 с.
15. Європейський досвід, або як робити хороший театр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://teatre.com.ua/modern/vropejskyj-dosvidabojakrobyty-xoroshyj-teatr/>
16. Єрмакова Н. П. Березільська культура: Історія, досвід / ІПСМ НАМ України. – К.: Фенікс, 2012. – 512 с.
17. Ідеї театру абсурду у процесах оновлення музичного театру останньої третини ХХ – початку ХХІ сторіччя / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства; Моцар О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://knmau.com.ua/wp-content/uploads/2016/11/20161220-dysertatsiya-motsar.pdf>
18. ІСТОРІЯ ТЕАТРУ / Оскар Г. Броккет, Франклін Г. Гілді / Переклад з англійської Тетяна Дитина, Назар Козак, Ганна Лелів, Галина Сташків. – Львів : Літопис, 2014. – 729 с.
19. Йосип Тимченко (1852 – 1924) / Проект «Українці у світі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/peoples/63cc14e3c550f873/>

20. Кашуба-Вольвач О. Олександр Богомазов: Автопортрет. – К.: Родовід, 2012. – 108 с.
21. Кашуба-Вольвач О. Українська академія мистецтва: Кн. 1: Історія заснування (березень–грудень 1917). Хронологія подій. Документи / ІПСМ НАМ України. – К.: Фенікс, 2014. – 214 с.
22. Леман Ханс-Тиса, Постмодерністський театр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://padaread.com/?book=69462&pg=1>
23. Найвідоміші театри світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://senfil.net/index.php?newsid=67>
24. Нариси з історії театрального мистецтва України ХХ століття. – К.: Інститут проблем сучасного мистецтва АМУ, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mari.kiev.ua/PDF_2010/Narisi_Theatre/Narisi_Theatre-2006.pdf
25. Нариси з історії кіномистецтва України / ІПСМ АМУ; Ред.- упорядн. І. Зубавіна; Наук. ред. В. Скуратівський, О. Мусієнко; Редкол.: В. Сидоренко (голова), І. Безгін, В. Горпенко та ін. – К.: Інтертехнологія, 2006. – 864 с.
26. Провокація ідеї. Йоанна Віховська про постдраматичний театр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://teatre.com.ua/modern/rovokatsija-idej-oanna-ixovska-pro-postdramatichnyj-teatr/>
27. Пролемы зарубежного театра и театроведение / Под общей ред. А. Образцовой, В. Смирнова, Е. Хайдченко. – Москва, 1977. – 175 с. (бібліотека Пчілки).
28. Проскурникова Т. Б. Театр Франции. Судьбы и образы / Т. Б. Пооскурникова. – Санкт-Петербург, Алтейя, 2002. – 471 с. (бібліотека Пчілки).
29. Путинцева Т. А. Тысяча и один год арабского театра / Т. А. Путинцева. – Москва : Наука, 1977. – 311 с. (бібліотека Пчілки).
30. Роготченко О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм / ІПСМ АМУ. – К.: Фенікс, 2007. – 608 с.
31. Современный зарубежный театр / Институт истории искусств. – Москва : Наука, 1969. – 367 с. (бібліотека Пчілки).
32. Соколенко Н. Про термін «постдраматичний театр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Nvkkarogo/2009_5/.../131-139.pdf
33. Театр без кордонів, але в ланцюгах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/culture/2009/10/15/28705/>
34. Театр и его сумерки. О книге Ханс-Тиса Лемана «Постдраматический театр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oteatre.info/teatr-i-ego-sumerki-o-knige-hans-tisa-lemana-post-dramaticheskij-teatr/>
35. Топ 10 современных театров Киева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiev.segodnya.ua/kpower/TOP-10-sovremennyh-teatrov-Kieva.html>
36. Хассан И. Культура постмодернизма: в Современная западноевропейская и амереканская эстетика: Сб. переводов / Под ред. В. Г. Яковлева. – М.: Книжный дом «Университет», 2002. – С. 113 – 123.
37. Хрестоматия по истории западного театра на рубеже XIX – XX веков / Под ред. А. А. Гвоздева. – Ленинград : Искусство, 1939. – 378 с. (бібліотека Пчілки; ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО).

Тема 30. Масова культура

«Масова культура» як поняття. «Масова культура» як культура широких верств населення та комерційно успішна в усіх царинах людського буття. Перше культурологічне застосування терміну «масова культура»: Макс Горкгаймер «Мистецтво і масова культура» (1941). Маркс Горкгаймер (1895 – 1973) – німецький філософ і соціолог, один із засновників Франкфуртської школи. Інші праці Горкгаймера «Діалектика Просвітництва»

(1944) «Затемнення розуму» (1947) та ін. Уведення в науковий оббіг терміну «маскульт» (англ. Masskult) Двайд Макдональдем, США. Вивчення масового суспільства і пов'язаної з ним масової культури: «Хосе-Ортега-і-Гассет «Дегуманізація мистецтва» (1929), «Повстання мас» (1930, опубліковано 1965), «Людина та люди» (1956), «Роздуми про дона Кіхота» (1941), Карл Ясперс «Духовна ситуація часу» (1931), Освальд Шопенгауер «Сутінки Європи» (1918) тощо. Про маскультуру: Бернард Розенберг, Двайд Макдональд, Ван ден Гааг, Едвард Шила, Ричард Гогард, Стюарт Голл тощо. Критика маскультури Хосе Ортега-і-Гассетом, Теодором Адорно, Юргеном Габермасом тощо. Причинки до масової культури: індустріалізація, урбанізація. Постіндустріальна масова культура – «смертоносна пара, що душить народну культуру і загрожує цілісності мистецтва» (Д. Штрінаті «Впровадження до популярної культури» (1998), (пол.)). Технічний прогрес і масова культура. Ознаки й цінності масової культури. Орієнтація на цінності «середньої людини». Декларовані цінності масової культури – комфортне життя, соціальна стабільність та особистий успіх. Комерціалізація культури. Взаємовідношення з іншими формами культури: масова та популярна культура. Три форми культури за Г. Генсом – елітарна, народна і масова (Г. Генс «Американська популярна культура і висока культура в змінній структурі класу» (1985) (англ.)). Масова та елітарна культура. Хосе Ортега-і-Гассет, Артур Шопенгауер, Ганс-Георг Гадамер, Клемент Гріберг про масову й елітарну культуру. Масова і народна культура. Двайт Макдональд про масову і народну культуру. Супровідні поняття: попса, субкультура, контркультура, елітарна культура, Масс Обсервейшн тощо. Масова культура й андеграунд. «Висока» (елітарна) й «низька культура». Масові тенденції в культурі.

Кітч і кемп: наслідування ефекту насолоди. Кітч (кіч) як означення низькоякісної речі масової культури, сучасного мистецтва, творів, яким бракує смаку тощо. «Кітч» - халтура, нищість, відсутність смаку. Виникнення поняття «кітч» в Німеччині (Мюнхені) 1860 – 1870-ті роки. Кітч у ХХ сторіччі. Клемент Берн про кітч як уособлення всього несуттєвого в житті у праці «Кітч» (1939). Вияви кітчу. «Жлобство» і «кіч». К'ют-арт або різні способи бути кітчем. Соціологія кітчу. Кемп в неокласичній естетиці як специфічно спотворений естетичний смак. Пов'язаність кемпу з гей-субкультурою. Кемп – «показовий, перебільшений, театральний, жінкоподібний, гомосексуальний» - Оксфордський словник англійської мови (1909), або кемп – поведінка, манірність, або людина, що демонструє таку поведінку». Конечна нез'ясованість етимологія слова «кемп». Сююзен Гонтаг «Зауваги про кемп». Перетворення кемпу в надчуттєвість не пов'язану з окремою групою в постмодернізмі. Специфіка кемпа: кемп як особливий тип чуттєвості; співвідношення категорій краса й потворність, серйозне й фривільне, наївність і ман'єризм, стиль і зміст. Контури чуттєвості за Зонтаг: класична чуттєвість – висока культура; «авангардна»; і власне кемп – відсікає мораль, залишає естетику. Кемп – насолода естетикою, манірністю аж до соромітності, або «дендизм» у вік масової культури (Зонтаг). Відмінність між кітчем і кемпом. Естетика кемпа в культурі.

Література

1. Берк П. Популярна культура в ранньомодерній Європі / Пітер Берк / Переклад з англ. О. Гриценка. – К. : УЦКД, 2001. – 376 с.
2. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму / Марк Горкгаймер / Переклад, предмова, післямова Марія Куотаєва. – Київ : ППС – 002, 2006. – 282 с.
3. Еко У. История уродства / Умберто Еко. – Москва : SLOVO, 2007. – 456 с. [Оцифровано].
4. ЖУРНАЛ ВВС «КУЛЬТУРА» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.com/ukrainian/vert_cul

5. Засоби масової інформації та популярна культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/15961227/sotsiologiya/zasobi_masovoyi_informatsiyi_populyarna_kultura
6. Лютий Т. «Висока» й «низька» культура / Тарас Лютий // Український тиждень, 30 червня 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://m.tyzhden.ua/column/195612>
7. Лютий Т. Кітч: наслідування ефекту насолоди / Тарас Лютий // Український тиждень, 28 червня 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://m.tyzhden.ua/Columns/50/195511>
8. Лютий Т. Що таке популярна культура? / Тарас Лютий // Український тиждень, 2 липня 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Columns/50/195741>
9. Лютий Т., Ярош О. Культура масова і популярна: теорії і практики Тарас Лютий, Олег Ярош. – Київ : Критика, 2007. – 124 с.
10. Масова та елітарна культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studies.in.ua/shpora-culture/545-18-masova-ta-eltarna-kultura-problemi-yih-vzayemodyi.html>
11. Масова та популярна культура: до проблеми співвідношення понять / Руслана Безугла [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/287-masova-ta-populjarna-kultura-do-problemi-spivvidnoshennja-ponjat.html>
12. Ортега-і-Гассет Х. Роздуми про Дона Кіхота / Пер. з ісп. Галини Верби. – Київ : Дух і Літера, 2012. – 216 с.
13. Сторі Дж. Теорія культури та масова культура / Джон Сторі. – Харків : Акта, 2005. – 360 с.
14. Тарас Лютий: Хочеш бунтувати? Будь ласка – купи і бунтуй! (Розмова про масову та популярну культуру з Тарасом Чубаєм і Андрієм Бондаром) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bukvoid.com.ua/digest/2013/06/12/180758.html>

1.2. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ / Денна форм

№ з/п	Тема	Кількість годин
<u>Змістовий модуль 2. Історія світової культури: модерна й постмодерна доба</u>		
1.	Тема 2. Реформація і становлення культури Нового часу 1. Соціально-економічний, політичний т ідейний зміст Реформації 2. Біблія як ідейне джерело Реформації 3. Реформація та засади новоевропейської ментальності 4. Мистецтво доби Реформації	2
2.	Тема 5. Культура бароко 1. Історична епоха й культура XVII сторіччя 2. Архітектура західноєвропейського бароко 3. Скульптура бароко в Італії, Франції та Центральній Європі 4. Матеріальна культура XVII – першій половині XVIII сторіччя	2
3.	Тема 8. Західноєвропейська музика XVII – XVIII сторіччя 1. Оперне мистецтво в Італії, Франції, Англії, Німеччині 2. Інструментальна музика	2

	3. Бах, Гендель, Глюк біля витоків сучасної музики	
4.	Тема 9. Європейська література XVII сторіччя 4. Література Західної Європи XVII сторіччя як самостійна історична епоха. Художні стилі й жанри літератури 5. Італійська література бароко 6. Становлення класицизму й розвиток барокових тенденцій у французькій літературі Англійська література XVII сторіччя	2
5.	Тема 11. Культура Просвітництва 1. Витоки та основні ідейні засади Просвітництва: Англія, Франція, Німеччина 2. Наукові досягнення Просвітництва 3. Політичні наслідки Просвітництва	2
6.	Тема 13. Просвітницька література народів Центрально-Східної Європи 1. Розвиток літератури народів Центрально-Східної Європи XVIII сторіччя: загальна характеристика 2. Польська література: персоналії, ідеї 3. Чеська і Словацька література: персоналії й ідеї 4. Угорська література	2
7.	Тема 14. Музична культура другої половини XVIII – початку XX сторіччя 1. Віденська класична школа 2. Музика доби романтизму 3. Музика на рубежі XIX і XX сторіч	2
8	Тема 18. Мистецько-літературні течії й напрямки культури модернізму 1. «Модернізм» або «некласичне мистецтво»: змістова характеристика поняття 2. Зарубіжна модерна література	2
9	Тема 19. Європейська й американська модерна культура / живопис, скульптура й архітектура 1. Європейський й американський модерний живопис та скульптура 2. Архітектура доби модернізму / США, Європа	2
10	Тема 21. Американська постмодерністська література : завершення XX – початок XXI сторіччя 1. Пліуралізм в американській літературі останніх десятиліть XX сторіччя 2. Феномен американського літературного мультикультуризму 3. Українсько-американська ідентичність: Аскольд Мельничук	
11	Тема 22. Культура постмодернізму 4. «Постмодерністська культура: характеристика поняття 5. Живопис. А також Мистці 1. Постмодерністська література Європи	2
12	Тема 29. Театральне мистецтво XIX – XXI сторіччя 1. Європейський театр і кіно XIX сторіччя 2. Театральне мистецтво кінця XIX – першої половини XX сторіччя: модерний театр / драматургія, акторське й режисерське мистецтво 3. Концепція постмодерністського театру 4. Постмодерністський театр в Україні	2

Разом	24
-------	----

1.3. ТЕМИ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ / Денна форма

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Тема 1. Реформація і культура 1. Мікрографія. Шлях Європи до Наукової Революції й Просвітництва 2. Реформація як криза середньовічної культури 3. Реформація як реакція на культуру Відродження 4. Реформація і секуляризація культури	2
2.	Тема 2. Поняття культури Нового часу 1. Культура Нового часу: періодизація, основні характеристики 2. Нові ґрунтування антропоцентризму. Блез Паскаль «Думки» (1670) 3. Буржуазія і дворянство у культурі Нового часу	2
3.	Тема 3. Художні стилі й напрямки в культурі Нового часу 1. Поняття художнього стилю 2. Художні стилі й напрямки в культурі Нового часу: означення, царина застосування 3. Історія художніх стилів	2
4.	Тема 6. Мистецтво бароко: живопис католицької й протестантської Європи 1. Бароковий живопис Італії й Франції XVII сторіччя 2. Поділ Нідерландів і формування національних шкіл живопису Фландрії та Голландії	2
5	Тема 7. Музика бароко 1. XVII сторіччя в історії музики 2. Сутність, основні риси, естетика барокової музики	2
6.	Тема 10. Феномен Просвітництва 1. «Доба абсолютизму» (бл. 1650 – 1789) за визначенням і характеристикою 2. Сутність поняття «Просвітництво» 3. Вольтер і Руссо як символи Просвітництва	2
7.	Тема 12. Література західноєвропейського Просвітництва 1. Феномен просвітницької літератури 2. Ідеї Просвітництва в англійській, французькій, німецькій літературах	2
8.	Тема 15. Художня культура Європи XVIII – XIX сторіч 1. Архітектура Західної Європи 2. Класицистичний європейський живопис	2
9.	Тема 16. Культура романтизму 1. Прикмети часу після Французької революції й революційних війн (1789 – 1815) 2. Культурний феномен романтизму	2
10.	Тема 17. «Перманентна революція» в культурі Нового часу / архітектура, живопис 1. «Перманентна революція» в архітектурі й живописі другої половини XIX сторіччя 2. У пошуках «нових форм»: живопис кінця XIX – початку XX	2

	сторіччя	
11.	Тема 20. Америкнаська література ХХ сторіччя 1. Передісторія американської літератури ХХ сторіччя 2. Американський літературний процес ХХ сторіччя	4
12.	Тема 21. Американська постмодерна література 1. Українсько-американська ідентичність: Аскольд Мельничук 2. Підсумки американського літературного процесу ХХ сторіччя	4
13.	Тема 23. Музична культура постмодернізму 1. Західноєвропейська музика другої половини ХХ сторіччя 2. Джаз і його стильові різновиди 3. Інші стилі й напрямки музичного модернізму	2
14.	Тема 24. Російський імперський культурологічний дискурс 1. Маскування колоніальної природи Росії 2. Упровадження великодержавного статусу Росії в російський культурологічний дискурс 3. Мрії про відновлення імперії в російській літературі пізньорадянського часу 4. Написання історії в посткомуністичній Росії 5. Деконструювання імперії Людмилою Петрушевською 6. Викриття імперії Валерією Новодворською	6
15.	Тема 25. Історія моди XVIII – ХХ сторіч 1. Мода XVIII сторіччя 2. Мода XIX сторіччя 3. Мода ХХ сторіччя	2
16.	Тема 26. Європейська ментальна настанова. Новий час / «ментальність»; індивід, сім'я, суспільство; релігійність	2
17.	Тема 27. Європейська ментальна настанова. Новий час / сексуальність і кохання; смуток, радість, щастя; комунікація	2
18.	Тема 30. Масова культура 1. «Масова культура» як поняття 2. Кітч і кемп: наслідування ефекту насолоди	2
19.	Культурні акції	14
Разом		58

1.4. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ / Заочна форма

№ з/п	Тема	Кількість годин
<u>Змістовий модуль 2. Історія світової культури: модерна й домодерна доба</u>		
1.	Тема 5. Культура бароко 5. Історична епоха й культура XVII сторіччя 6. Архітектура західноєвропейського бароко 7. Скульптура бароко в Італії, Франції та Центральній Європі 8. Матеріальна культура XVII – першій половині XVIII сторіччя	2
2.	Тема 11. Культура Просвітництва 1. Витоки та основні ідейні засади Просвітництва: Англія, Франція, Німеччина 2. Наукові досягнення Просвітництва	2

	3. Політичні наслідки Просвітництва	
3.	Тема 17. «Перманентна революція» в культурі Нового часу / архітектура, живопис 3. «Перманентна революція» в архітектурі й живописі другої половини XIX сторіччя У пошуках «нових форм»: живопис кінця XIX – початку XX сторіччя	2
4.	Тема 24. Російський імперський культурологічний дискурс 1. Маскування колоніальної природи Росії 2. Упровадження великодержавного статусу Росії в російський культурологічний дискурс 3. Мрії про відновлення імперії в російській літературі пізньорадянського часу 4. Написання історії в посткомуністичній Росії 5. Деконструювання імперії Людмилою Петрушевською 6. Викриття імперії Валерією Новодворською	2
5	Тема 29. Театральне мистецтво XIX – XXI сторіччя 5. Європейський театр і кіно XIX сторіччя 6. Театральне мистецтво кінця XIX – першої половини XX сторіччя: модерний театр / драматургія, акторське й режисерське мистецтво 7. Концепція постмодерністського театру 8. Постмодерністський театр в Україні	2
Разом		10

1.5. ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ

I. Культура Нового часу

1. Реформація й становлення культури Нового часу
2. Мистецтво доби Реформації
3. Культура Нового часу та її основні характеристики
4. Художні стилі й напрями культури Нового часу

II. Культура бароко

5. Розпізнавальні характеристики архітектури й скульптури європейського бароко
6. Живопис католицької Європи
7. Живопис протестантської Європи
8. Оперне мистецтво в Італії, Франції, Німеччині, Англії
9. Барокова інструментальна музика
10. Творчість Баха, Генделя і Глюка та її значення в історії світової музики
11. Література бароко й класицизму в Італії, Франції й Англії

III. Культура Просвітництва

12. «Просвітництво»: характеристики поняття
13. Витоки та основні ідейні засади Просвітництва: Англія, Франція, Німеччина
14. Вольтер і Руссо як символи Просвітництва
15. Наукові досягнення Просвітництва
16. Політичні наслідки Просвітництва
17. Ідеї Просвітництва в англійській, французькій, німецькій літературах
18. Просвітницька література народів Центрально-Східної Європи
19. Музика доби Просвітництва: Віденська класична школа
20. Архітектура в Західній Європі XVIII – XIX сторіч
21. Класицистичний європейський живопис

22. Європейський театр XVII – XVIII сторіч

IV. Культура романтизму

23. Прикмети часу після Французької революції й революційних війн (1789 – 1815)

24. Культурний феномен романтизму: література

25. Музика доби романтизму

V. «Перманентна революція» в культурі Нового часу

26. «Перманентна революція» в художньому мистецтві другої половини XIX сторіччя

27. У пошуках нових форм: живопис кінця XIX – початку XX сторіччя

28. Музика на рубежі XIX і XX сторіч: імпресіонізм

29. Європейський театр і кіно XIX сторіччя

VI. Культура модернізму

30. Мистецько-літературні течії й напрямки культури модернізму

31. «Модернізм» або «некласичне мистецтво»: змістова характеристика поняття

32. Зарубіжна література доби модернізму

33. Європейський та американський модерний живопис

34. Архітектура доби модернізму

35. Преісторія американської літератури XX сторіччя

36. Американський літературний процес XX сторіччя

37. Плюралізм в американській літературі останніх десятиліть XX сторіччя

38. Феномен американського літературного мультикультуризму

39. Українсько-американська ідентичність: Аскольд Мельничук

40. Підсумки літературного процесу США в XX сторіччі

41. Театральне мистецтво кінця XIX – першої половини XX сторіччя / модерний театр

VII. Культура постмодернізму

42. «Постмодерністська культура»: характеристика поняття

43. Живопис. А також мистці

44. Європейська постмодерністська література

45. Культура мистецьких виставок та аукціонів

46. Західноєвропейська музика другої половини XX сторіччя

47. Стилi і напрямки музичного модернізму

48. Російський імперський культурологічний дискурс

49. Мода в історії світової культури

50. Європейська ментальна настанова в нові часи

51. Концепція постмодерністського (постдраматичного) театру

52. Постдраматичний театр в Україні

53. «Масова культура» як поняття

54. Кітч і кемп: наслідування ефекту насолоди

55. До питання про власну культурну акцію

1.6. ТЕМИ КУРСОВИХ РОБІТ
1.7. ТЕМИ МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ

Польська література Волині: від класицизму до романтизму

Зміст

1. Вступ
2. Кременецьке коло 1793 – 1831 років
3. Волинське масонство
4. Війна 1812 року
5. Декабристське повстання 1825 року
6. Літературна традиція Волинських Афін: від Тадеуша Чацького до Яна Дуклана Охацького
7. Клерикальна література Волині
8. Висновки

Література

1. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Щевурського. – Тернопіль : Богдан, 2005. – Т. 1. – 824 с.; 2006. – Т. 2. – 864 с.
2. Єршов В. Польська література Волині Доби Романтизму: генологія мемуаристичності / Володимир Єршов. – Житомир : «Полісся», 2008. – 555 с.
3. История всемирной литературы: В 9 томах / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького / Ответств. Редактор И. М. Фрадкин и др. – М. : Наука, 1994. – Т. 8. – 848 с.
4. Короленко В. Історія мого сучасника: Зібрання творів (рос.). – М. : Видавництво «Правда», 1953. – Т. 6.

2020 / 2021 навчальний рік

Література польського романтизму на Волині 1931 – 1961 років
Польський літературний процес на Волині в 1931 – 1961 роках

Зміст

1. Вступ
2. Житомирський період: 1831 – 1863 років
3. Повстання 1831 року на Волині
  - 3.1. Травневе повстання 1831 року
  - 3.2. Листопадове повстання 1831 року
4. Товариство польського народу Шимона Конарського
5. Волинська літературна котерія
6. Товариство з видання польських книг за заниженими цінами
  - 6.1. Житомирські видання
  - 6.2. Регіональні видання
7. Громадські організації
8. Висновки

Література

1. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Щевурського. – Тернопіль : Богдан, 2005. – Т. 1. – 824 с.; 2006. – Т. 2. – 864 с.
2. Єршов В. Польська література Волині Доби Романтизму: генологія мемуаристичності / Володимир Єршов. – Житомир : «Полісся», 2008. – 555 с.
3. История всемирной литературы: В 9 томах / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького / Ответств. Редактор И. М. Фрадкин и др. – М. : Наука, 1994. – Т. 8. – 848 с.
4. Короленко В. Історія мого сучасника: Зібрання творів (рос.). – М. : Видавництво «Правда», 1953. – Т. 6.

2021 / 2022 навчальний рік

Польський літературний процес на Волині в Добу Романтизму (під час і після повстання 1861 – 1863 років)

Зміст

1. Вступ
2. Повстання та протести на Волині 1861 – 1863 років
3. Особливості літературного процесу
  - 3.1. Генрик Ржевуцький і Волинсько-Литовська котерія
  - 3.2. Ю. І. Крашевський і його літературне оточення
  - 3.3. Література шляхетської резиденції
  - 3.4. Зачаровані Волинню
  - 3.5. Польсько-україномовні письменники
  - 3.6. Література репресованих волинців
  - 3.7. Література волинської еміграції
  - 3.8. Католицька література
4. Висновки

Література:

1. Єршов В. Польська література Волині Доби Романтизму: генологія мемуаристичності / Володимир Єршов. – Житомир : «Полісся», 2008. – 555 с.
2. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Щевурського. – Тернопіль : Богдан, 2005. – Т. 1. – 824 с.; 2006. – Т. 2. – 864 с.
3. История всемирной литературы: В 9 томах / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького / Ответств. Редактор И. М. Фрадкин и др. – М. : Наука, 1994. – Т. 8. – 848 с.
4. Короленко В. Історія мого сучасника: Зібрання творів (рос.). – М. : Видавництво «Правда», 1953. – Т. 6.

1.8. ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

А) Навчальні посібники

1. Білик Б. Культурологія : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Б. Білик. – К. : КНИГА, 2004. – 408 с.
2. Гаврюшенко А. О., Шейко В. М., Кравченко О. В. Історія світової культури : Навчальний посібник / Наук. ред. В. М. Шейко. – К. : Кондор, 2006. – 406 с.
3. Герчанівська П. Культурологія : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / П. Герчанівська. – К. : Університет «Україна», 2003. – 323 с.
4. Естетика: Підручник / Л. Левчук, Д. Кучерюк, В. Панченко; За заг. ред. Л. Левчук. – К. : Вища школа, 2000. – 399 с.
5. Закович М. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навч. посібник / М. Закович (ред.). – К. : Знання, 2004. – 567 с.
6. Захарченко Г. Культурологія: Навчальний посібник – Одеса : Одеський державний медуніверситет, 2007. – 240 с.
7. Культурологія : Навчальний посібник / С. Абрамович, М. Тілло, М. Чікарькова. – К. : Кондор, 2005. – 347 с.
8. Матвеева Л. Культурологія: Курс лекцій : Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К. : Либідь, 2005. – 512 с.
9. Матвієнко Л. Культурологія: Навчальний посібник / Київський національний торговельно-економічний університет. – К. : КНТЕУ, 2007. – 285 с.
10. Ничкало С. А. Мистецтвознавство: Короткий тлумачний словник / С. А. Ничкало. – К. : Либідь, 1999. – 208 с.
11. Парахонський Б. Культурологія: Навчальний посібник / О. Погорілий (упоряд.), М. Собуцький (упорядн.). – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – 314 с.
12. Сапронов П. Курс лекцій по теорії та історії культури (рос.) / П. Сапронов. – СПб. : «Союз», 1998. – 560 с.
13. Тюрменко І., Буравченкова С., Рудик П., Береговий С., Кобилянський Є. Культурологія : теорія та історія культури: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / І. Тюрменко (ред.). – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 368 с.
14. Юцевич Ю. Словник музичних термінів / Ю. Юцевич. – К. : Музична Україна, 1971. – 142 с.

Б) Література

1. Аберт Г. В. А. Моцарт / Г. Аберт. – Пер. с нем. К. К. Саквы. – Москва : Музыка, 1987. – Часть первая. Книга первая. – 544 с.; Часть вторая. Книга первая. – 518 с.
2. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності / Дарон Аджемоглу, Джеймс Робінсон / Переклад з англ. Олександр Дем'янчук. – К. : «Наш формат», 2017. – 435 с.
3. Алексеев А. Этюды о Ж.-Ж. Руссо. Связь политической доктрины Ж. Ж. Руссо с бытом Женевы. В 2-х частях / А. Алексеев. – СПб. – Москва : Типография изд-ва А. Л. Васильева, 1887. – Т. 1. 386 с.; Т. 2. – 536 с.
4. Альшванг А. Людвиг ван Бетховен. Очерки жизни и творчества / А. Альшванг. – Москва : «Советский композитор», 1970. – 557 с.
5. Американский характер. Очерки культуры США / Редакц. коллегия О. Туганова, Е. Карцева, М. Коренева, М. Повинская. – Из-во «Наука», 1991. – 384 с.

6. Антисери Д., Реале Д. Западная философия от истоков до наших дней. От Возрождения до Канта / Д. Антисери, Д. Реале. – СПб. : «Пневма», 2002. – 880 с.
7. Антологія молодієї поезії США / Упорядник Тарас Малкович. – К. : Видавництво Івана Малковича «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2016. – 279 с.
8. Асмус В. Ф. Жан-Жак Руссо / В. Ф. Асмус. – Москва : Знание, 1962. – 48 с.
9. Базен Ж. Барокко и рококо / Жермен Базен. – Москва : Слово/Slovo, 2001. – 288 с.
10. Барг М. А. От Макиавелли до Юма : становление историзма / М. А. Барг, К. Д. Авдеева. – Москва : Мысль, 1998. – 306 с.
11. Барокко. Архитектура. Скульптура. Живопись / Под ред. Рольфа Томана. – Köpemann. – 480 с.+ Додаток
12. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство і культурологія / Переклад з англ. Ольги Погинайко; наук. редактор Р. Семків / Пітер Баррі. – К. : Смолоскип, 2008. – 360 с.
13. Бартенев И. А. Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей / И. А. Бартенев, в. Н. Батажкова, 1983. – 384 с.
14. Баттерворт Н. Гайдн / Перевод с англ. А. Н. Виноградовой / Н. Баттерворт. – Издательство «Урал LTD», 1999. – 157 с.
15. Бах и современность. Сборник Статей / Составитель Н. А. Герасимова-Персидская. – Київ : Музична Україна, 1985. – 159 с.
16. Бах, Моцарт, Бетховен, Шопен, Шуман, Вагнер / Біографічне, бібліотека Ф. Ф. Павленка. – Санкт-Петербург : Глория-Кристал, 1998. – 575 с.
17. Безклубенко С. Д. Мистецтво: терміни і поняття. У 2-х томах: енциклопедичне видання. – К. : Інститут культурології АМУ, 2008. – 240 с.
18. Белецкий И. Кристоф Виллибальд Глюк. 1714 – 1787. Книжка для юношества / И. Белецкий. – «Музыка» Ленингр. Отделение, 1971. – 103 с.
19. Белоненко А. Георг Гендель 1685 – 1759. Краткий очерк жизни и творчества / А. Белоненко А. – Ленинград : Из-во «Музыка», 1971. – 79 с.
20. Берк П. Популярна культура в ранньомодерній Європі / Пітер Берк / Переклад з англ. О. Гриценка. – К. : УЦКД, 2001. – 376 с.
21. Бернал Дж. Наука в истории общества / Дж. Бернал. – Москва : Издательство иностранной литературы, 1956. – 735 с.
22. Берни Ч. Музыкальные путешествия / Чарльз Берни. – М. – Ленинград : «Музыка», 1967. – 290 с.
23. Богемская К. Г. Клод Моне / К. Г. Богемская. – Москва : Искусство, 1984. – 143 с.
24. Боргеzi С. Сезанн / С. Боргеzi. – Москва : АСТ, Астрель, 2002. – 144 с.
25. Бояновська Е. Микола Гоголь: між українським і російським націоналізмом / Переклад Анрія Боднара / Едита Бояновська. – Київ : Темпора, 2013. – 616 с.
26. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст. У 3-х томах. – К. : , 1997. – Т. 2 : Ігри обміну. – 575 с.
27. Бронфин Е. Клаудио Монтеверди. 1567 – 1643. Краткий очерк жизни и творчества / Е. Бронфин. – Ленинград : Музыка, 1970. – 99 с.
28. Вайль П., Генис А. Америциана / П. Вайль, А. Генис. – М. : СП «Слово», 1991. – 319 с.
29. Ван Гог В. Письма / В. Ван Гог; пер. П. Мелковой. – СПб : Азбука, 2001. – 848 с.
30. Ван Гог В. Письма к друзьям / Пер. с фр. П. Мелковой. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2012. – 224 с.
31. Ван Гог: альбом / авт.-сост. Н.Н. Смирнов. – Москва: Изобразительное искусство, 1976. – 12 с.
32. Вельфлин Г. Ренессанс и барокко. Исследование сущности становления стиля барокко в Италии / Пер. с нем. Е. Г. Лундберга; под ред. Е. Н. Козиной. – СПб : Азбука-классика, 2004. – 288 с.

33. Веселовська Г. Український театральний авангард / ПСМ НАМ України. – К.: Фенікс, 2010. – 368 с.
34. Вигарелло Ж. Искусство привлекательности от Ренессанса до наших дней / Жорж Вигарелло. – Москва : Новое литературное обозрение, 2013. – 432 с.
35. Висоцька Н. Єдність множинного. Американська література кінця ХХ – початку ХХІ століття у контексті літературного плюралізму. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2010. – 465 с.
36. Воллар А. Воспоминания о Сезанне / А. Воллар // Искусство. – 2006. – №1. – С. 37 – 44.
37. Воллар А. Ренуар. Сезанн / А. Воллар; пер. с франц. Н. Тырсы, Е. Малкиной. – Москва : Республика, 2000. – 415 с.
38. Гаджиев К. США: эволюция буржуазного сознания / К. Гаджиев. – М. : Мысль, 1981. – 255 с.
39. Гайсмар М. Американские современники / Пер. с англ. – М. Прогресс:, 1976. – 312 с.
40. Генрих Шютц / Составитель Н.Дубровская. – Москва : Музыка, 1985. – 304 с.
41. Гивенталь И., Гингольд Л. Музыкальна я литература: Г. Ф. Гендель, Й. С. Бах / И. Гивенталь, Л. Гингольд. – М. : Издательство «Музыка», 1976. – 400 с. (Бібліотека Олени Пчілки).
42. Гивенталь И., Щукина Л. Музыкальная литература. Выпуск 1: Г. Ф. Гендель, Й. С. Бах / И. Гивенталь, Л. Щукина. – Москва, 1986. – 444 с.
43. Гивенталь И., Щукина-Гингольд Л. Музыкальная литература. Выпуск 2. : К. В. Глюк, Й. Гайдн, В. А. Моцарт / И. Гивенталь, Л. Щукина-Гингольд. – Москва : Музыка, 1984. – 479 с.
44. Гоген П. Ноа Ноа: письма, эссе, статьи / П. Гоген; пер. с франц. Н. Рыковой и др. – СПб : Азбука-классика, 2001. – 704 с.: ил.
45. Гоген Поль Письма. Ноа Ноа / П. Гоген / Пер. с франц. Н. Я. Рыковой. – Ленинград: Искусство, 1972. – 254 с.
46. Гомбрих Э. История искусства / Э. Гомбрих. – Москва , 1998. – 688 с.
47. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму / Марк Горкгаймер / Переклад, предмова, післямова Марія Куотаєва. – Київ : ППС – 002, 2006. – 282 с.
48. Гофф Ж. Л. Середньовічна уява / Перекл. з фр. Ярема Кравець / Жак Ле Гофф. – 348 с.
49. Грехем Г. Ж.-Ж. Руссо: Его жизнь, произведения, окружающая среда / Г. Грехем. – Москва : Изд-во В. В. Маракуева, 1908. – 254 с.
50. Гринишина М. О. Театральна культура рубежу ХІХ–ХХ століть: Реалізм. Дискурс / ПСМ НАМ України. – К.: Фенікс, 2013. – 344 с.
51. Гришелива Л. Д. Театр современной Японии / Л. Гришелива. – Москва : Искусство, 1977. – 236 с.
52. Груббер Р. И. Всеобщая история музыки. Часть первая / Р. И. Груббер. – Москва : Государственное музыкальное издательство, 1956. – 415 с.
53. Грутрой Г. Дега: впечатления великого мастера / Г. Грутрой. – Минск : Белфакс, 1996. – 144 с.
54. Грутрой Г. Ренуар: мастер импрессионизма / Г. Гутрой. – Минск : Белфакс, 1994. – 144с.
55. Гуляницкий Н. Ф. История архитектуры в 5-ти томах / Н. Ф. Гуляницкий. – Москва : Стройиздат, 1984. – Т. 1. – 332 с. (бібліотека Пчілки).
56. Гуревич Е. Л. История зарубежной музыки / Е. Л. Гуревич. – Москва : АCADEMIA, 2000. – 320 с.
57. Данилин Ю. И. Виктор Гюго и французское революционное движение ХІХ века / Ю. И. Данилин. – Москва : Знание, 1953. – 32 с.
58. Дворцов А. Т. Ж.-Ж. Руссо / А. Т. Дворцова. – Москва : Наука, 1980. – 112 с.

59. Дега Э. Письма. Воспоминания современников. – Москва : Искусство, 1971. – 303 с.
60. Дега Эдгар: альбом (на англ. яз.) / авт.-сост. А.С. Кантор-Гуковская. – Ленинград: Аврора, 1982. – 43с.
61. Дейвіс Н. Європа. Історія / Н. Дейвіс. – К. : Основи, 2000. – 1080 с.
62. Денисова Т. Ернест Хемінгуей. – К. : Дніпро, 1979. – 717 с.
63. Денисова Т. Історія американської літератури ХХ століття / Тамара Денисова. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 487 с.
64. Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина 1. До кінця ХVІІІ століття / О. Джеджора. – Львів : Видавництво ЛБА, 1999. – 448 с.
65. Дмитриева н. А. Винсент Ван Гог: человек и художник / Н. А. Дмитриева. – Москва : Наука, 1984. – 397 с.
66. Документы жизни и деятельности Иоганна Себастьяна Баха / Сост. Х.-Й. Шульце; пер. с нем. и коммент. В. Ерохина. – Москва : Музыка, 1980. – 271 с.
67. Друскин М. Пассионы И. С. Баха / М. Друскин. – Ленинградское отделение «Музыка», 1972. – 87 с.
68. Друскин М. С. Иоганн Себастьян Бах / М. С. Друскин. – Москва : Музыка, 1982. – 381 с.
69. Друскин М. С. О западноевропейской музыке ХХ века. – Москва : Советский композитор, 1973 – 271 с.
70. Друскін Я. С. Про риторичні прийоми в музиці Й. С. Баха / Я. С. Друскін. – К. : Музична Україна, 1972. – 110 с.
71. Дэвис Х. Битлз: Авторизированная биография / Перевод с англ. – Москва : Радуга, 1990. – 448 с.
72. Европейское Просвещение и Французская революция ХVІІІ в. / Редкол. : Г. С. Кучеренко, К. М. Андерсон (отв. ред.). – Москва, б.и. :, 1988. – 214 с.
73. Эко У. История уродства / Умберто Эко. – Москва : SLOVO, 2007. – 456 с.
74. Жуа К. Моне за столом импрессиониста / К. Жуа, Ж.-Б. Ноден / Пер. с франц. В. Чекмарева. – Москва : Кристина-новый век, 2003. – 190 с.
75. Западное искусство: 20 в.: Между Пикассо и Бергманом. – СПб.: Дмитрий Буланин, 1999. – 218 с.
76. Западноевропейский театр от эпохи Возрождения до рубежа ХІХ – ХХ века : Очерки / Москва, 2001. – 436 с.
77. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник. У 2-х томах / За ред. Н. Михальської та Б. Щевурського. – Тернопіль : Богдан, 2006. – Т. 1. – 824 с.; Т. 2. – 864 с.
78. Избранные письма / Клод Дебюсси; Сост., перевод с фр., вступ. А Розанова. – Ленинград : Музыка Л-да, 1986. – 285 с.
79. История всемирной литературы в 9-ти томах / Ред. кол. С. В. Тураев, Н. А. Вишневская, А. Д. Михайлов и др. – Москва : Из-во «Наука», 1987. – Т. 4. – 687 с.
80. История всемирной литературы в 9-ти томах / Ред. кол. С. В. Тураев, Н. А. Вишневская, А. Д. Михайлов и др. – Москва : Из-во «Наука». – Т. 5. – 783 с.
81. История искусства зарубежных стран ХVІІ – ХVІІІ века / Под ред. В. И. Рахдольской. – Москва : Изобразительное искусство, 1988. – 512 с.
82. История искусства зарубежных стран ХVІІ – ХVІІІ века / Под ред. В. И. Рахдольской. – Москва : Изобразительное искусство, 1988. – 512 с.
83. История моды с ХVІІІ по ХХ век. Коллекция Института костюма Киото / Авторы текста Акико Фукай, Таммами Сую и др. – Москва : АРТ-РОДНИК, 2003. – 736 с.
84. История США. Том четвертый. 1945 – 1980 / Редакционная коллегия тома В. Л. Мальков, А. А. Бессмертных, В. П. Золотухин и др. – М. : Наука, 1987. – 744 с.
85. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців / Ірина Ігнатенко. – Харків : «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016 – 224 с.

86. Ігнатенко І. Чоловіче тіло у традиційній культурі українців / Ірина Ігнатенко. – Харків : «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016 – 224 с.
87. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера; Переклад з нім. В. Кам'янець. – Львів : Літопис, 2004. – 720 с.
88. Історія світової культури / Наук. ред. Левчук С. (керівник). – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 410 с.
89. ІСТОРІЯ ТЕАТРУ / Оскар Г. Броккет, Франклін Г. Гілді / Переклад з англійської Тетяна Дитина, Назар Козак, Ганна Лелів, Галина Сташків. – Львів : Літопис, 2014. – 729 с.
90. Кертман Л. Е. История культуры стран Европы и Америки 1870 – 1917 г. : Учебное пособие для студ. высш. учебн. зав. по спец. «История». – Москва : Высшая школа, 1987. – 304 с.
91. Климовицкий А. О творческом прогрессе процесса Бетховена / А. Климовицкий. – Ленинградское отделение «Музыка», 1979. – 176 с.
92. Козлова О. Посвящение экс-отшельнику (Поль Сезанн) / О. Козлова // Вокруг света. – 2006. – №10. – С. 185 – 192.
93. Кон-Винер История стилей изобразительных искусств / Перевод с нем. – Москва : «Сварог и К», 2000. – 217 с.
94. Конен В. Д. Рождение Джаза. – Москва : Советский композитор, 1984. – 311 с.
95. Конен В. Монтеверди. 1567 – 1643 / В. Конен. – Москва : Советский композитор, 1971. – 322 с.
96. Конен В. Отюды о зарубежной музыке / В. Конен. – М. : «Музыка», 1976. – 477 с.
97. Конен В. Перселл и опера / В. Конен. – Москва : Музыка, 1978. – 262 с.
98. Кочик О.Я. Мир Гогена / О.Я. Кочик. – Москва : Искусство, 1991. – 311 с.
99. Куцман А. Иоганн Себастьян Бах. Маленька документальна повесть / А. Куцман. – Москва : Музыка, 1999. – 101 с.
100. Ладыгин М. Б. Предромантизм в мировой литературе / М. Б. Ладыгин. – Москва : Полярная звезда, 2000. – 74 с.
101. Лаллманд Г. Мане: предчувствие импрессионизма / Г. Лаллманд / Пер. с англ. Л.С. Мельник. – Минск : Белфакс, 1996. – 144 с.
102. Лаллманд Г. Моне: впечатления света / Г. Лаллманд. – Минск : Белфакс, 1996. – 144с.
103. Лаллманд Г. Сезанн: образы великого художника / Г. Лаллманд. – Минск: Белфакс, 1996. – 144 с.
104. Леман Ханс-Тиса, Постмодернистический театр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://padaread.com/?book=69462&pg=1>
105. Лернер М. Развитие цивилизации в Америке / М. Лернер. – М. : «Радуга», 1992. – 575 с.
106. Ливанова Т. История западноевропейской музыки до 1789 года. Книга вторая : От Баха к Моцарту / Т. Ливанова. – Москва : «Музыка», 1987. – 469 с.
107. Ливанова Т. Н. Из истории музыки и музыкознания за рубежом / Т. Н. Ливанова. – Москва : Издательство «Музыка», 1981. – 238 с.
108. Ливанова Т. Н. История западноевропейской музыки до 1789 года / Т. Н. Ливанова. – Москва : Музыка, 1983. – Т. 1 : По XVIII век. – 696 с.
109. Линдсей Дж. Поль Сезанн / Дж. Линдсей; пер. с англ. Л.В. Москвиной. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 544 с.
110. Лиштанбнрже А. Рихард Вагнер как поэт и мыслитель / А. Лиштанбнрже. – М. : Алгоритм, 1977. – 477 с.
111. Лобанова М. Западноевропейское музыкальное барокко: проблемы эстетики и поэтики / М. Лобанова. – Москва : «Музыка», 1994. – 320 с.
112. Мегала І. Зарубіжна література XVII – XX століть / І. Мегала. – К. : Видавець Вадим Карленко, 2010. – 275 с.

113. Мешкова И. В. Творчество Виктора Гюго. Кн. 1. (1815 – 1824) / И. В. Мешкова / Редкол.: В. Н. Касаткина (отв. ред.), Н. Н. Панасянц, О. К. Бросалова; М-во просвещения РСФСР, Саратов. гос. пед. ин-т. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1971. – 286 с.
114. Морозов С. Бах / С. Морозов. – Москва : «Мол. гвард.», 1975. – 256 с.
115. Моруа А. Жорж Санд / А. Моруа. – Москва : Молодая гвардия, 1968. – 416 с.
116. Моруа А. Литературные портреты / Анре Моруа / Пер. с фр. Л. Зонина, В. Фрязинов, Я. Лесюк, З. Федотова, В. Казовой, Е. Шишмарева, И. Кузнецова, Н. Разговоров. В кн.: «Собр.соч. в шести томах. Том 6». – Москва : «Пресса», 1992.
117. Моруа А. Олимпио, или Жизнь Виктора Гюго. Литературные портреты. Анре Моруа: биограф и критик : Роман / Пер. с фр. Ф. Наркирьер. – Кишинев : Лит. артистикэ, 1983. – 477 с.
118. Моруа А. Три Дюма / Анре Моруа / Пер. с фр. Л. Беспаловой и С. Шлапоберской ; ред. Л. Лунгина ; послесл. Кирилла Андреева. – Москва : Мол. гвардия, 1962. – 544 с.
119. Наливайко Д. С. Віктор Гюго (Життя і творчість) / Д. С. Наливайко. – К. : Дніпро, 1976. – 147 с.
120. Нариси з історії кіномистецтва України / ППСМ АМУ; Ред.- упорядн. І. Зубавіна; Наук. ред. В. Скуратівський, О. Мусієнко; Редкол.: В. Сидоренко (голова), І. Безгін, В. Горпенко та ін. – К. : Інтертехнологія, 2006. – 864 с.
121. Некрасова Е. А. Томас Гейнсборо / Е. А. Некрасова. – Москва : Изобразительное искусство, 1990. – 224 с.
122. Обломиевский Д. Д. Бальзак: Этапы творческого пути / Д. Д. Обломиевский. – Москва : Гос. изд-во худож. лит., 1961. – 590 с.
123. Ортега-і-Гассет Х. Нові симптоми / Х. Ортега-і-Гассет // Читанка з філософії: У 6-ти кн. – Книга 5: Зарубіжна філософія 19 ст. – Київ : Довіра, 1993. – 240 с.
124. Павличко С. Теорія літератури. Видання друге / Соломія Павличко. – К. : Видавництво Соломія Павличко «Основи», 2009. – 679 с.
125. Перрюшо А. Жизнь Ван Гога / А. Перрюшо; пер. с франц. С. Тархановой, Ю. Яхниной. – Москва : Радуга, 1987. – 383 с.
126. Перрюшо А. Жизнь Мане / А. Перрюшо / Пер. с франц. М.Н. Прокофьевой. – Москва: Радуга, 1988. – 272 с.
127. Перрюшо А. Жизнь Ренуара / А. Перрюшо / Пер. с франц. С.А. Тархановой, Ю.Я. Яхниной. – Москва: Радуга, 1986. – 333 с.
128. Перрюшо А. Жизнь Тулуз-Лотрека / А. Перрюшо. – Москва : Радуга, 1990. – 284с.
129. Петер Пауль Рубенс. Мир художника. Письма. Документы. Суждения современников / Сост. К. С. Егорова. – Москва : Искусство, 1977. – 480 с.
130. Писсарро: Красные крыши / Ф. Дзери / Пер. с итал. Е. Лысова. – Москва : Белый город. – 48 с.
131. Полевой В. М. Малая история искусств: искусство XX века. 1901 – 1945. – Москва : Искусство, 1991. – 303 с.
132. Райнов Б. Три самітники: Ван Гог (Квіти болю) / Б. Райнов // Всесвіт. – 1988. – №3. – С. 154 – 182.
133. Раков В. М. «Европейское чудо» (Рождение новой Европы в XVI – XVIII вв.: Учебн. Пособие / В. М. Раков. – Пермь : Из-во Пермского у-та, 1999. – 254 с.
134. Реизов Б. Г. Из истории европейских литератур. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1970. – 373 с.
135. Роготченко О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм / ППСМ АМУ. – К.: Фенікс, 2007. – 608 с.
136. Роллан Р. Гендель / Ромен Роллан. – Москва : «Музыка», 1984. – 255 с.

137. Роллан Р. Музыкально-историческое наследие. Выпуск 1: История оперы в Европе до Люли и Скарлатти. Истоки современного музыкального театра / Ромен Роллан. – Москва : Музыка, 1986. – 310 с.
138. Романенкова Ю. В. Мировоззренческие универсалии периодов *stilwandlung* в мировом художественном процессе / ИПСИ АИУ. – К.: Химджест, 2009. – 276 с.
139. Ружмон Д. де, Любов і західна культура / Переклала з фр. Ярина Тарасюк / Дені де Ружмон. – Львів : Літопис, 2001. – 302 с.
140. Рыцарев С. А. Кристоф Виллибальд Глюк / С. А. Рыцарев. – Москва : «Музыка», 1987. – 183 с.
141. Саїд Е. Культура й імперіалізм / Едвард Саїд / Пер. з англ. – К.: Критика, 2007. – 608 с.
142. Сидоренко В. Д. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ–ХХІ століть / ІПСМ АМУ. – К. : ВХ[студіо], 2008. – 188 с.
143. Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки / За редакц. М. Зубрицької. – Львів : «Літопис», 1996. – 633 с.
144. Современный зарубежный театр / Институт истории искусств. – Москва : Наука, 1969. – 367 с.
145. Сторі Дж. Теорія культури та масова культура / Джон Сторі. – Харків : Акта, 2005. – 360 с.
146. Токвіль де А. Давній порядок і Революція /А. де Токвіль / Переклад з фр. – К., 2000. – 224 с.
147. Томпсон Ева М. Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм / Переклад з англ. М. Корчинської / Ева Томпсон. – К. : Основи, 2006. – 368 с.
148. Тузов В. О. Історичний контекст культуротворчих інновацій / ІПСМ НАМ України. – К. : НВП «Інтерсервіс», 2013. – 144 с.
149. Уэджвуд К. В. Мир Рубенса. 1577 – 1640 / К. В. Уэджвуд. – Москва : Терра – Книжный клуб, 1998. – 192 с.
150. Уэстреп Дж. Перселл / Дж. Уэстреп. – Ленинградское отделение издательства «Музыка», 1980. – 239 с.
151. Фергюсон Н. Цивілізація. Як Захід став успішним / Переклад з англ. В'ячеслава Циба. – К. : Наш формат, 2017. – 487 с.
152. Фрис де Т. Рембрант / Фрис де Тейн / Перевод с голл. А. Кобецкой. – К. : Мистецтво, 1985. – 248 с.
153. Фукс Э. Иллюстрированная история нравов. Галантный век / Э. Фукс. – Москва, 1994. – 478 с.
154. Хассан И. Культура постмодернизма: в Современная западноевропейская и американская эстетика: Сб. переводов / Под ред. В. Г. Яковлева. – М. : Книжный дом «Университет», 2002. – С. 113 – 123.
155. Хейзинга Й. Homo Ludens. Статті по історії культури / Составитель Д. В. Сильвестров. – Москва : Прогресс-Традиция, 1997. – 414 с.
156. Холд Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве / Перевод с англ. – Москва : КРОН-ПРЕСС, 1999. – 656 с.
157. Холлингсворт М. Искусство в истории человека : Пер с итал. Б. М. Искусство, 1989. – 512 с.
158. Хрестоматия по истории западного театра на рубеже XIX – XX веков / Под ред. А. А. Гвоздева. – Ленинград : Искусство, 1939. – 378 с.
159. Художня культура світу / Н. Миропольська, Е. Белкіна, Л. Масол. – К. : «Вища школа», 2003. – 191 с. (Бібліотека Олени Пчілки) / Інформація про Східний культурний регіон.
160. Чарльз Т. Секулярна доба. Книга перша / Чарльз Тейлор / Перекл. з англ. – К. : Дух і Літера, 2013. – 664 с.

161. Чегодаев А.Д. Импрессионисты / А. Д. Чегодаев. – Москва : Искусство, 1971. – 155 с.
162. Чегодаев А.Д. Эдуард Мане / А. Д. Чегодаев. – Москва : Искусство, 1985. – 237 с.
163. Чепелик О. В. Взаємодія архітектурних просторів, сучасного мистецтва та новітніх технологій, або Мультимедійна утопія / ІПСМ АМУ. – К.: Хімджест, 2009. – 272 с.
164. Шартъе Р. Культурные истоки Французской революции / Перевод с фр./ Р. Шартъе. – Москва : Искусство, 2001. – 256 с.
165. Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Західна Європа XVII і XVIII ст. / В. М. Шейко та ін. – Харків : ХДАК, 2001. – 183 с.
166. Штейнгард В. Генрих Шютц. Очерки жизни и творчества / В. Штейнгард. – Москва : Музыка, 1980. – 70 с.
167. Штейнпресс Б. Популярный очерк истории музыки до XX века / Б. Штейнпресс. – Москва : Государственное музыкальное издательство, 1963. – 448 с.
168. Шюкэ А. Ж.-Ж. Руссо / А. Шюкэ. – Москва : Изд-во Посредника, 1986. – 200 с.
169. Эник Н. Слава ван Гога. Опыт антропологии восхищения / Пер с фр. К. Саркисова. – М. : V-A-C press, 2014. – 384 с.
170. Энциклопедия мировой литературы / Под ред. С. В. Стахорского. – СПб : Невская книга, 2001. – 656 с.
171. Яворская Н. В. Пейзаж Барбизонской школы / Н. В. Яворская. – Москва : Искусство, 1962. – 645 с.
172. Якимович А. Шарден и французское Просвещение / А. Якимович. – Москва : Искусство, 1981. – 142 с.
173. Яковенко Н. У пошуках нового неба. Життя і тексти Йоаникія Галятовського / Н. Яковенко. – К. : Лаурус-Критика, 2017. – 698 с.

ЧАСТИНА 2.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ **ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Про порядок проведення навчального процесу див. у «Положенні про організацію навчального процесу у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки» від 02.10.2017 р. за посиланням: <http://ed.eenu.edu.ua/upload/docs/217/7543c873de06d57a4c3c5984549a8239.pdf>

Семінарське заняття. Що таке семінарське заняття? Як проходить семінарське заняття?

Семінарське заняття – це вид навчального заняття, на якому викладач організовує дискусію з попередньо визначених проблем. На підставі індивідуальних завдань (есе, рефератів тощо) студенти готують тези виступів з цих проблем.

Перелік тем семінарських занять визначається навчальною програмою дисципліни.

На кожному семінарському занятті викладач оцінює рівень підготовки студентських рефератів, виступів, активність їх у дискусії, вміння формулювати та відстоювати свою позицію тощо. Оцінка за кожне семінарське заняття враховується при визначенні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Семінарське заняття починається вступним словом викладача.

Основний час семінарського заняття приділено доповідям студентів та їх обговоренню.

Семінарське заняття закінчується прикінцевими акцентуваннями викладача/студента.

Регламент проведення семінарського заняття:

- вступне слово викладача триває до 5 хвилин;
- доповідь студента виголошується до 10 хвилин (час може корегуватися в залежності від кількості питань, що обговорюються);
- обговорення доповіді й запитання аудиторії тривають до 15 хвилин;
- заключне слово викладача/студента триває до 5 хвилин.

Доповідь. Як готуватися до доповіді?

Доповідь дозволяє залучити студента до самостійної роботи, навчити говорити його перед аудиторією, що корисно для людини, котра виконує складніші професійні завдання.

ФОРМУЛА ДОПОВІДІ: студент готується до доповіді в декілька етапів.

Технологія

Етап перший. КАРТА ПОВІДОМЛЕННЯ

На першому етапі доречно обмежитися коротким повідомленням до 4 хвилин. Темою такого повідомлення може бути анотація на книгу чи статтю тощо.

Основна мета першого етапу – навчитися укладати й користуватися «карткою повідомлень», яка містить першу і останню фрази повідомлення плюс опорний сигнал (чи план) останнього тексту.

Першу й останню фрази треба вивчити напам'ять. Чому? Тому що це типові місця збоїв мовлення, наприклад вживання слова «ну» для початку мовлення. Завдання першої фази – зацікавити слухачів, привернути увагу.

Закінчувати повідомлення можна (навіть треба) стандартною фразою: «Я закінчив/закінчила доповідь і передаю слово викладачеві» чи «На цьому доповідь завершено, і я готовий/готова відповісти на ваші запитання».

Другий етап. ВІДПРАЦЮВАННЯ РЕГЛАМЕНТУ

На цьому етапі студент (викладач) ретельно стежать за часом доповіді. Якщо було домовлено, що повідомлення займе, наприклад, 3 хвилини, то студент повинен потрапити в цей інтервал плюс-мінус 20 секунд. Мета етапу – навчитися відчувати час.

Третій етап. ДОПОВІДЬ

Час проголошення доповіді 7 – 10 хвилин. Якщо тема не вкладається в цей час, її краще розбити між іншими доповідачами.

Четвертий етап. ДОПОВІДЬ З УСКЛАДНЕННЯМИ

Цей етап не є обов'язковим, але він може мати місце. Суть його в тому, що він може мати ускладнення, найчастіше зупинення доповіді викладачем для з'ясування (уточнення) змісту сказаному. Студент повинен швидко зорієнтуватися у питанні й відповісти на вимогу викладача. Продовжити доповідь словами: «Вибачте, я продовжу».

Четвертий етап. ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ

Студент-доповідач повинен бути готовим до відповідей на питання. Питання можуть формулюватися викладачем і студентами, котрі слухали доповідь. Обговорення триває до 15 хвилин.

Реферат. Як пишеться реферат? Як оцінюється реферат?

Реферат – це індивідуальні завдання, які сприяють поглибленню й розширенню теоретичних знань студента з окремих тем дисципліни, розвивають навички самостійної роботи з навчальною та науковою літературою. Це форма індивідуальних завдань рекомендується для теоретичних курсів і дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу.

Вимоги та методичні рекомендації щодо написання реферату див. за посиланням: <http://www.psyh.kiev.ua>

Джерело: Подоляк Л. Психологія вищої школи: Практикум: навчальний посібник / Л. Подоляк, В. Юрченко. – Київ: Каравела, 2008. – 336 с.

Есе. Що таке есе? Як оцінюється есе?

Есе – невеликий за обсягом текст, написання котрого збагачує словниковий запас, сприяє формуванню логіки викладу, удосконалює вміння користуватися історичними джерелами, допомагає грамотно висловлювати свої думки тощо, себто усе разом взяте можна розглядати як квінтесенцію процесу освіти.

У методиці прийом написання есе – універсальний, він ефективний як для розвитку вмінь вищого порядку – аналізу, синтезу, творчого застосування знань тощо.

Есе в перекладі з французької означає «спроба», «проба», «нарис». Це – твір-роздум невеликого обсягу з вільною композицією, який виражає індивідуальні враження, роздуми з конкретного питання і не претендує на повноту й вичерпне трактування предмета вивчення. Есе допускає вираження автором суб'єктивної оцінки предмета обговорення й демонстрування автором нестандартного розуміння матеріалу. Есе можна трактувати як розмову вголос із виразом емоцій і використанням образів.

У навчальному процесі есей виступає методом перевірки знань з наголосом на творчому (оригінальному) мисленні.

Есе містить (і оцінюється за пунктами):

- a. аналіз інформації та її інтерпретацію;
- b. побудову міркувань;
- c. формулювання висновків;
- d. порівняння фактів, підходів і альтернатив;
- e. особисту оцінку автора

Зарубіжний досвід форм написання есею:

- 1) самостійна творча робота за запропонованою темою (виконується як поза аудиторне завдання);
- 2) тридцятихвилинна аудиторна робота;
- 3) десятихвилинна творча робота для закріплення матеріалу, що вивчався на лекції;
- 4) п'ятихвилинний вільний твір як підбиття підсумку семінарського заняття.

Критерії оцінювання есею:

- наявність грамотної, розгорнутої відповіді на поставлені питання;
- володіння поняттями і матеріалом;
- логіка побудов композиції есе;
- наведення аргументів, прикладів, цитат, використання графічного, статистичного, ілюстраційного матеріалу;
- уміння самостійно мислити, аналізувати інформацію, робити висновки та узагальнення;

- чітко висловлювати свою точку зору, особисте ставлення до проблеми.

Групи критеріїв для оцінки есе як творчої самостійної роботи студента:

КРИТЕРІЇ	ВИМОГИ
Знання і розуміння теоретичного матеріалу	<ul style="list-style-type: none"> • Визначити предмет есе; • позначити коло понять і теорій, необхідних для відповіді на запитання; • розуміти і правильно використовувати терміни і поняття; • ілюструвати поняття відповідними прикладами
Аналіз та оцінка інформації	<ul style="list-style-type: none"> • Використовувати основні категорії аналізу; • виділити причинно-наслідкові зв'язки; • застосувати порівняльні характеристики; • давати особисту суб'єктивну оцінку проблемі
Побудова суджень	<ul style="list-style-type: none"> • Виділяти питання дослідження; • ділити есе на частини за змістом; • зберігати логічність міркувань під час переходу від однієї частини до іншої; • аргументувати основні положення есе
Презентація есе	<ul style="list-style-type: none"> • Використання графічного, статистичного, ілюстративного матеріалу; чіткість і виразність презентації; • культура мови; формулювання проміжних і кінцевих висновків

Оцінювання есе

Максимальна кількість балів, які студент може отримати за кожним критерієм – 3 бали, разом 12 балів.

ЧАСТИНА 3.

ДОДАТКИ

Додаток А

КУЛЬТУРА НОВОГО ЧАСУ В ХУДОЖНІХ СТИЛЯХ І НАПРЯМКАХ

- Абстрактивізм, абстрактне мистецтво
- Абстрактний експресіонізм
- Авангард, авангардизм
- Ампір чи «СТИЛЬ ІМПЕРІЇ»
- Андеграунд
- Ар Нуво
- Арс Нуво
- Арт-дизайн
- Барбізонська школа
- Бароко
- «Великий стиль» чи «стиль Людовіка XIV»
- «Віденські майстерні»
- Віденський модерн
- Веризм
- Вікторіанський стиль
- Другий ампір чи «СТИЛЬ ДРУГОЇ ІМПЕРІЇ»
- Георгіанський стиль
- Стиль Директорії
- Імпресіонізм
- Голландський стиль, «голландське бароко»
- Декаданс
- Декаданське мистецтво
- Йенські романтики
- Кітч
- Декоративність, декоративізм
- «Де стиль»
- Дада, дадаїзм
- «Дантеска» або Неоготика
- Класицизм, класицистичний стиль
- Колоніальний стиль
- Конструктивізм
- Контекстуалізм
- Концептуальне мистецтво
- Королівські стилі
- Кубізм
- Кубофутуризм
- Ліберті стиль
- «Малі голландці»
- «Манірний», «маньєризм»
- Масове мистецтво
- Метафізичне мистецтво
- Мізерабелізм
- Модерн, «стиль модерн»
- Модерн-класицизм
- Модернізована класика
- Модернізована неокласика
- Модернізм
- Монпарнас
- Монументальність
- Натуралізм
- Німецькі майстерні
- Німецькі романтики німецьке бароко
- Необароко
- Неоготика
- Необруталізм
- Необідермайєр
- Неогрек
- Неоідеалізм
- Неоімпресіонізм
- Неокласицизм
- Неомудехар
- Неоконструктивізм / кінематичне мистецтво, арт-дизайн, оп-арт, поп-арт
- Неооб'єктивізм
- Неопластицизм
- Неореалізм
- Неоренесанс
- Неорококо / стиль Реставрації
- Неоромантизм
- Неостилі
- Неоемпіризм
- Неофігуративне мистецтво / нефігуративне мистецтво
- «Нова тілесність»
- Неовечего
- Новогрецький стиль
- «Нове об'єднання художників Мюнхена»
- Новий англійський стиль
- Новий реалізм

- Новий сецесіон
- Новий експресіонізм
- Нонфігуративне мистецтво
- «Нормандська школа»
- Обмоху
- «Товариство двадцяти»
- «Товариство сприяння художникам»
- Обюссон
- «Озьє»
- «Окубіє»
- Оп-арт
- «Органічна архітектура»
- Орфізм
- Парсуна, прасунний стиль
- Пассеїзм
- Пасторальний стиль
- Пейзажний стиль
- Постмодернізм
- Постекспресіонізм
- Прадо
- Преїмпресіонізм
- Прерафаеліти
- Преромантизм
- Просвітницьке бароко / голландське бароко
- Пуризм
- Радикальний реалізм
- Ранній вікторіанський стиль
- Ранній класицизм
- Раціоналізм
- Реалізм
- Регенства стиль
- Рекамьє
- Реставрації стиль
- Ретроспективізм
- Рокайль, рококо
- Розенкрейцери
- Романтизм
- Реді-мейд
- Салон / салонне мистецтво
- «Вільне товариство»
- Сентименталізм
- Символізм
- «Симплісисмус»
- Симультанізм
- «Синій вершник»
- Скапільяті
- Сучасне мистецтво
- Соціалістичний реалізм
- Сталінський ампір
- Суперреалізм
- Супрематизм / «супремус»
- Сюрреалізм
- «Тюркрі»
- Укійо-є
- Утагава школа
- Фаберже
- Федеральний стиль
- Фламандське бароко
- Флоралізм / флораліальна течія / стиль
- Французька книжкова ілюстрація XVIII століття
- Французький неокласицизм
- Функціоналізм чи інтернаціональний стиль
- Футуризм
- Футурологічне проектування
- Хроматизм
- «Чембер» стиль
- Чеське бароко
- «Штурм»
- Едвардіанський неокласицизм
- Еклектизм
- Експресіонізм
- Елітарність
- Емоціоналізм
- Естетизм
- Естетичний рух
- «Югенд»
- Югенд

КУЛЬТУРА НОВОГО ЧАСУ В ОСОБАХ: ПИСЬМЕННИКИ Й ПОЕТИ ХХ і ХХІ СТОЛІТТЯ

«Нестерпна легкість буття» (1982)

Мілан Кундера

- Абе Кобо (автонім Кобо Кіміфус) (1924 – 1993)
- Агнон, Шмуель Йосеф Галеві (автонім Чачкес) (1888 – 1970)
- Азімов Айзек (1920 – 1992)
- Айтматов Чингіз (1928 – 2008)
- Акройд (Екройд) Пітер (1949)
- Александре-і-Мерло Вісенте (1898 – 1984)
- Анджеєвський Єжи (1909 – 1983)
- Андрич Іво (1892 – 1975)
- Апдайк Джон (1983 – 2009)
- Ахматова Анна (1889 – 1966)
- Базен Ерве (1911 – 1996)
- Барбюс Анрі (1873 – 1935)
- Барнс (Бариз) Джуліан (1946)
- Барт Джон (1930)
- Бахман Інгеборг (1926 – 1973)
- Беккет Семюель Барклі (1906 – 1989)
- Беллоу Сол (1915 – 2005)
- Белль Генріх (1917 – 1985)
- Берджес Ентоні (1917 – 1993)
- Берроуз Вільям Сьюард (1914 – 1997)
- Бішоп Елізабет (1911 – 1979)
- Болдуїн Джеймс (1924 – 1987)
- Борхес Хорхе Луїс (1899 – 1986)
- Бредбері Рей (1920 – 2012)
- Бретон Анре (1896 – 1966)
- Брехт Бертольд (1898 – 1956)
- Бродський Йосеф Олександр (1940 – 1996)
- Броч Герман (1886 – 1951)
- Брукс Гвендолін (1917 – 2000)
- Буковські Чарлз (1920 – 1994)
- Валері Поль (1871 – 1945)
- Веллс Герберт Джордж (1866 – 1946)
- Вільямс Вільям Карлос (1883 – 1963)
- Вільямс Теннесі (1911 – 1983)
- Во Івлін Артур (1903 – 1966)
- Войнич Етель Ліліан (1864 – 1960)
- Вольф Кріста (1929 – 2011)
- Воннегут Курт (1922 – 2007)
- Воррен Роберт Пенн (1905 – 1989)
- Вулф Вірджинія (1882 – 1941)
- Вулф Томас Клейнтон (1900 – 1938)
- Гавел Вацлав (1936)
- Гашек Ярослав (1883 – 1923)
- Герберт Збігнєв (1924 – 1998)
- Гессе Герман (1877 – 1960)
- Гарднер Джон Чемплін (1933 – 1982)
- Гарсія Лорка Федеріко (1898 – 1936)
- Гарсія Маркес Габріель (1928 – 2014)
- Голдінг Вільям (1911 – 1993)
- Голсуорсі Джон (1867 – 1933)
- Грасс Гюнтер (1927)
- Джойс Джеймс Августин (1882 – 1941)
- Домбровська Марія (1889 – 1965)
- Драйзер Теодор (1871 – 1945)
- Дюрренматт Фрідріх (1921 – 1990)
- Еко Умберто (1932 – 2016)
- Еліот Томас Стерн (1888 – 1965)
- Етвуд Маргарет Еліонор (1939)
- Жід Андре (1869 – 1951)
- Желязни Роджер (1937 – 1995)
- Зегерс Анна (1900 – 1983)
- Зінгер Айзік (1904 – 1991)
- Зюскінд Патрік (1949)
- Йонсон Ейвінд (1900 – 1976)
- Камінгс Е.Е. (1894 – 1962)
- Камю Альберт (1913 – 1960)

- Каннеті Еліас (1905 – 1994)
- Карпентьєр Алехо (1904 – 1980)
- Кастанеда Карлос (1925 – 1998)
- Кафка Франс (1883 – 1924)
- Кізі Кен (1935 – 2001)
- Кінг Стівен (1947)
- Кіш Данило (1935 – 1989)
- Коельо Паоло (1947)
- Колдуелл Ерскін Престон (1903 – 1987)
- Кундера Мілан (1929)
- Кугзеє Джон Міхаель (1940)
- Лем Станіслав (1921 – 2006)
- Лі Харпер (1926 – 2016)
- Ліндгрєн Астрід (1907 – 2002)
- Лоурєнс Девід Герберт (1885 – 1930)
- Манн Томас (1875 – 1955)
- Мартінсон Харрі (1904 – 1978)
- Маршал Алан (1902 – 1984)
- Махфуз Абн аль-Азіз Нагіб (1911 – 2006)
- Міллер Артур (1915 – 2005)
- Мілош Чєслав (1911 – 2004)
- Місіма Юкіто (антонім Хіраока Кімітака) (1925 – 1970)
- Мітчєлл Маргарєт (1900 – 1949)
- Моем Вільям Сомерсет (1874 – 1965)
- Монтале Еудженіо (1896 – 1981)
- Моравія Альберт (1907 – 1990)
- Моріак Франсуа (1885 – 1970)
- Моррісон Тоні (1931)
- Нєруда Пабло (1904 – 1973)
- Оє Кєндзабуро (1935)
- О'Кєйсі Шон (1880 – 1964)
- Олдрідж Джеймс (1918 – 2015)
- О'Ніл Юджин (1888 – 1953)
- Оруєл Джордж (1903 – 1950)
- Осборн Джон Джеймс (1929 – 1994)
- Оутс Джойс Керол (1938)
- Павич Мілорад (1929 – 2009)
- Пас Октавіо (1914 – 1994)
- Пінчон Томас (1937)
- Плат Сільвія (1932 – 1963)
- Прістлі Джон Бойнтон (1894 – 1984)
- Рансмайр Крістоф (1954)
- Ролінг Джоан (1965)
- Сейфєрт Ярослав (1901 – 1986)
- Сєнт-Єкзюпері Антуан Марі Роже де (1900 – 1944)
- Сімон Клод (1913 – 1985)
- Сноу Чарл Персі (1905 – 1980)
- Тагор (Тхакур) Рабіндранат (1861 – 1941)
- Толкієн (Толкін) Джон (1892 – 1973)
- Унсет Сігрід (1949)
- Фаулз Джон (1929 – 2005)
- Філджеральд Френсіс (1896 – 1940)
- Фолкнер Вільям Гаррісон (1897 – 1962)
- Хєллер Джозєф (1923 – 1999)
- Хємінгвєй Ернєст Міллер (1899 – 1961)
- Цвєтаєва Марина (1892 – 1941)
- Шоу Джордж Бєрнард (1856 – 1950)

ЛІТЕРАТУРНІ ПРЕМІЇ

НОБЕЛІВСЬКА ПРЕМІЯ В ЦАРИНІ ЛІТЕРАТУРИ / ВІД 2000 ДО 2019 РОКУ

Одна з найвідоміших міжнародних премій. Заснована 1900 року й названа на честь шведського інженера-хіміка, винахідника та промисловця Альфреда Нобеля, котрий утворив благодійний фонд для нагородження премією свого імені тих, «котрі упродовж минулого року зуміли найбільше прислужитися людству». Премія складається із золотої медалі із зображенням Нобеля та відповідним написом, диплома та чека на 100 млн. шведських крон (1, 33 млн. доларів). Присудження Нобелівської премії з літератури, згідно із заповітом Нобеля, доручено Шведській академії в Стокгольмі. Присудження премій відбувається 10 грудня, у річницю смерті Нобеля (День Нобеля).

- 2000 : Гао Сінцзян / Китай
- 2001 : Від'ярхар Найпол / Тринідад
- 2002 : Імре Кертес / Угорщина
- 2003 : Джон Максвелл Кутзее / Південна Африка
- 2004 : Ельфріда Єлінек / Австрія
- 2005 : Гарольд Пінтер / Англія
- 2006 : Ферит Орхан Памук / Турція
- 2007 : Доріс Лессінг / Велика Британія
- 2008 : Жан Марі Гюстав Ле Клезіо / Франція, Маврикій
- 2009 : Герта Мюллер / Німеччина
- 2010 : Маріо Варгас Льюса / Іспанія
- 2011 : Томас Транстремер / Швеція
- 2012 : Мо Янь / Китай
- 2013 : Еліс Монро / Канада
- 2014 : Патрік Модіано / Франція
- 2015 : Світлана Алексієвич / Білорусія
- 2016: Боб Ділан за «створення нових форм поетичного вираження в американській пісенній традиції» / США
- 2017: Кадзуо Ішігуро / Велика Британія / Роман «Не забувай мене» (2010)
- 2018: Лауреата Нобелівської премії з літератури цього року визначатимуть у 2019 році вручать дві премії з літератури
- Альтернативна Нобелівська премія з літератури 2018 року, премія «Нової академії» – Маріз Конде.

БУКЕРІВСЬКА ПРЕМІЯ / ВЕЛИКОБРИТАНІЯ / 2000 – 2019 років

Заснована 1968 року торговельним конгломератом «Booker plc.» і присуджується за найкращий роман. Номінуватися на премію можуть громадяни колишньої Британської Співдружності, а також Ірландії, Пакистану і Південної Африки. Переможця оголошує незалежна благодійна організація «Книжковий фонд». Механізм преміювання передбачає жорсткий відсів у процесі відбору, і остаточний список – «шорт-лист» - обмежується кількома назвами. Грошова винагорода в останні роки становить приблизно 50 тисяч фунтів стерлінгів.

- 2000 : Маргарет Етвуд, «Сліпий найманий убивця»
- 2001 : Пітер Кері, «Правдиві історії буровиків»
- 2002 : Янн Мартель, «Життя Пі»

- 2003 : ДБС П'єр, «Вернон, маленький Бог»
- 2004 : Алан Голлінгерст, «Лінія краси»
- 2005 : Джон Бенвілл, «Море»
- 2006 : Кіран Десаї, «Спадщина втрати»
- 2007 : Енн Енрайт, «Збори»
- 2008 : Атік Рахімі, «Сінг Сабур. Камінь терпіння»
- 2009 та 2012 : Гіларі Ментал, «Вовчий зал», «Внесіть тіла»
- 2013 : Елеонор Каттон, «Світила»
- 2014 : Річард Фленаган, «Вузька дорога на далеку північ»
- 2015 : Марлон Джеймс, «Коротка історія семи вбивств»
- 2016 : Ханг Канг, «Вегетаріанець»
- 2017 : Давид Гроссман, «Кінь входить в бар»
- 2018 : Ольга Токарчук, «Бігуни» (книгу надруковано 2007 р., англійською мовою – 2018 р.)
- 2019 : Джоха Альхартхі, «Небесні талі»

ГОНКУРІВСЬКА ПРЕМІЯ / ФРАНЦІЯ / 2000 – 2019 років

Гонкурівська премія – щорічна французька літературна премія за досягнення в жанрі роману. Заснована 1896 року за ініціативи та фінансової підтримки братів Гонкурів. Водночас було створено академію. Сьогодні до Гонкурівської академії входять десять найвідоміших літераторів Франції, кожний з яких має один голос при визначенні лауреата премії, а президент академії – два голоси. Матеріальн винагорода Гонкурівської премії є символіною – 10 євро.

- 2000 : Жан Жак Шуль, «Інгрід Каван»
- 2001 : Жан Крістоф Руфен, «Червона Бразилія»
- 2002 : Паскаль Кіньяр, «Блукаючі тіні»
- 2003 : Жак П'єр Аметт, «Коханка Брехта»
- 2004 : Лоран Годе, «Сонце Скорта»
- 2005 : Франсуа Вієгран, «Три дні у моєї матері»
- 2006 : Джонатана Літелла, «Благоволительки»
- 2007 : Жиль Лерой, «Пісня Алабами»
- 2008 : Атік Рахімі, «Сінг Сабур. Камінь терпіння»
- 2009 : Марі Ндьян, «Три сильні жінки»
- 2010 : Лоран Біне, «ННнН»
- 2011 : Алексіс Жені, «Французьке мистецтво війни»
- 2012 : Жером Феррарі, «Проповідь про падіння Риму»
- 2013 : П'єр Леметр, «До зустрічі нагорі»
- 2014 : Ліді Сальвер, «Не плач»
- 2015 : Матіас Енар, «Компас»
- 2016 : Лайла Слімані, «Солодка пісня»
- 2017 : Ерік Вюйяр, «Порядок дня»
- 2018 : Ніколя Матьє, «Діти після них»

НАЦІОНАЛЬНА КНИЖКОВА ПРЕМІЯ В ЦАРИНІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ (США)

Заснована 1950 року групою видавців. Премію вручають у чотирьох номінаціях: художня література, поезія, дитяча література, а також – усупереч назві премії –

документальна література. Приз – приблизно 10 тисяч доларів США і кришталев статуетка. Церемонія вручення відбувається в Нью-Йорку.

- Премію отримали: Ха Джін, «Очікування»; Сюзан Зонтаг, «В Америці»; Джонатан Францен, «Виправлення»; Джулія Гласс, «Три червні»; Шерлі Хаззард, «Велика пожежа»; Поллі Горват, «Сезон консервування»; Лілі Так, «Новини з Парагваю»; Джеймі Гордон, «Lord of Misrule»; Джесмін Ворд, «Врятувати кістки»; Вільям Александр, «Секрети гоблінів»; Джеймс Макбрайд, «Птах доброго Господа»; Адам Джонсон, «Усміхнена фортуна: історія» та інші.

ІНШІ ЛІТЕРАТУРНІ ПРЕМІЇ

- Премія Георга Бюхера. Заснована 1923 року і є найважливішою літературною премією німецькомовних країн. Її присуджує Академія німецької мови та літератури. До 1953 року, окрім номінації в царині літератури, існувало ще кілька номінацій. Премія вручається традиційно у рамках осіннього засідання Академії, яке проходить у Дермштадті – в місті, де народився знаменитий драматург і поет Карл Георг Бюхнер. Грошова винагорода становить 40 тисяч євро.
- Премія «Стрега» (Італія). Заснована 1947 року «культурною спілкою» однодумців Марії Беллончі в співпраці з підприємцем Джудо Альберті. Премія «Стрега» є найвідомішою премією в Італії. Вручається щорічно між 1 березня і 30 квітня за найкращу італомовну книгу. У склад журі входять близько 400 діячів у галузі культури, в тому числі й колишні лауреати премії.
- «Ангелус» – літературна премія Центральної Європи є найпрестижнішою для прозаїків цього регіону. Лауреат отримує статуетку «Ангелус» авторства Єви Россано й чек на суму 150 тис. злотих. Фундатором премії є місто Вроцлав і присуджують її за найкращу книжку польською мовою, видану попереднього року.
- «Премія Сервантеса» – існує понад тридцять років. У іспанському світі її називають «Нобелем іспаномовної літератури». Від 1974 року міністерство культури Іспанії фінансує Премію Сервантеса, що надається певному автору, який пише іспанською мовою за його сукупний творчий внесок в «іспаномовний культурний спадок».
- Премія Франца Кафки. Товариство Франца Кафки, визнане ЮНЕСКО однією з найавторитетніших міжнародних організацій, заснувало однойменну літературну премію, що вручається в Празі від 2001 року. Поки що єдина для Чехії міжнародна літературна премія вручається за художню унікальність літературних творів сучасних авторів, чії твори, адресовані читачам незалежно від їх походження, національності і культури. Лауреат отримує 10 тисяч доларів, диплом а також зменшену копію пам'ятника Франца Кафки в Празі.
- Літературна премія імені Джозефа Конрада заснована 2007 року Польським Інститутом у Києві й присуджується українському письменнику за послідовність у реалізації творчого шляху, інноваційність форми, ламання стереотипів та універсальність змісту.
- Літературна премія «Ніка» (Польща). Заснована 1997 року і є однією з найпрестижніших польських премій в царині художньої літератури. Фундатором премії є «Gazeta Wyborcza» і компанія NICOM Colsunting. У

журі входять авторитетні вчені, критики, письменники. Лауреат отримує статуетку Нікі і грошову винагороду – 100 тисяч злотих.

- Пулітцерівська премія одна з найпрестижніших нагород США в царині літератури, журналістики, музики, театру. Магнат угорського походження Джозеп Пулітцер (1847 – 1911) заснував благодійний фонд на свої ім'я. Після смерті залишив для нього 2 млн. доларів. Премія вручається щорічно з 1917 року в перший понеділок травня попечителями Колумбійського університету в Нью-Йорку. Розмір винагороди 10 тис. доларів.

Додаток Г

КНИГИ НОБЕЛІВСЬКИХ ЛАУРЕАТІВ, ПЕРЕКЛАДЕНІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

- «Не забувай мене», Кодзуо Ішігуро (2017)
- «Чорнобильська молитва. Хроніка майбутнього», Світлана Алексієвич (2015)
- «У кафе втраченої молодості», Патрік Модіано (2014)
- «Забагато щастя», Еліс Манро (2013)
- «Хто вбив Паломіно Молеро?», Маріо Варгас Льяоса (2010)
- «Гойдалка дихання», Герта Мюллер (2009)
- «Золотошукач», Жан Марі Гюстав Ле Клезіо (2008)
- «Мовчазний дім», Орхан Памук (2006)
- «Піаністка», Ельфріда Єлінек (2004)
- «Безчестя», Джон Максвелл Кутзее (2003)
- «Бляшаний барабан», Гюнтер Грасс (1999)
- «Мандрівка слона», Жозе Сарамаго (1998)
- «Вибрані твори», Шеймас Гіні (1995)
- «Пісня Соломона», Тоні Моррісон (1993)
- «Дороги Фландрії. Зоосад», Клод Сімон
- «Володар мух», Вільям Голдинг (1983)
- «Сто років самотності», Габріель Гарсія Маркес (1982)
- «Засліплення» Еліас Канетті (1981)
- «Абетка», Чеслав Мілош (1980)
- «Дар Гумбольдта», Сол Беллоу (1976)
- «Більярд о пів на десяту», Генріх Бейль (1972)
- «Уот», Самюель Беккет (1969)
- «Про мишей і людей», Джон Стейнбек (1962)
- «Чоловіки без жінок та інші оповідання», Ернест Гемінгвей (1954)
- «Притча», Вільям Фолкнер (1949)
- «Книга джунглів», Редьярд Кіплінг (1907)

ДЕЯКІ ЧУЖОЗЕМНІ ТВОРИ, ПЕРЕКЛАДЕНІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

- «Французький роман» Фредеріка Бегбедера
- «Можливості острова», «Карта та територія» Мішеля Уельбека (Вельбека)
- «Благоволительки» Джонатана Літтелла
- «Двері» Магди Сабо
- «Камінь терпіння» Атіка Рахімі
- «Те, що втрачено» Венсена Делакура

- «Життя коротке і бажання вічне» Патріка Лаперу
- «Куди ми йдемо, тату?» Жана-Луї Фурньє
- «Проповідь про падіння Риму» Жерома Феррарі
- «Собор Нільської Богоматері» Сколастик Мукасонга
- «Війна польсько-російська під біло-червоним прапором» Дороти Масловської
- «Гівнюк» Войцеха Кучока
- «Шістка воронів» Лі Бардуго
- «Легенда про святого пияка» Йозефа Рота
- «Дім з вітражем» Жанни Слоньовської
- «Анти-Ахматова» Тамари Катаєвої (рос.)
- «Росія. Загальний вагон» Наталії Ключарової (рос.)
- «Проти вітру» Раїси Левтерової-Мороз

НОВИНКИ ЛІТЕРАТУРИ 2016 – 2018 РОКІВ

- «І знову я влізаю в танк» Оксани Забужко
- «ДНК» Жадана, Кидрука, Фоззі, Карпи, Винничука, Кокотюхи, Рафеєнка (сім авторів пишуть один твір)
- «Тут і тепер» Ірен Роздобутько
- «Чорне і сріблясте» Паоло Джордано
- «Моя неймовірна подруга» Елена Ферранте
- «Час зірки» Кларисе Лиспектор
- «Джерело» Айн Ренд
- «Не забувай мене» Кодзуо Ішігуро
- «Дівчина з перловою сережкою» Трейси Шевальє
- «Забуття» Тані Малярчук *(у книзі переплітаються дві сюжетні лінії: політика і мислителя Вячеслава Липинського й жінки з теперішнього, яка шукає через нього шлях до себе)*

«26-ка» або 26 НАЙКРАЩИХ КНИГ за 27 РОКІВ / суб'єктивно

- «Ендшпіль для Лізи» Тані Малярчук
- «Жіночий портрет» Віри Агєєвої
- «Поет як міфотворець» Григорія Грабовича
- «Постчорнобильська бібліотека» Тамари Гундяєвої
- «Національні шляхи поетичного модерну» Володимира Моренця
- «Дискурс українського модернізму» Соломії Павличко
- «Слово. Знак. Дискурс» Марії Зубрицької
- «Чорнобиль» Юрія Щербака
- «Московіада», «Дванадцять обручів», «Переверзія», «Лексикон інтимних міст» Юрія Андруховича
- «Гамлет» Шекспіра в перекладі Юрія Андруховича
- «Польові дослідження українського сексу», «Казка про калинову сопілку», «Музей покинутих секретів», «Тут могла б бути ваша реклама» Оксани Забужко
- «Мальва Ланда», «Танго смерті» Юрія Винничука
- «Андріївський узвіз» Володимира Діброви
- «Воццек» Юрія Іздрика
- «Дім у Байтінг Голлов» Василя Махна

- «Непрості» Тараса Прохаська
- «Ворошиловград» Сергія Жадана
- «Укри» Богдана Жолдака
- «Кобзар 2000» братів Капранових
- «Сатирикон ХХІ» вибране Олександра Ірванця
- «Дорога на Асмару» Сергія Сингаївського
- «Танжер» Йвана Козленка
- «Ukraine. The best. Культурний простір від А до Я»
- «Історія європейської цивілізації. Близький Схід», редакція Умберто Еко
- Філіпп Делорм «Анна Київська. Дружина Генріха І»
- Юліус Вебер «Російська окупація Чернівців»
- Станіслав Кульчицький, Лариса Якубова «Триста років самотності: український Донбас у пошуках смислів і Батьківщини»
- Олександр Михед «Бачити, щоб бути побаченим: реаліті-шоу, реаліті-роман та революція онлайн»
- Майк Йогансен «Подорожі філософа під кепом»
- Шляхи під сонцем. Репортаж 20-х років
- «Небо Левка Мацієвича. Спогади, листи, фото»
- Леся Українка «Листи: 1876 – 1897»
- Оксана Забужко «І знов я влізаю в танк...»
- Кріс Кайл «Американський снайпер»
- Богдан Логвиненко «Перехожі. Південно-Східна Азія»
- Жайме Лернер «Акупунктура міста»
- Пол Клейнман «Психологія 101: Факти, теорія, статистика, тести й таке інше»
- Сергій Плохій «Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності»
- Карло Ровеллі «Сім основних уроків з фізики»
- Пол Каланіті «Коли подих стає повітрям»
- Діма Зіцер «Свобода від виховання»
- Артем Чапай «Тато в декреті»
- Ася Казанцева «В Інтернеті хтось помиляється»; «Хто б міг подумати! Як мозок змушує робити нас дурниці»
- Ласло Бок «Робота рулить! Уроки Google: правила гри у команді мрії»
- Мартін Форд «Пришестя роботів. Техніка і загроза майбутнього безробіття»
- Олівер Сакс «Стрімголов. Історія одного життя»
- Малала Юсуфзай та С'юзан Кейн «Я – Малала. Історія незламної боротьби за право на освіту»
- Стівен Левітт і Стівен Дабнер «Думай як фрік»

КЛЮЧІ ДО НОН-ФІКШНУ, *де «нон-фікшн» - жанр наративної/літературної журналістики*

НОН-ФІКШН: 2017 рік

- КНИГА СОФІЇ АНДРУХОВИЧ І МАР'ЯНИ ПРОХАСЬКО «СУЗІ'Я КУРКИ» (2016) потрапила до щорічного каталогу книжкових рекомендацій в галузі міжнародної дитячої і юнацької літератури «Білі круки-2017 (WhiteRavens)
- Любомир Остапів, «Любов та бюджет»

- Філіп Зімбардо, «Ефект Люцифера»
- Кристоф Гальфар, «Всесвіт на долоні»
- Насім Телеб, «Чорний лебідь. Про (не)ймовірне у реальному житті»
- Христя Фріланд, «Плутократи. Епоха нових багатих і занепад старої системи»
- Карл Шльогель, «Український виклик Відкриття європейської країни»
- К. Діса, О. Бетлій, О. Мартинюк «Живучи в модерному місті: Київ кінця XIX – середини XX століть»
- Леонід Ушкалов, «Ловитва невловного птаха : життя Григорія Сковороди»
- Девід Брукс «ДНК особистості»
- Ніл Фергюсон, «Цивілізація. Як Захід став успішним»
- Юлівер Сакс «Чоловік, який сплутав дружину з капелюхом»
- Ніл Баскомб «Зимова фортеця. Чому Гітлер не зміг першим створити атомну бомбу»
- Гері Келлер, «Одна справа. Як робити менше, а встигати більше»
- Кетрін Інгрем, «Це Далі»
- «Де кураторство», упорядник К. Носко, В. Лук'янець
- Денис Мандзюк, «Копаний м'яч»
- Томаш Седлачек, «Економіка добра і зла. Слідами людських пошуків від Гільгамеша до фінансової кризи»
- Оксана Забужко, «Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу»
- Джулія Кемерон, «Шлях митця. Духовна дорога до примноження творчості»
- Ернардо де Сото, «Загадка капіталу»
- Даніель Белл, «Китайська модель»
- Волтер Айзексон, «Інноватори. Як група хакерів, генії та гіків здійснила цифрову революцію»
- Мілтон Фрідман, «Капіталізм і свобода»
- Раян Голідей, «Напролом»
- Маршалл Голдсміт, «Перемикайся»
- Джордж Орвелл, «Данина Каталонії»
- «Війна двох правд», укладач Вахтанг Кіпіані
- Фернан Бродель, «Ідентичність Франції. Люди і речі»
- «Господи, Ти відкриєш уста мої... Йосиф Зісельс у розмовах з Ізою Хруслінською»
- Петер Гюс, «Лінія часу. Візуальна історія світу»
- «Добробати» / Катерина Гладка, Дмитро Громаков, Вероніка Миронова
- Севгіль Мусаєва, «Мустафа Джемільєв. Незламний»
- Анджей Стасюк «Як я став письменником»
- «Україна-2030. Доктрина збалансованого розвитку» / Колектив авторів
- Іван Кавалерідзе, «Мемуари. Драматургія. Публіцистика»
- Вацлав Гавел, «Промови та есеї»
- Йосиф Сліпий, «Спомини»
- Кралюк Петро, «Марево революції»
- «Переслідування за Правду: українські греко-католики в умовах тоталітарних режимів XX ст.»
- Надежда Шапіова, «Прощай, Ічкерія. Дневник пам'яті»
- Даг Ендшю «Секс та релігія. Від балу цноти до благословенної гомосексуальності»

НОН-ФІКШН 2018 року

- Ієн Мортімер, «Століття змін. Яке століття бачило найбільше змін і чому це ваєливо для нас»
- Анрі Гідель, «Коко Шанель»
- Джошуа Рубінштейн, «Останні дні Сталіна»
- Фредерік Пажак, «Ван Гог. Іскріння»
- Ювал Ной Харарі, Номо Deus. Людина божественна. За лаштунками майбутнього»
- Джаред Даймонд, «Зброя, мікроби і сталь. Витоки нерівності між народами»
- Барбара Скарга, «Після визволення...1944 – 1956»
- Джордж Роддам, «Це Ван Гог»
- Йєн Гєл, «Міста для людей»
- Дмитро Шерембєй, «Сєкс. Наркотики. Бог»

РІЗНЕ

- Юрїй Косач, «Сєньйор Ніколо. Історичні повісті та оповідання»
- Леонїд Плющ, «Його таємниця або «прекрасна ложка» Хвильового»
- Назар Розлуцький, «Нотатник мобілізованого»
- Вінстон Черчїль, «Спогади про Другу світову війну»

НОН-ФІКШН 2019 року

- Волтер Айзєксон, «Бєнджємін Франклїн»
- Рїчард Докїнз, «Наука для душі. Нотатки раціоналіста»
- Дїн Бернєтт, «Наш дївакуватий мозок»
- Кєртїс Скарлєт, «Фєміністки не носять рожевого та інші вигадки»
- Том Фїлліпс, «Людство. Стисло про те, як ми все просрали»

УКРАЇНСЬКА ПРОЗА 2019

- Володимир Рафєєнко, «Мондєгрїн. Пісні про смерть і любов»
- Анатолїй Дністровий, «Б-52»
- Гаська Шиян, «За спиною»
- Катєрина Бабкіна, «Мїй дїд танцював кращє за всїх»
- Олег Сєнцов, «Жизня»
- Марина Гримич, «Клавка»
- Євгєнїя Кононєнко, «Слово свого роду»
- Фоззі, «Червонї хаці»
- Артєм Чєх, «Район «Д»
- Ірєна Карпа, «Добрі новини з Аральського моря»

ХУДОЖНІ КНИГИ ПРО АТО

- Євгєн Положїй, «Іловайськ»
- Руслан Горовий, «Тисяча і одна нїч війни», «Казки на нїч»
- Максим Бутчєнко, «Художник війни»

НОН-ФІКШН: АТО

- Дмитро Якорнов «То АТО»
- Сєрж Марко, «Хронїка гїбридної війни»
- Ірина Штогрїн, «АД 242: історія мужності, братєрства та самопожєртви»
- Євгєн Магда, «Гїбридна війна: вижити і перемогти»
- Збїрка «14 друзїв хунти»: Віктор Тригубов, «Страна удивительных людей»; Борис Гуменюк, «11 новєл про війну»; Максим Музика, «Неопублікованї вїрші»; Сєргїй Сєргїйович, «Поколєнє смєлых»; Оксана Чорна, «Огнєннєє

феврالی»; Юрій Руденко, «101-а кінська сила»; Дмитро Якорнов, «Война войной, а обед по расписанию», Мартин Брест, «АТО в Средиземье»; Серж Марко, «Волонтеры»; Павло Белянский, «Сестра»; Олена Суцова, «Вкусные заметки Суцовой»; Олена Степова, «Абрикоси Донбасу інші історії»; Андрей Алехин, «Юмор, сарказм, неподражаемый стиль от уважаемого народом блогера».

РІЗНЕ

- Річард Хаас, «Розхитаний світ»
- Анонім, «Жінка в Берліні»
- Ален Штегер, «Прощення»
- Джон ле Карре, «У розшуку»
- Кларісе Ліспектор, «Записки для молоді: про написане і прожите»
- Габріель Теллент, «Моя найдорожча»
- Алекс Майклідіс, «Мовчазна пацієнтка»
- «Кримський інжир» найкращі твори кримськотатарського літературного конкурсу 2018 року тощо

Додаток Д

ТОП-ФІЛЬМИ ПРО ЖИТТЯ НАЙВІДОМШИХ ХУДОЖНИКІВ

Серіал «Геній» від National Geographic, присвячений видатним особистостям, що змінили світ. Перший сезон розповідав про Альберта Ейнштейна. Другий сезон у 2018 році – «Генії. Пікассо» у 10-ти серіях – про життя Пікассо, одного з найвпливовіших художників ХХ сторіччя.

«Ренуар. Отсанне кохання» (2012). Режисер: Жиль Бурдо. Музичний супровід Александра Десплі. За посиланням:

1915 рік, уже старий французький художник імпресіоніст П'єр-Огюст Ренуар прикутий до інвалідного крісла й розбитий паралічем, доживає останні роки в оточенні лтше слуг. І тоді, наче незвідки, у його розміреному житті з'являється нова натурниця – провінційна акторка Андре, руда, сліпуча красуня, яка приносить натхнення і нові барви в життя Ренуара...

«Ван Гог: Портрет, написаний словами» (2012). Режисер Ендрю Гаттон. У головній ролі Бенедикт Кабербетч.

Про Ван Гога – видатного нідерландського художника ХІХ сторіччя, чий полотно впізнаються безпомилково, - знято чи не найбільше фільмів. Один з них – «Ван Гог: Портрет, написаний словами», знятий ВВС. «Коли думаємо про Ван Гога, ми бачимо в ньому божевільного генія, який в якийсь дивний спосіб, лише завдяки інстинкту, знайшов можливість виплинути полум'я своїх потаємних почуттів на полотно». Фільм знято на основі листів художника до брата Тео, - і це найщиріша правда про генія свого часу. 902 листи зробили так, що кожне слово у фільмі, - правда.

«Серафіна з Сенліса» (2008). Режисер: Мартен Прово.

Стрічка розповідає про непросте життя французької художниці Сарафіни Луї, представниці наївного мистецтва, більше відомої як Серафіни з Сенліса. 48-річна дивакувата й відлюдкувата Серафіна працює служницею, а на отримані копійки купує пензлі та фарби, а також робить їх з підручних інгредієнтів – віск з церкви, кров тварин з м'ясної лавки, перетерті рослини. Настільки сильним був її потяг до живопису, що поєднував божевілля й творчий екстаз. Згодом до Сенліси прибуває німецький колекціонер...

«Дівчина з Данії» (2015). Режисер: Том Гупер. У головних ролях Едді Рейдмен і Алісія Вікандер.

«Дівчина з Данії – це біографічна стрічка, знята за однойменною книжкою Девіда Еберсгоффа, про данську художницю, пейзажистку Лілі Ельбе, урожену як Ейнер Вегенер. За сюжетом дружина Ейнара – Герда («Оскар» за найкращу жіночу роль другого плану) – також художниця, вона малювала для книжок і журналів мод. Яюсь до неї так і не з'явилась натурниця, тож, прагнучи чим швидше закінчити портрет Герда просить чоловіка попозувати їй в панчохах і жіночих туфлях...

«Дівчина з перловою сережкою» (2003). Режисер: Пітер Веббер.

Як живуть ті, чий імена століттями не сходять з вуст, а картини виставляються в найвідоміших галереях світу? Як влаштовують свій побут, кого обирають собі за дружину/чоловіка... Завжди цікаво зазирнути «за лаштунки» життя відомих люлей і раптом виявити, що вони так само піддаються пристрасті, зраджують, страждають, розчаровуються. «Дівчина з перловою сережкою» – саме такий фільм...

«Великі очі» (2014). Режисер: Тім Бертон. Блискуча гра Емілі Адамс.

Ця біографічна стрічка розказує реальну історію художниці Маргарет Кім – авторки відомих картин із зображенням сумних жінок та дітей з непропорційно великими очима. Ці дещо химерні полотна були надзвичайно популярними наприкінці 50-х – на початку 60-х років. Але є одне але: понад 10 років картини продавалися під прізвиськом чоловіка Маргарет – Волтера Кіна, який видав їх за свої, бо «жіночі картини не купують». «Я – Кін, Ти – Кім... Яка різниця?»...

«Я спокусила Енді Воргола» (2006) або «Фабрична дівчина». Режисер: Джордж Хікенлупер. Композитор: Едвард Шірмур.

Стрічку присвячено складним стосункам «батька» комерційної поп-арт культури й короля епатажу Енді Воргола та його музи американської акторки Еді Седжвік. Чимало часу вони проводили на «Фабриці» - арт-студії Воргола, що була не лише студією митця, а й локацією тусовок нью-йоркської богемі. Там відбувалися не тільки гучні вечірки, а й розгорталися драми. В основі фільму – спогади самої Седжвік, яка приїхала підкоряти Голлівуд і швидко зламалася (чи її зламали)...

«Модильяні» (2004). Режисер: Мік Девіс. Композитор: Гві Фарлі.

1919 рік. Війна закінчилася. Нічне життя Парижа повне пристрасті. У кафе «Ротонда», штаб-квартирі художньої еліти, за столиком сидять Пікассо, Рівера, Кокто, Сутін, Упрілло і Модильяні. Це історія про жорстке суперництво між Пікассо й Модильяні – між двома людьми, обдарованість котрих, живила зарозумілість і заздрість один до одного. Це ще й історія найбільш трагічної любові в мистецтві...

«Фріда» (2002). Режисер: Джулі Теймор. В головній ролі Сальма Гаск.

Чудова історико-біографічна драма про видатну мексиканську художницю, яка стала першою феміністкою в Південній Америці. В центрі сюжету Фріда Кало – дівчина з величезними бровами, студентка художнього інституту, що в п'ятнадцять років переламала хребет та на все життя залишилася закутою в корсет. Вона вийшла заміж за розпусника Дієго Ріверу й мала погані наслідки цього шлюбу. Закохалася в комуніста Троцького, розлучилася, пустилася в лесбійство й алкоголізм, стала об'єктом поклоніння паризьких модниць і... паралізованих страждальців. І весь цей час МАЛЮВАЛА, МАЛЮВАЛА, МАЛЮВАЛА...

«Відлуння минулого» (2008). Режисер: Підлога Моррісон. У головних ролях: Хав'єр Бельтрані, Роберт Паттінсон, Меттью Макналті.

1922 року в Мадрид приїхав вісімнадцятирічний Сальвадор Далі. Далі, талановитий і захоплений живописом, прагне стати великим художником у

столиці Іспанії, місці, де гуртуються найталановитіші молоді уми. В університеті він знайомиться з визнаним поетом Федеріка Гарсія Лоркою і з режисером Луїсом Бунюелем. Молоді люди стають лідерами іспанської творчої інтелігенції, але їх відносини непрості...

«Привид Гойї» (2006). Режисер: Мілош Форман. У головних ролях Стеллан Скашгорд і Наталі Портман.

Психологічна драма Мілоша Формана розповідає про часи інквізиції в Іспанії і видатні гравюри іспанського придворного портретиста Франциско Гойї і життя однієї з його муз – Інесс... Обдарованість Гойї – геніальна, а страждання – не вигадані...

«Прожити життя з Пікассо» (1996). Режисер: Джеймс Айворі. У головних ролях: Ентоні Гопкінс, Наташа МакЕлхоун.

Кінострічка заснована на книзі Аріанни Стассінопулос Хафінгтон «Пікассо: творець і руйнівник» і розповідає про стосунки Пікассо з численними дружинами і коханками. А почне історію кохання митця Франсуаза Жило. У стрічці також Ольга Хохлова, Дора Маар, Марі-Тереза Вальтер і Жаклін Рок.

«В присутності художника» (2012) – документальний фільм Метью Еркерса

Фільм розповідає про підготовку Маріни Абрамовіч до своєї ретроспективної виставки в Музеї сучасного мистецтва в Нью-Йорку, яка стала найбільшим перформансом в історії МоМА. Її відвідувачі змогли побачити й особисто взяти участь у реконструкціях найбільш знакових та провокативних перформансів художниці. Один з них тривав 736,5 годин.

Додаток Е

ВИДАТНІ ХУДОЖНИКИ УКРАЇНИ ХХІ сторіччя

- Анатолій Криволап
- Андрій Сагайдаковський
- Арсен Савадов
- Борис Михайлов
- Василь Цаголов
- Віктор Сидоренко
- Вінні Реунов
- Влада Ралко
- Володимир Куц
- Гриця Erde
- Іван Марчук
- Іван Семесюк
- Ігор Гусєв
- Ілля Чічкан
- Максим Мамсіков
- Микита Кадан
- Микола Маценко
- Оксана Мась
- Олег Голосій
- Олег Тістол
- Олександр Войтович
- Олександр Гнилицький
- Олександр Ройтбурд
- Олексій Поляков
- Тіберій Сільваші
- Юрій Сенченко

***ЖІНКИ-ХУДОЖНИЦІ, до яких історія була справедливою, бо
«...ЖІНКИ НЕ МАЮТЬ ПРАВА ТАК МАЛЮВАТИ...» (Edgar Dera)***

- Серафіна з Сенліса
- Лілі Ельбе
- Мері Кассет
- Фріда Кало
- Маргарет Кім (Кін)
- Марія Башкірцева
- Катерина Білокур

- Зоф'я Стриєнська
- Марія Примаченко
- Дженіів Фіггіс («Акрилові картини Дженіів Фіггіс – жахливо забавні» – Роберт Сміт в «The New York Times»)
- Соня Делоне («Леді абстракціонізму» з України – перша жінка, яка влаштувала виставку у Луврі)

ВИДАТНІ ПЕРФОРМЕРИ (соціальні актори)

1. Йоко Оно
2. Маріна Абрамовіч
3. Улай (Френк Уве Лейсипен)
4. Джон Кейдж

ВИДАТНІ ХУДОЖНИКИ СУЧАСНОСТІ

Двадцять кращих художників ХХ і початку ХХІ сторіччя за кількість поданих онлайн голосів

• Пабло Пікассо	• Роберт Раушенберг
• Поль Сезанн	• Жорж Барак
• Густав Клімт	• Василь Кандинський
• Клод Моне	• Костянтин Бранкузі
• Марсель Дюшан	• Казимир Малевич
• Анрі Матісс	• Джаспер Джордж
• Джексон Поллок	• Фрида Кало
• Енді Ворхол	• Мартін Кіппенберг
• Віллем де Кунінг	
• П'єр Мондріан	
• Поль Гоген	
• Френсіс Бекон	